

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૮-૫૨ શ્રેણીક

પુસ્તકનું નામ જ્વ

વિષય પ૨:૪૪૮

To

શ્રીયુત

૨

From

૮૫.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૧૮૫૨૭

પ્રથમાવૃત્તિ

પ્રત ૨૦૦૦

સંવત ૧૯૮૧.

સર્વાધિકાર સ્વાધિન.

મુરત ચઉટાના પુલ ઉપર આવેલા મી “શંકર” પ્રાન્ટીંગ
પ્રેસમાં નારાયણરાવ લલ્લમરાવ નીકળે છાપી.

॥ॐ श्री॥

प्रगति मंदिर ग्रन्थमाला,

अ-थांक २२.

जप

अथवा

ईश्वरने मळवानो मार्ग.

२२वी प्रसिद्ध कर्ता,

प्रभुशंकर नरबेराभ व्यास.

तंत्री विश्वन्याति

प्रगति मंदिर, विश्वन्याति कार्यालय

अडान्ध-सुरत.

मूल्य ३१. ओ.क.

જપનો આ માર્ગ જીવો જતો,
 ઠઠ પ્રભુ સદને પહોંચેરે;
 મંત્ર વાહને બેસી છે જવું,
 ક્રમે અનુભવ ટાચેરે.

૧૧૮૫૨

જપાત્સિદ્ધિઃ જપાત્સિદ્ધિઃ જપાત્સિદ્ધિઃ

જપાત્ જપાત્.

જપમાં સિદ્ધિ છે. જપમાં સિદ્ધિ છે. જપમાં સિદ્ધિ છે.

જપકર. જપકર.

પ્રસ્તાવના.

જાણ એ શું છે ? તેનાથી શા શા લાભ મનુષ્ય જીવનમાં આપણે પામી શકીએ છીએ. જપમાં અડમ અઢા રાખનારને યોડા સમયમાં સિદ્ધિ પામવા પૂર્વે કેવા કેવા અનુભવ અણ્ણોના પ્રથમ દર્શન થઇ પછી સિદ્ધિશ્ચ સૂર્ય પ્રભાની પ્રાપ્તિ થાય છે તે આ લઘુ પશુ ઉપયુક્ત પુસ્તકમાં સારી રીતે દાખવવામાં આવેલું છે. આવી જાતનું પુસ્તક આપણી ગુર્જરભાષા ક્ષેત્રમાં પ્રથમ હોય એમ જણાય છે કર્તાને એટલા મારે જપપ્રિય ધર્માવલંબિ જનોએ ધન્યવાદ આપવો ધટે છે.

મનુષ્ય સૃષ્ટિમાં અને મનુષ્યેતર પ્રાણી સૃષ્ટિમાં જે વિશેષતા છે તે મનુષ્યને વિકસીત મન, સ્પષ્ટતર વાણી, જ્ઞાન ઇતર પ્રાણીને આ બંનેનો ધણે ભાગે અભાવ.

મન અને વાણીની ઉત્તમ બક્ષીસ હોવા છતાં જે તેનો ઉપયોગ, સદુપયોગ કે સંચય કરે છે. તેને અપૂર્વ જ્ઞાન થયાના અનેક દૃષ્ય દ્રષ્ટાંતો આપણી આસપાસ જોતાં જણાઈ આવશે.

વગર અર્થની વરાળ આકાશમાં ઉડી જતી આપણે દરરોજ મહોટા શહેરોમાં જોઈએ છીએ. પરંતુ એ વરાળનાં સંચય ન્યારે એનજીનમાં ફરવામાં આવે છે તો તે વરળા આજે કેવાં અદ્ભુત કામો કરી રહી છે. મોટારો દોડાવે છે. વાહુયાન આકાશમાં વિહંગ ગતિએ ઉડી છત્તિત સ્થળે પહોંચાડે છે. મિશ્રમાં અનેક પ્રકારના માલ તૈયાર કરે છે,

સ્ટીમરો બળ માર્ગે અને ટ્રેનો બુમિમાર્ગના અંતરોને અલ્પતર કરે છે. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રમાં એક નિયમ છે કે જે વસ્તુનો વિસ્તાર વધારે હેય તેનો જે સંયમ કરવામાં આવે તો તેમાં અનેક ગણું બળ આવે છે. વરાળનો વિસ્તાર ધણો છે. અને તેનો સંયમ વરાળયંત્રમાં કરવામાં આવતાં અદ્ભુત કામ કરી માનવ સેવા બજાવે છે. તો વિચારકને સદૃશ સમજાઈ જશે કે મન અને વાણીનો વિસ્તાર તો વરાળના કરતાં પણ ધણોજ છે. અને તેથી જે વાણીનો જપ વડે અને મનનો યોગવડે સંયમ કરવામાં આવે તો જપ અખિલ માનવ સૃષ્ટિને અને ધ્યાન અખિલ વિશ્વને કાપુમાં લાવી શકે. એટલુંજ નહિ પરંતુ મનોયોગમાં જાપરૂપ મંત્ર યોગનો સંબધ જોડવામાં આવે તો ઇશ્વરની સાથે પણ અનુસંધાન કરાવી આપે છે. જપ એ ઇશ્વરના પ્રતિનિધિરૂપ અથવા ઇશ્વરના યુવરાજ રૂપે છે. એ સાધનો વડે એકાગ્રતા સધાતાં નિરૂદ્ધ અવસ્થાએ પહોંચાય છે. અને નિરૂદ્ધ અવસ્થાએ પહોંચેલું મન ઇશ્વરરૂપે આ જગતમાં વિચરી દેવી કામો પણ કરી શકે છે.

જાપથી વાણીનો સંયમ થાય છે. ઋષિ મુનિ જેવા અવતારરૂપ મહાપુરુષોના સ્મરણ જાપ કરનાર તેમના જૂતપૂર્વ ગુણો પોતાનામાં અજાણપણે પામ્યાના અને પોતાના આદર્શ પુરુષોના જેવા સાક્ષાત્કાર પામી માનવજીવનને કૃતાર્થ કરે છે.

ભગવત પાતંજલિ યોગદર્શનમાં લખે છે કે તત્ત્વપ્રસ્ત-
દર્થ ભાવનમ્ તેનો (ઋકારરૂપ પ્રણવનો) જાપ કરવો અને તેના અર્થની ભાવના કરવી એથી શુ' થાય ? ભગવાન ઉત્તર સૂત્રમાં અર્થપૂર્વક જાપ કરનારને શૌ લાભ થાય છે તે કહે છે.

તતઃ પ્રત્યક્ ચેતનાધિગમોઽપ્યન્તરાયાઽભાવઃ ।
 એથી આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય અને વિદ્યોનો અભાવ થાય.
 ભગવદ્ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણ પણુ ઝંકારના જાપ વિષે લખે છે કે.
 ઓમિત્યેકાક્ષરં - બ્રહ્મ વ્યાહરન મામન્દુસ્મરન્
 ય પ્રયાતિ ત્યજન દેહં સયાતિ પરમાગતિ ॥

અર્થાત્ જેમ પ્રસ્તાવનાના લેખકનું નામ લાલન છે પરંતુ
 તેના શાશ્વત અંતરરાત્માનું નામ પ્રથમ છે. તેમ ઇશ્વરનું નામ
 બ્રહ્મ છે. અને તેમનું અંતરશશ્વતી સ્વરૂપ ઐશ્વર્ય એકાક્ષરી નામ
 છે. અને આ ઐશ્વર્ય વારંવાર સ્મરણ કરનારના સંબંધમાં ભગવાન
 કહે છે કે દેહ ભાવો લાગુ અંતરભાવ ઝડી તે પરમભાવને પામે છે.
 શાસ્ત્રમાં જાપ ચાર પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે.

શ્વાચ્ચક્રજાપ રૂપાંશુજાપ રૂમાનસજાપ ઇશ્યાનજાપ.
 વાંચક જાપ અન્ય શ્રવણ કરે તેવી રીતનો થાય છે ઉપાંશુ
 પોતે શ્રવણ કરી શકે એવા સુક્ષ્મ સ્વરે થાય છે. માનસજાપ
 હૃદયથી થાય છે. અને ધ્યાનજાપ નાભિથી થાય છે. વાંચક
 જાપ કરતાં ઉપાંશુનું દશગણું ફળ છે. ઉપાંશુ કરતાં માનસ
 જાપનું દશગણું અને માનસ કરતાં ધ્યાનજાપનું દશગણું ફળ
 શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે. અર્થાત્ વાંચક જાપ ૧૦૦૦૦ કરીએ અને
 ધ્યાનજાપ જાપ એક કરીએ તેનું ફળ સરખું થાય છે. કારણ
 કે વાંચક જાપમાં જે સ્થિરતા હોય છે તેના કરતાં ધ્યાન
 જાપમાં ૧૦૦૦૦ ગણી સ્થિરતા તથા શાંતિ આવી રહે છે અને
 શાંતિમાં કરેલી ઇચ્છા સંકલ્પનું સ્વરૂપ લાઇ તુરત ફળ આપે છે.

ધ્વીજા વિચાર ન કરતાં માત્ર જાપના ધ્યેયનુંજ

ધ્યાન કરી સ્મરણમાં એકરૂપ થતાં શીઘ્ર ફલપ્રેક્ષ થાય છે. વળી આપણે મનુષ્યને ચાર પ્રકારની વાણી છે. મુખેથી ઉચ્ચારાતી વૈખરી. કંઠમાં થતી તે મધ્યમા. હૃદયમાં પરા અને નાભિમાં પરસ્પતિ વાણી રહે છે. આ પ્રકારને પણ લક્ષમાં રાખી જાપ કરવામાં આવે તો વૈખરીવાણીના કરતાં મધ્યમાના જાપ દશ ગણા ફલ પ્રદાયી મધ્યમા કરતાં પરાના દશગણા અને પરા કરતાં પરસ્પતિના દશગણા લાભોત્પાદક થાય છે.

જેમ માળાઓના મણકાઓમાં મેર એક છે. તેમ સર્વ જાપોમાં અજપા જાપ એક ગણાય છે. એ અજપા જાપનો એવો પ્રકાર છે કે તે જાપ આપણે કોઈપણ રાત વાણીઓથી કરવા પડતા નથી. આપણે શ્વાસ હરપળે લઈએ છિયે. અને મૂકીએ છિયે લેતી વેળા સ્વાભાવિક સ્તો એવા શ્વાસમાંથી અવાજ ઉઠે છે. (આપણે શાંત થઈ સાંભળવા ઇચ્છીએ તો આપણને સંભળાય પણ છે.) અને શ્વાસ મૂકીએ તે વેળા હમ એવો ઉચ્ચાર નૈસર્ગિક રીતે થાય છે. અર્થાત શ્વાસને પ્રત્યાસ મળી સોહમ એવા ઉચ્ચારરૂપ જાપ વખર પ્રમાણે થયા કરે છે. સોહમ શબ્દનો અર્થ-ભાવ એ છે કે તે આપણા અંતરજનમાં રહી જોનો જાપ અંદર આલે છે. તે જાપ સાંભળનાર સ્વીકારી આપણે છીયે. તે આપણને કહે છે કે જોને તું શોધે છે તે હું છું. આ જાપ એકરો આઠવાર ખીજા કોઈપણ વિચારના અંતરાય વિના દરરોજ ન્યારે સાધક સાંભળી શકે છે અને હુંના પરમ ધ્યાનમાં તન્મય થાય છે. ત્યારે તેનો અજપા જાપ સિદ્ધિરૂપ જાપ આવે છે. આ મહાન ફળ સાધકને સત્વરપ્રાપ્ત થાયો. એનાં શુભાશા સહ વિરભાય છે. કેતેહચંદ કર્પૂરચંદ લાલન

નિવેદન.

ઈશ્વરને મળવાનો માર્ગ હોઈ શકે ? હા માર્ગ તો દરેકને માટે હોય છે. ગુપ્ત અને છાતું તો આ જગતમાં કાંઈજ નથી. સુખ સંપત્તિ જ્ઞાન આરોગ્ય એ સર્વને માટે માર્ગો ખુલ્લા મૂકાયલા હોય છે. આપણી અંતઃકરણની અજ્ઞાનતાને લઈ આપણને માર્ગો ન જણાય એટલુંજ. માર્ગો કાંઈ ગુપ્ત હોતા નથી માત્ર આપણા નેત્રના પડળોજ તેના ઉપર પડ્યાઓ નાંખે છે અને આપણે પછી તે જોઈ શકતા નથી.

એક પારદર્શક કાચની હાંડીમાં દીપકનો પ્રકાશ ઝગઝગતો હોય તે સર્વ જોઈ શકે છે. પણ તેના ઉપર જ્યારે કાંઈ આવરણ નાંખવામાં આવે ત્યારે તે પ્રકાશ જોવાનો નથી. તેજ પ્રમાણે અંતઃકરણમાં જ્ઞાનજ્યોતિ ઝળહળી રહેલી હોય છે. પણ તેના ઉપર અજ્ઞાનતાની છાયારૂપ પડદા નાંખવાથી એ જ્યોતિના પ્રકાશને ઢાંકી દીધેલો છે.

મનુષ્યને કંઈ પણ કરવાનું છે તો આ ચૈતન્યજ્યોતિના પ્રકાશને પોતાનામાં ઝળકારા મારનો પ્રકટ રાખવાનો છે. સંસ્કારના પડદારૂપી કાળાશો તેના ઉપર ન પડે તેની સાવધાનતા રાખવાની છે. એ સાવધાનતાનાખળેજ આપણે પ્રકાશના દર્શન કરી શકીશું ? જે સત્ય છે તેજ સત્યરૂપે જણાશે. દોરડીમાં સર્પમાની એસવારૂપ આંતિનો નાશ થશે. અને આપણે ઝપાટાખંધ આમળ ધપતા જઈશું.

જ્ઞાનદ્રષ્ટિ પ્રાપ્ત થયા પછી વિચારવામાં આવે કે ઇશ્વરને મળવાનો સુર્વજ માર્ગ કયો ? તો તેનો નિર્ણય કરતાં જેમ

રાગને મળવાનો માર્ગ અતિ ભોગ છે. અને આયુષ્યને મળવાનો માર્ગ યોગ છે. તેમ ઇશ્વરને મળવાનો માર્ગ એક જાપજ છે. હિન્દુસ્તાનના વેદસિરાય જેમ સત્રાટના પ્રતિનિધિ રૂપ છે. અને એક રીતે ગણીએ તો સત્રાટનુંજ મુખ્ય અંગ છે તેમ જાપ એ ઇશ્વરનો પ્રતિનિધિ છે. ઇશ્વરની પાસે જવાનું, ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરવાનું તે એક સખળમાં સખળ સાધન છે. અને આ સાધનના સંબંધમાં કાંઈક અભિરૂચી પ્રકટાવવા આજના પુસ્તકનું પ્રાકટ્ય છે.

ઇશ્વરને મળવું એટલે શું ? ઇશ્વરને મળવું એટલે તેમનો સાક્ષાત્કાર કરવો. તેમના દર્શન કરવા. મનુષ્યનું પરમ ધ્યેય ઇશ્વરને મળવામાંજ સમાધિ જાય છે. યોગીઓ, જ્ઞાન યુબુક્તુઓ, સંસારના વિવિધ પ્રકારના તાપોથી દગ્ધ થએલા મનુષ્યો તેમના દર્શન કરવાની અભિલાષા ધરાવે છે. ઇશ્વરને મળવામાં તેના સાક્ષાત્કારના માર્ગને સાધવામાં મતમતાંતરને સ્થાન નથી. સનાતની કે આર્ય સમાજ, યુદ્ધ કે જૈન, પારસી કે મુસલમાન કે ખ્રિસ્તી એ સર્વ ધર્મને માનનાર પ્રજા ઇશ્વર દર્શનની અભિલાષામાં તો એકજ છે. પોત પોતાના ઇષ્ટદેવોને બલે તે શુદ્ધ શુદ્ધ નામે સખોધતા હોય પણ આખરે તે ઇષ્ટદેવ ઇશ્વરનું સ્વરૂપ છે એમ માનવામાં તેઓ શુદ્ધ નથી. આધુનિક જ્ઞેયોમાં સર્વ કેદીઓને સાથે ઉભા રાખી સરકારની મહત્તા જણાવવા ખાતર બોલાવવામાં આવે છે કે 'સરકાર એક છે' તેમ સર્વ ધર્મના પ્રવૃત્તકો આખરે તો એમજ જણાવે છે કે ઇશ્વર એક છે.

ધધરને મળવાથી શું થાય છે ? જીવનું જીવપણું ટળી જાય છે. સંસાર ધુંસરીના બારને ખેંચતા આપણે દિવસો નિર્જનન કરીએ છીએ તેનો બાર ધધર દર્શનથી ટળે છે. સંસારના વિવિધ તાપોની જ્વાળા ભાંડાં નથી. બવાટવિનો ફેરો મટે છે. અને આખરે આપણે તેમનાથી એક ચંદ્રીએ છીએ.

આવા મહાન લાભને પ્રાપ્ત કરવાને માટે જગતભરના મનુષ્યો ? આવો, આપ સર્વને સપ્રેમ આમંત્રણ છે. જપના માર્ગને અનુસરો. તેનાથી તમે ધધરના દર્શનને પામી શકશો, તમારા સંધળાં દુઃખોને નિવારી શકશો અને તમે પૂર્ણતાએ આવશો. આ પુસ્તક તમને તમારા અનુભવ માર્ગમાં માર્ગ-દર્શક થઈ પડશે તો તેની પ્રસિદ્ધિ યોગ્ય કહેવાશે.

જપ કરો તે હૃદયના બાવપૂર્વક કરજો. મંત્ર બોલતાની સાથે તે મંત્ર દેવતાનું સ્વરૂપ અતિમાં આશ્લેષ થવું જોઈએ. સોની સુવર્ણને બઢીમાં તપાવી કસોટી કરે છે તેમ મંત્રને મનરૂપી બઢીમાં નાંખી ખૂબ તપાવવો જોઈએ. જ્યાં સુધી શરીરના આણુએ આણુ મંત્રમયતા પામ્યા નથી ભાંડાં સુધી ઇષ્ટ સાક્ષાત્કાર પશ્ય નથી. જળમાં તેલનું ટીપું નાંખતા તે જેમ સર્વત્ર ફેલાઈ જાય છે તેમ તમારા ચિત્ત સરોવરમાં ગુરૂથી પ્રબોધેલો મંત્ર ફેલાઈ ગમલો હોવો જોઈએ. ગર્ભ જેમ કુદરતી રીતે દિવસે દિવસે વિકાસ પામતો જાય છે તેમ મંત્રજાપીએ પોતાના મંત્રને પશુ વધારે વધારે વિકાસ પામતો કરવો જોઈએ. વિવિધ વાસનાની જાળોને જે કાંપે તેજ વિદ્યા તે પ્રમાણે જીવત્વના સંસ્કારોને તોડવા દૃઢભાવ પૂર્વક જપાયે.

હોય તેજ સાચો મંત્ર જાપ છે. જપરૂપ યશમાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાનું દ્વાર વૈષ્ણવી વાણી નહિ પણ મધ્યમા વાણીથી ધૃષ્ટિર્થ સધાય છે. અને તેથી અભ્યાસકે પોતાના જાપને વૈષ્ણવીથી આરંભીને ઉત્તરોત્તર અધિક અધિક આગળ મધ્યમા, પરા પર્યાંતિમાં લઇ જવાની જરૂર છે.

મંત્રશાસ્ત્ર સાચું છે. પણ તેને શોધનાર ક્યાં છે ? લૌકિક વિધાને પ્રાપ્ત કરવાને માટે જેમ ત્રિવિધી સતત અભ્યાસને સેવે છે તેનાથી શતાંસ અભ્યાસ પણ મત્રનો કરવામાં આવે તો તે ફળ આપ્યા વિના રહેતા નથી. અંતઃ-કરણની ઉત્સુકતા નેને માટે જોઇએ. કેટલીક વખત આ ઉત્સુકતા શરૂઆતમાં હોય છે અને પાછળથી વખતના બદલા સાથે મંદ પડી જાય છે. તેમ થવાથી મત્રની ચૈતન્યશક્તિ કાંઈ પ્રતિતિમાં આવતી નથી.

તમારે તમારા મંત્રની સિદ્ધિ અનુભવવી હોય તો તમને પ્રતિપાદ થએલા મત્રની એક ગરડ બનાવો. (ગરડ એટલે શું ? એકને એક રસ્તામાં વારંવાર ગાડાઓ જવાથી બંધા ગાડાના પૈડાં ફરે છે તે રસ્તો દબાઈને માર્ગ પડી રહે છે. તેને ગરડ કહે છે.) અને એ ગરડમાં પછી આગળ ધપતા જાઓ. વૈષ્ણવી વાણીનો જાપ એ એક પ્રકારની ગરડ બનાવવાનો પ્રયત્નો માર્ગસૂચક ઉપાય છે. તે જેમ જેમ જપાતો જાય તેમ તેમ રસ્તો સરળ થતો જાય. પછીથી એ વૈષ્ણવી જપને તમારે તમારા પોતાનામાંજ ઉતારવાના છે.

વૈષ્ણવી જાપને આજે કેટલાક માણસો વાણીનો મિથ્યા ભવારો અથવા વાણીની કસરત કહે છે. પણ તેમ કહેવામાં તેઓ પોતાનું અજ્ઞાનજ્ઞ પ્રકટ કરે છે. જાપના શબ્દો એ વાણીનો ભવારો નથી પણ નિયત કરેલા ધ્વનાત્મક શબ્દોનું ઉચ્ચારણ છે. અને આ ઉચ્ચારણના કંપનોથી ધારેલું પરિણામ પ્રકટાવી શકાય છે. આખા વિશ્વને ખમળાવતું હોય તો આવજા કંપનોથી ખમળાવી શકાય છે.

સાધકના ચિત્તમાં અદ્ભુત સામર્થ્ય મંત્રજ પ્રકટાવે છે પણ તે કયારે ? કહેવામાં આવે છે કે રવાતિ નક્ષત્રમાં માછલી ચત્તી હોય અને તેમાં વરસાદનું મિંદુ પડે તો તે મોતીને પ્રકટાવે છે તેજ પ્રમાણે મંત્ર જાપ વખત સાધકનું ચિત્ત ચતુ હોય મંત્રનું સામર્થ્ય અકલ્પ કરવાને માટે સંવેગવાન હોય તોજ તેને તે સામર્થ્ય જણાય છે. જાળકના અંતઃકરણની માફક રાગદ્વેષથી પર થઈ જાપમાંજ મન વાણી અને બુદ્ધિ એ ત્રણની ત્રિપુટી એકત્ર કરાય તો તે મંત્રના આરાધ્ય દેવની મગદૂર નથી કે તમારી પાસે આખા વિના રહી શકે.

મંત્રનો અર્થજ એ છે કે તેનું જે મનન કરે તેનું ત્રણ-ઉદ્ધાર કરવો. તમને જે જાપ પ્રાપ્ત હોય તેને તમારા આત્મમિત્રમાં ઉતારવાને પ્રયત્ન કરતા રહેજો અને તે પછીના વખતમાં પણ તમારું વર્તન તેને અનુરૂપ હોવું જોઈએ. એક કલાંક શાંતિના વિચાર કરી તમે શાંત થવાનો પ્રયત્ન કરો અને તે ક્રિયામાંથી ઉઠ્યા પછી તમારું કોઈએ નુકસાન કર્યું હોય અને તમે અશાંત થઈ જાઓ તો નુકસાન કરનારની

સામે ધુરંદો તો જાણવું કે તમે જ્ઞાતિ માટે ગાળેસો કલાક વ્યર્થ ગયો છે.

અરણ્યીના કાષ્ટનું મંથન કરવાથી તેમાંથી સ્વતઃ અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે તેજ પ્રમાણે વૈષ્ણવી વાણ્ણીથી શરૂ કરવા માંડેસો જાપ સાધકને મધ્યમામાં ઉતારતા તેનામાં એક પ્રકારનો ચૈતન્ય અગ્નિને પ્રકટ કરે છે. અવિદ્યાત્મક મન વિદ્યાત્મક અને છે. વાસનાની જાળો કપાય છે. અને કર્મ અંધિઓનું દહન થાય છે.

કયો મંત્ર સત્ત્વર સિદ્ધિપ્રદ થાય અને અભ્યાસકને વહેંચું ફળ જણાવે. તો તેના ઉત્તરમાં તો પ્રથમ એજ કહેવાનું કે શુદ્ધી પ્રબોધિત અધિકાર જોઈને આપેસો મંત્ર સત્ત્વર સિદ્ધિને આપે છે. અને તે પ્રસંગ જ્યાં સુધી ન મળી શકે ત્યાં સુધી તો સાધકે જે મંત્ર જાપતાં અંતઃકરણમાં સત્ત્વ શુદ્ધિ જાગે, તેનાજ જાપ ચાલુ રાખવો જરૂરી છે. જે મંત્રના અધ્યયનથી જે મંત્રના ચિંતનથી સ્વયં જ્ઞાનાગ્નિ જાગી અંતઃકરણના કામ ક્રોધ, મોહ, લોભ ઇત્યાદિ ક્ષિપ્ત બાવો નષ્ટ થાય તેજ સાચો મંત્ર છે. અને તેજ મંત્ર ખરેખરો વિદ્યાત્મક છે.

વિદ્યાત્મક મંત્રજાપી કાંઈ પણ બોલ્યા ચાલ્યા વિના રસ્તેથી ચાલ્યો જતો હોય તો પણ તેના મુખ ઉપરના ઝાંઝસને લીધે જોનાર તેની પરિણા કરી શકે છે.

મંત્રને વિદ્યાત્મક કરવાની યોજના સંબંધી જાણ્યું છે કે મંત્રની દેવતા સાધકના ચિત્તપ્રતિ વીજળીની માફક વેગથી ધસે સારે જાણવું કે એ મંત્ર વિદ્યાત્મક થયો છે. મંત્રના શબ્દોના રટણ વડે મંત્ર દેવતાને જમાડાય છે. ‘નારાયણરાવ’

શબ્દ કહેતાંની સાથે જોમ નારાયણરાવ નામનો માણસ આવીને ઉભો રહે છે. તેમ મંત્રોના શબ્દો દ્વારા તે મંત્ર દેવતાનું આરાધન થતાં તે સાધકનો બાવ અને ભક્તિ જોષ હાજરા હજુર આવીને ઉભા રહે છે.

હવે આ પુસ્તકની ઉત્પત્તિ સમ્બંધમાં એક બે વ્યાવહારિક પ્રસંગો જણાવીશ.

ગત વર્ષના ફાલ્ગુન માસમાં શ્રી ઐયરસાધક અધિકારી વર્ગના સાધન સમારંભ નામના ઉત્સવમાં અમદાવાદ પાસે આવેલા અશલાલી ગામે ભાગ લેવા જવાનું થતાં તે પ્રસંગે આચાર્યશ્રી શ્રીમદ્ હોપેન્દ્રાચાર્યજી ભગવન્ તરફથી જે મનન કરવા યોગ્ય વ્યાખ્યાનો થયાં હતાં તેની ટુંક નોંધ ખાસ કરીને આ લેખક તરફથી લેવામાં આવેલી તે લખવાની સર કરી ત્યારે તેનું આટલા મોટા રૂપમાં પુસ્તકરૂપે પરિણામ પામશે એવું ધારેલું નહિ. કેમકે તે નોંધ ધણીજ ટુંકી હતી. પછીથી લખવાનું શરૂ કરતાં ઇશ્વર કૃપાથી જપના વિષય સંબંધી અન્ય પણ સ્ફુરણ થતું ગયું. અને તે સર્વનું એકત્ર પરિણામ આ પુસ્તકદ્વારા સ્થુલરૂપમાં અસ્તિત્વમાં આવ્યું છે.

પુસ્તક છાપવાની સરખાત કરતી વખત એક ફોર્મ છપાયો હતો તેની એક નકલ અમારા શુભેચ્છક અને અમારા કાર્ય પ્રતિ સહાનુભૂતિની લાગણીથી જોનાર શ્રીમાન શેઠ મુલજીભાઈ દામોદર (મુંબઈ) પ્રતિ મોકલવામાં આવી તેમને તે ધણું પસંદ પડ્યું પરંતુ પુસ્તકની સંપૂર્ણ રૂપમાં પ્રસિદ્ધિ જોવા તેઓ આ ફુનિયામાં રજા નથી તે અદ્વસોસકારક છે. તેમના સુપુત્ર શ્રીમુત

વસનજીભાઈએ આ પુસ્તકની ૧૫૦૦ પ્રતો લઈ પોતાના સદગત પિતાની પસંદગી આ પુસ્તક ઉપર સારી હતી એ દર્શાવી આપ્યું છે અને તે પ્રસંગનિમ્ન કાર્યની નોંધ આ સ્થળે લીધા વિના ચાલતું નથી.

મંત્ર દેવતાનું સ્વરૂપ તમારા ચિત્તમાં અખંડ જાગૃત થાઓ તેમની શ્રુતિને હૃદયમાં રાખો અને સાચા બ્રહ્મવર્ચસને પ્રાપ્ત કરી જગતમાં પૂર્ણકામ થઈ રહો એવી અભિલાષા પૂર્વક હૃદય સહનાવવતું સહનૌ મુનકુ સદ્વૌટર્ય કરવા બદ્ધે તેજસ્વિનાવધિતમસ્તુ મા વિદ્મિવાચકૈ.

સંવત ૧૯૮૧

માસ વદ ૧૪

મહાશિવરાત્રિ

રવિવાર

વિશ્વજ્યોતિ કાર્યાલય

અમદાવાદ.

પ્રભુશંકર નરસેરામ વ્યાસ.

उदारचित स्वर्गस्थ श्रीयुत मूलजी दामोदर मुंढई.

७४-अ. संवत् १८१८

अवसान संवत् १८८०

શ્રી દ્વારકાધીશા વિજયતે:

શાન્તાકારં મુજગશયનં પદ્મનાભં સુરેશમ્ ।
 વિશ્વાધારં ગગનસદૃશં મેઘવર્ણં શુભાંગં ।
 લક્ષ્મીકાન્તં કમલનયનં યોગિમિષ્યાનં ગમ્યં ।
 ઘન્દે વિષ્ણું ભવમપહરં સર્વ લોકૈકનાથમ્ ॥

સદ્ગત શેઠશ્રી મૂળજી દામોદરનું હુંકું જીવન.

વૃત્તાન્ત.

“જનનિ જયન્તે હરિજન, કાં દાતા કાં શૂર.”

એ પ્રાર્થના જાણે કાંઠીઆવાડમાં આવેલા પોરબંદર કે
 જેને વૈષ્ણવો શ્રીકૃષ્ણના પરમ ભક્ત સુદામાજીની જન્મભૂમિ
 મણી સુદામાપુરી નામે જાણખાવી રહ્યા છે તે શ્રી સુદામા
 પુરીએ સાંભળી હોય અને શ્રી કૃષ્ણના યદુવંશી ચંદ્રકિરણોને
 શ્રી સુદામાના રમરણમાં અલ્પાંશે બીજરૂપે સમતાથી ચંદ્ર
 કલાની અભિવૃદ્ધિ સધાવવા ઇચ્છા હોય તેમ સામાન્ય સ્થિતિના
 પ્રજા ગુણ્યમંદિર દામોદરભાઈને વિક્રમ સંવત ૧૯૧૯ના માસાના
 માર્ગશીર્ષાડહમ્ માર્ગશીર્ષ માસની શ્રી કૃષ્ણના સંપૂર્ણ પિતૃ
 તર્પકદિનાંશે અમાવાસ્યા તિથિએ સૂર્યાત્મક પ્રજ્વળપ્રદ રવિવારે
 પુત્ર પ્રાપ્તિની વધાઈ મળી. નામાધિકરણમાં સિંહ રાશી
 આવી તેથી ધર્મો મૂલં મનુષ્યાણામ્ મનુષ્યોએ ધર્મ,
 અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થ સાધવાના છે. તેમાં
 મૂલ ધર્મ છે માટે પોતાને પુત્ર ધર્મ પરાયણ રહે અને સર્વ
 સિદ્ધિ પામે એવી બધી ભાવનાથી મૂળજી સંરા આપી.

ગરીબ ધરની સાદી સ્વામ્યથી ટકાવવાની કાંકા ખમનારી અને નિરભિમાની રહેણીની તાલિમ આ શેઠજીને બાલ્યાવસ્થાથીજ પ્રાપ્ત થઇ પિતાની કરબ ૧૫ વર્ષ સુધી પુત્રને પોથી સદ્વિદ્યા આપી સોળમે વર્ષે મિત્રભાવે અળગા પડી રસ્તે ચડાવવાની હોય છે તે પ્રમાણે વ્યાપાર પક્ષની શિક્ષા પૂરતી વિદ્યા મેળવી ઉત્તમા આત્મનઃ કયાતાઃ પોતે પોતાના કુળના અબ્યુદયને વધારવા “સંપત્ હોય તો ધર બધાં નહિ” તર બલો પરદેશ.” એ કહેવતને માની સુખ્યાપુરીમાં ૧૬ મે વર્ષે આવ્યા સોળમે વર્ષે મનુષ્યને સાન આવે એમ કહેવાય છે તે પ્રમાણે શેઠજીને સાન એવી આવી કે સત્તનો જાય છે. માટે વ્યાપારમાં સત્પથી ખંતથી અને કુદ્દેથી ધન પ્રાપ્ત કરવું. ધર્માત્ ધનં ધર્મથી ધન મળે તેનું નામ ધન-એવી દહ વૃત્તિથી મૂળજી શેઠ કાપડના વ્યાપારમાં યોગ્યતા થતો ધર્મ સ્તતો જયઃ । એ સિદ્ધાંત તેમણે પાલ્યો તેથી શેઠજી કાપડના વ્યાપારીમાં નામાંકિત વ્યાપારી થયા. ધન મળતું ગયું તેમ ગૃહબ્યસ્થા કરવા માંડી સુદ્ધમાપુરીમાં જમા બંધાવી. વિવાહિત થયા અને પોતાની ૨૩ વર્ષની ઉમરે પિતાને નિશ્ચિંતભાવે વૈકુંઠવાસી અનુભવ્યા. વ્યવહારની ધૂરી પોતાને શીર આવી તે સ્વસ્થાતાથી વિવેકથી, અને સુખાકારીથી ઉઠાવી અને ૧૫ વરસની કારકીર્દિમાં પોતાનું ભરિષ્ય પ્રજ્વલંત યશસ્વી અનુભવ્યું અને ૪૦મે વરસે તેમના ધર્મપત્ની સૌ ગોમતીબાઈએ પુત્રને જન્મ આપ્યાની વધાઇ પામ્યા. આ પુત્ર લક્ષ્મણજી કયાસીત્ આજ્ય એ મહા પુરુષના બલિઅંશ નીવડશે એમ

અનુભવાયું તેથી જીતુર્ના કુસુમાકરઃ એ શ્રી કૃષ્ણના તેજઃ પુંજના વિકાસનરૂપ આનંદના અનુભવ માટે વસનજી નામ આપ્યું. વસન્ત જેમ ગ્રીષ્મતાને લાવે છે તેમ આ પુત્રના જન્મથી લક્ષ્મીની ગરમી વધવા લાગી એટલે કુ. આદિના કષ્ટના સોલ એજન્ટ તરીકે કામ કરવાની મ્હોટી દરિદ્રાઈમાં ઉતર્યા અને વાલ્કેશ્વર રહેવા યોજના કરી. મોરારજી ગોકુળદાસની માર્કેટની સ્થાપના કરાવવામાં અગ્રમણ થયા અને જે દુકાને તે માર્કેટમાં રાખી ધણી ધમણીકાર ચલાવતા લાગ્યા. આ માર્કેટનું બળ જોઈ પાડવા માટે તેમને ખેરાવવા ધણી લાલચે અપાઈ ધમકી અપાઈ પણ શેઠજી ટેકી હતા, ઇશ્વરને ભરોસે કામ કરનાર હતા અને લાલચથી દળાય તેવા નહોતા માટે મક્કમપણે પોતાની ટેક જાળવી રહ્યા.

સત્યમેવ જીતં યસ્ય વયા મૂતેષુ સર્વદા

કામ ક્રોધો વશે યસ્ય સસાધુઃ ગણ્યતે બુધૈઃ ।

એવા સાધુ પુરુષના જીવનને આદર આપનાર હોવાથી મનસ્યેકં વચસ્યેકં કર્મણ્યેકં મહાત્મનામ્ એ બાવને ખૂબ યાદ રાખતા. તેથી મુગ્ધાઈના મોહમાં ફસાતા નહી. કોઈપણ ઇન્દ્રિયના દુર્બલતામાં ઝંપલાતા નહી. સંગ કોઈને રાખતાજ નહી. અને જે કદાચ સંગ થઈ જાય તો ખરા શુદ્ધ હૃદયના નિરપૃક અને આનંદી પુરુષોને અવકાશને સમયે અનાયાસે પ્રાપ્ત થાય તો આનંદથી વધાવતા હતા. શેઠજી કોઈ સાંપ્રદાયિક રાગ દ્વેષાત્મક આમદી પન્થને માનતા નહી. જ્ઞેમીલા વિચારોને દૂર રાખતા. નીતિ અને હૃદય શુદ્ધિ સાથે

શારીરિક શુદ્ધિ, વજનશુદ્ધિ, અને આહાર શુદ્ધિને સન્માનતા. શેઠજી વસનજીભાષને એક નિષ્ઠાથી મુગધ યુનિવર્સિટીના બાદોશ ગ્રેજ્યુએટ બનાવ્યા. સારા સુશિક્ષિત શિક્ષક શિક્ષકોથી નૈતિક, ધાર્મિક, સામાજિક અને આર્થિક બોધ અપાળ્યો, અને તેમનું વેવિશાળ પોતાના બરોબરીઆથી કરાવી. “**यस्यैव समंवित्तं यस्यैव समंबलं, विवाहश्च मैत्र्योच्च तस्यैव समंघवेत् ॥**” એ પ્રભાણુપુરઃસર શેઠજી વસનજીને પરણ્યા પછી આ હજન થયા પહેલાંજ પોતે વિધુર થયા એટલે સં. ૧૯૬૮ની સાલમાં સૌ. શ્રીમતી ગોમતીબાઈ વૈકુણ્ઠ સધાવ્યાં. આથી શેઠજીને આ. સૌ. મોંઘીબાઈ પુત્રી અને વસનજીભાષને રસ્તે ચડાવવાની બેખમદારી વધી તેથી તેમણે ખેત વાડીમાં એક બંગલો લીધો તે પછી રાયજી આપેરા હાઉસ પાછળ મેથ્યુરોડ ઉપર “સમર-હીલ” નામનું વિશાળ સ્વચ્છ નાણુક બાંધણીનું મકાન વસાવ્યું અને ત્યાં વસવા લાગ્યા સ્ત્રીવિયોગ અને પરિવારની ચિન્તા સાથે આર્થિક ઉપાર્જનમાં લક્ષ આપવું એ સંસ્કારી પુરોષોને મહાસંકટરૂપ થાય છે. તે પ્રભાણુજી આ શેઠજીને એનવણી મળી અને જીવનની દોર ફેરવવા બરૂજ બાળ્યા તેથી. “**चलं चित्तं, चलं वित्तं चलं जीवित यौवनं, सर्वं चलायमानंहि धर्मकीर्ती स्थिरे ध्वयम् ॥**” આ અસાર સંસારમાં બધું ચાલતું અનુભવાય છે. એક ધર્મ અને કીર્તી અમર રહે છે આ બોધ સંગિત હૃદયમાં ઉતર્યો તેથી વસનજી શેઠને ધંધામાં ગોઠવવાની ચિન્તામાં પડ્યા. પુત્રને પોતે બાલક અવસ્થાથી ગૃહકેળવણી એવી યુક્તિથી આપેલી

કે વશ્યશ્ચ પુત્રઃ મર્યકરી ચ વિદ્યા એ ન્યારે પિતાનું
વચન તેનુંજ પાલન એજ પુત્ર ધર્મ એમ છેવટ સુધી
તેમણે અનુભવ્યું.

ધર્મેપુરા, મુખે અધુય દાને શૂરા સંતે સમજવા,
ધત્યાદિ સજ્જન પુરોષના ઉંચા ગુણો તેમનામાં હતા.

ધર્મે તત્પરતા મુખે મધુરતા દાને સમુત્સાહિતા
મિત્રેઽવગચ્છકા ગુરૌ વિનયિતા, ચિત્તેઽતિગમ્भीરતા
આચારે શુચિતા, ગુણેરસિકતા, શાસ્ત્રેઽતિવિજ્ઞાનિતા
રુપે સુંદરતા હરૌ મજ્જનિતા સત્સ્વંચ સંદાયતે ॥

ઉપર બતાવેલા સર્વ ગુણો શેઠજીમાં છૂપા દીપતા હતા.
ધર ખરીદવાના પ્રસંગમાં આ લેખકથી તેમને પ્રથમ સામાન્ય
પરિચય થયો. તેમાં વિષ સ્વગતના મુત્તમ પેચમાં રેડાયું
પશુ વિષમાં અમૃત જોવું એ સાધુ પુરોષાનું કામ છે. તેમ
તે વિષ નિર્મૂલ થયું અમૃત પોપાયુ અને પરિણામે શેઠ
મી. દાથીના પરમ હિનેચ્છુ અને પોપક નીવડ્યા. ચદ્મ
દીયં નહિ તત્પરેસ્તામ ॥ એ કથન આ શેઠજીના વર્તનથી
મી. દાથીને અક્ષરશ અનુભવાયું મૂળજી શેઠે મી. દાથીને
પુત્રા દિસેથી ગુણુગદ્દિથી વધાવી લીધા રાજકોટમાં નિર્વાહ
સાધન અપાવવા શ્રમ લીધો. ત્યાં ન અનુકૂળતા થઇ તેથી
પોતાના પુત્ર સાથે શેર યજ્ઞરમાં કામ માટે જોડવા તત્પરતા
દાખવી “તમારા નાગરે દગો દીધો પશુ અમે ન જૂડીએ
કાઠનો હક્ક ન કુમાવીએ” એમ હસતાં વિનોદમાં શેઠજી
કહેતા અને સર અવસરે સારી સહાય પ્રેમપૂર્વક આપી
આભારી કરતાજ આગ્યા.

શેઠજીના શુભ આશીર્વાદથી વસનજી શેઠે સ્વતંત્ર ધંધો ચલાવ્યો અને તે ધધામાં વધુ યશ પ્રાપ્ત થયો જાણી શેઠજી નિવૃત્તિ પરાયણ થવા લાગ્યા યુરોપનું પ્રયંડ યુદ્ધ ચાલ્યું તે વખતે લડાઈનું ધન લોકો ખૂબ કમાવા લાગ્યા. તે સમયે શેઠજીને અતિ ધન મેળવવાના યોગ આવ્યા. પણ શેઠજીના અન્તર આત્માએ તેમને હાથનું ધન લેવાની મલામણ કાઢી નહી તેથી શેઠે લોભ અને લાલચને લાગ મારી સુખી રોટલો શાન્તિથી ખાઈ મનખો સુધારવા હ્મજીયું. નિત્ય કર્મ આટોપી છાપાં વિગેરેમાંથી વાર્તાઓ વાંચી, સારા સારા ફકરા સાદી ભાષાના વાંચી તેમાં લખ્યા પ્રમાણે વર્તવા મંડયા. જીવન નિવૃત્તિ મય થઈ ગયું. કાવ્ય શાસ્ત્ર વિનોદમાં સમય વ્યતીતકરવા લાગ્યા છૂટથી સત્પાત્રને દ્રવ્ય આપતા થયા. સ્વચ્છતા, સુધડતા અને સુંદરતાને સેવવા લાગ્યા. સમર હીલમાં એકાન્ત યોગની સમાધિમાં બેસવાની ન્હાની અમાસી બનાવી. બોધ પ્રદ ન્હાનાં ન્હાનાં પુસ્તકો છપાવી સારી શિખામણોની પત્રિકાઓ છપાવી જનસમાજમાં શાળાઓમાં લાયબ્રેરીઓમાં ફેલેજોમાં વહેંચાવી. કન્યાઓ તથા વિદ્યાર્થીઓને વસ્ત્રો, વાસણો તથા પુસ્તકોથી મદદ આપતા રહ્યા અને પોતાના જુદા જીવનકાકા મયા એમ અનેક જીવોની મતિઓનો ખ્યાલ કરતા મનુષ્યોના મનની પરીક્ષા કરતા પોતાના દેહનું એક દહાડો અવસાન અવશ્ય છે. એમ માની કેમ દેહનું વીસર્જન કરવું 'કંટવું' કોને શું, શું, આપણું વિગેરે વ્યવસ્થાની ચોખવટ કરી તે પ્રમાણે અનુસરવા પુત્ર વસનજીને એતવી મૂક્યા. જર

આગળ પાણીનું પરખ બાંધ્યું. પક્ષીઓને માટે ચણતર બાંધાવ્યું. રાષ્ટ્રીય અળવળના પૂર જોસ્સમાં તેમણે હમરો રૂપીઆની ખાદીની ખરીદી કરી અને સાદાઈ, જોશી જરૂરી-આત અને અંગ્રેજી અનુકરણનો તદ્દન ત્યાગ એ ત્રણ મત્રો જે મળતા તેના કાનમાં ડુંકતા. ફળ, ફુલ, વૃક્ષ આદિ વન-સ્પતિનો શેઠજી સારો જોખ દર્શાવતા અને તે માટે જાતે બગીચામાં કામ કરતા પોતાની હાજતો પૂરી પાડવામાં પોનેજ નિમિત્ત બૂત થતા. સ્વતંત્રતાથી રહેવું પરાધીન રહેવું નહીં એમ માની કુવેથી હાથે પાણી ખેંચી ન્હાતા. પોતાનાં વસ્ત્રો ધોતા આ પ્રમાણે અનેક ગુણનિધાન શેઠજીની રહેણી કરણીનો ખ્યાલ સહજ સુઝે છે.

सद्वर्गं प्रसादं सद्गुरुं, हृदयं सद्यं सुधामुखा वाचः
करणं परोपकरणं, येषां केषां न तेवन्द्याः ॥

આવા નરરત્ન શેઠજી માટે શ્રી વિષ્ણુ ભગવાન પ્રતિ નમ્ર પ્રાર્થના એ છે કે.

[બહાગ,

શાન્તાકાર શ્રીધર ચિન્તિ શાન્તિ આપજો.

શુભંગ શયન બૂધર, વિષ વૃક્ષ કાપજો,

(આ આખા મંત્રાર્થ માટે પાનું ૨૮ મું જુઓ)

જ્ઞાતા વાંચક જન્દ, ઉપર પ્રમાણે શ્રી વિષ્ણુ સ્તુતિનો અર્થ સમજી તત્ત્વકો મોહઃ કઃ શોક એકત્વ મનુષ્યદત્તઃ એવી એકતા, ઉત્કૃષ્ટતા અને ઉત્તમતા પામવા ચત્ન કરી ધર્મથી અર્થ, ધર્મથી કામ અને ધર્મથી મોક્ષ પામવા તત્પર બને,

૨૮. શેઠ મૂળજીભાઈની બાવના નરનારાયણ થાય છે એવી હોવાથી અન્તમાં નારાયણ તત્વની ધૂનમાંજ વિલીન થયા અને ઘરમાં ગૃહસ્થાશ્રમના સર્વ ભોગોમાં પુત્ર પરિવારને મૂકતા ગયા માટે અવ્યુહ્ય એટલે—

સાનન્દં સદનં સુતાશ્ચ સુધિયઃ કાન્તામધુરમાર્ષિર્ણ
સન્મિત્રં સ્વધનં સ્વયોષિતિહસ્તેષ્ટાન્ન પરાસેષકાઃ
આતિથ્યં પ્રભુપૂજનં મિદ્યાન્નપાનં પ્રતિદિનં ગૃહે
સાધૌઃસંગમુપાસતેહિ સતતં ધન્યો ગૃહસ્થાશ્રમઃ ॥

અને નિશ્ચયસ એટલે—તરતિશૌક માત્રમચિત્ત એ બોધથી અન્તર વૃત્તિથી જીવન ગાળનારને—

યસ્ત્વાત્મહતિ રેવસ્યાત્ આત્પતૃપ્તશ્ચ માનવઃ
આત્મન્યેવ ચ સંતુષ્ટ સ્તસ્યકાર્યં ન વિદ્યતે ॥

એ બાવનાથી અકર્તારૂપ બની ચઢિશ્ણોઃ પરમંપદં ચઢગત્વાન નિવર્તન્તે તદ્ધામ પરમં મમ એ સ્થિતિને અનુભવવા શ્રી કૃષ્ણના વંશજ શેઠએ બાળે “મધુરેણ સમાપયેત્” એ વિધિને અનુસરવા ધારેલ હોય તેમ શેઠ પોતે દાદા થયા ન્હાના થયા. પુત્ર પુત્રીના યૌવન સુખના ઉદ્ઘાસને વિકાસતા થયા માટે કાલની નશ્વર બાળથી ચેતતા થયા અને પ્રાણેત્કમણુના સંયોગોના ભ્રમકારાથી સાવધ થઈ ૧૫ દહાડા પહેલાંથી પોતાને પચગીનીમાં શરદી લાગી ને અંગે શારીરિક ઉપદ્રવો થયા તેને નિમિત્ત ગણી મહાપ્રયાણુની તૈયારી કરી. સંસાર અસાર છે, દેહની મમતા ખોટી છે. હવે દેહની રક્ષા

કરવા ઔષધોપચાર કરવા ઠીક નહિ ગણ્યા. કેવળ ભગવત્ શરણુને આધીન રહી શારીરિક આહાર આદિ વ્યવહાર છોડી દીધા. ગંગા-જળ શ્રી હરહારથી મંગાવ્યું અને આત્માનંદેત્ વિજાનીયાત્ “અયમસ્મિ સ પુરુષઃ । કિમર્થ કસ્યકામાય શરીર મનુસંજવેત્” એ શ્રુતિના ભાવને દર્શાવવા લાગ્યા. વ્યવહાર દૃષ્ટિએ ઔષધં જાહ્નવીતોયં વૈદ્યોનારાયણૌ હરિઃ એ લોકવાયકાને પાળતા થયા. પ્રારબ્ધ ભોગનો શેષ અનન્ત અતુદર્શી બાદ્રપદ ૧૪ સંવત ૧૯૮૦ના દહાડે શ્રી ગજનન વિસર્જનના મુખ્યધના ચોપાટીના જનમેળાના ઉલ્લાસ વાજિંત્ર અને સાગર દેવ વરણુને પાથિવ દેવ ગણેશના યોગમાં યજ્ઞવાચીનિવર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા સહ તેમ વાણીને મનમાં લીન કરવાથી અને મનને પુદ્ધિમાં લીન કરવાથી અને જ્ઞાન મહાન્ આત્મમાં સમેટવાથી તેને શાન્ત આત્મામાં તન્મય કરવાથી માનવ જન્મની મુસાફરી સફલ થાય છે યચ્છેદ્વા ડૂમનસિપ્રાન્નઃ તથ્યચ્છે જ્ઞાનમાત્મત્મિ એ શ્રુતિના ભાવ સાધતા થયા તેથી અવાચક જણાયા પણ સર્વ રીતે સમજતા જણાયા પુલ્કી દૃષ્ટિથી આણુબાણુના વ્યવહારોના સાક્ષી રૂપે જણાતા થયા. દેવગૃહને જેમ સુગન્ધી પદાર્થોથી ધુપ દીપ આદિથી પ્રકાશમય બનાવ્યું હોય અને શ્રી અદ્વૈતામૃત વૃષ્ટિથી અભિષેકાત્ હોય તેમ શેઠજી પાસે શાન્તિ ફેલાવતી સાત્ત્વિક ભાવના વધારતી સર્વ સામગ્રીથી પોતાના યોગ્ય પુત્રની પૂજા પામતાં હતા શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાનું શ્રવણ કરતા હતા. પણ અનન્ત તો પ્રવાહરૂપ જગત પણ છે, માટે તે અનન્તઃ

તાને મિથ્યા જીત મણી ત્યાગીઓના આત્મર્થસની બધી છોડનાર
ચંદ્રની પૂર્ણકલાથી પૂર્ણતા આરાધતા શેઠજીએ કેવલોપનિષદ
નામયજ્ઞ ઉપનિષદ વિષ્ણુ સ્તવનના પાઠો સાવધતાથી સાંભળ્યા
તેજું મનન કરી ભાદ્રપદની પૂનમના મધ્યાન પછી બે વાગે
અનિવારના શુભ ચોથડીઆમાં વિદેહ દેખાયા અને પોતાના
દેહને સુખડના યોગમાં શ્રી કૈલાસ તત્ત્વના વિભૂતિ ભોગમાં
શ્રી વાલકેશ્વરની સાંનિધ્યમાં “ અગ્નિનય સુષપ્તા દાયે ”
એવી પ્રાર્થનાપૂર્વક અગ્નિદાહ કરવા શેઠજી વસનજીભાષને
બલામજ્જ કરેલી તેવીજ રીતે અન્ન, વસ્ત્ર, દાનાદિની વિધિ
પૂર્વક સ્વપ્ન જીતોને સોંપાવ્યો. આવી રીતે ઇશ્વારાસ્ય ઉપ-
નિષદનો બોધ શેઠજીના અભાવાસ્થાના જન્મેથી, સામાન્ય
પુદ્ગિના સંભૂતિ અને અસંભૂતિના ઉપાસનથી, અવિદ્યા
અને વિદ્યાના પ્રયાસથી, પૂણ્ડ્રીમાના દેહાદર્શનના વિજ્ઞાસથી
માનુષ્યઃ કસ્યસ્તિચક્ષુર્ન એ આચારુસાર નીતિ, મહેનત,
નિષ્ઠા અને રહેમથી મેળવેલ ધનની તુલ્યિથી દુધ દહીંની ચડતી
કળાની પુલિથી વિરલચાની પુરૂષના પ્રસંગોપાત સત્સંગના
બળથી સંપ્રાપ્ત થયેલ સુક્ષ્મ દ્રષ્ટિથી ઘોડામાડી મોટરઆદિ
સાધનમાં ગોધનની ભરા બકિતથી અને સ્વાશ્રિતોનાં સન્માન
અને સુખસંપત્તિથી વિરામ પામતા પોતાનો પાઠ પૂરી રીતે
બજવવી જઈ પૂર્ણમદઃ પૂર્ણમિદં પૂર્ણત્પૂર્ણમિદચ્ચલે
એ શાંતિ પાઠ સેવવા પરશોક વાસી થયા. અને સુપુત્ર પરિ-
વારને સન્માર્ગે પ્રવર્તવવા સદ્બોધ રૂપી અર્ચં ધન પણ
આપ્યા મળ્યા.

શ્રીકૃત મૂળજીભાષનો આત્મા સર્વને ધર્મ માત્રમાં પ્રેરે
અને શ્રીકૃષ્ણની બકિતનો મદિમા દિનપ્રતિદિન બધારી તેનો
આપેલ બોધ શુદ્ધ હૃદયથી વર્તનમાં મૂકી ભારતભૂમિમાં જન્મ
પામનાર સર્વ પ્રજા સુખ સંપત્તિપૂર્વક અવિનાશી પરમ
સુખરાસિ શાન્તિસ્વરૂપે સ્વીકારે. इति शम्.

લી૦ શુભેચ્છક,

ગુલાબરાય કટ્યાણુરાય હાથી.

શ્રી સદ્ધર્મ ભાસ્કર (શારદાપીઠ)
શ્રી સનાતન ધર્મોદ્ધારિણી સમાના માનદ મંત્રી (મુંબઈ)
શ્રી શ્રુતિદીક્ષા કે ભારત પ્રબોધના કર્તા તથા પ્રકાશક.
શ્રી પ્રપંચ પરિમલના લેખક.

શ્રી લક્ષ્મી નારાયણાસ્થાનમઃ

શાન્તાકારં ભુજગશયનં પદ્મનાભં સુરેશં
વિન્ધાધારં ગગનસદૃશં મેઘવર્ણં શુભાંગમ્ ।
લક્ષ્મીકાન્તં કમલનયનં યોગિમિધ્યાનગમ્યં
ચન્દ્રે વિષ્ણુ મહામયહરં સર્વલોકૈકનાથમ્ ॥

મંત્રાર્થ.

રાગ ણિહાગ.

શાન્તાકાર શ્રીધર ચિત્ત શાન્તિ આપને,
ભુજગશયન ભૂધર વિષ વૃક્ષ કાપને. ૧
પદ્મનાભ પ્રાણુનાથ પુષ્ટિ આપને,
સુરેશ સ્વયં પ્રકાશ સંશય સઠલ કાપને. ૨
વિન્ધાધાર યોગશ્લેષ પૂર્ણ આપને,
અદ્ભા ભક્તિનાં વિરોધી મૂલ કાપને. ૩
ગગન સદૃશ ગોવિન્દ ગતિ વ્યાપક આપને,
મેઘવર્ણુ મુકુન્દ માયા વરણુ કાપને. ૪
શુભાંગ લક્ષ્મીકાન્ત સુન્દર ભોગ આપને,
કમલનયન ધ્યાન ગમ્ય ભેદ કાપને. ૫
વિષ્ણુ લીલાધારી વસ્તુ બોધ આપને,
ભવ ભય હર લોકનાથ ભ્રન્તિ કાપને. ૬
આપ્તકામ પૂરણુ પ્રદા પદ્મી આપને,
આ બાલવૃદ્ધ કેરી ભવાટવી કાપને. ૭
વન્દી ચહે બાલ ગુલાબ શરણુ આપને,
ગૃહી સુવાસ કામ ક્રોધ કંટક કાપને. ૮

શાન્ત આકાર—વ્યવહારમાં લક્ષ્મીનો યોગ ઉત્તમ હોય તો ચિત્ત સ્વસ્થ રહે અને પરમાર્થમાં સરસ્વતિનો યોગ ઉત્તમ હોય તો ચિત્ત તૃપ્ત અને પરમ શાન્તિમય રહે. આ બન્ને યોગ વિષ્ણુ ભગવાનમાં હોવાથી શાન્ત આકારવાળા કહેવાય છે. એ સૂચવવા શ્રી એટલે લક્ષ્મી અને સદ્વિદ્યા તેના ધારક શ્રીધર એ પદથી કહ્યા છે. અને લક્ષ્મી તથા સરસ્વતી બન્નેના યોગ માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

ભુજગ શયન—વિષ્ણુ ભગવાન ભૂજગ શયનવાળા કહેવાય છે તેનું કારણ એ છે કે ભુજગ વિષમૂર્તિ ઝેરનું ધર એવા ઝેરના બંડાર ઉપર શયન એટલે પયારીની બેઠક આરામનું સાધન એટલે સંસાર ઝેરનું ઝાડ છે. દુઃખથી ખીચો-ખીચ બરેલો છે તે જેમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે એટલે વાયુ રૂપે હલન ચલન ક્રિયાવાળું વિકાર પામવા માટે છે એવું વિચિત્ર એટલે આકાશ એટલે સર્વ જૂતનાં શેષરૂપ જે છે તેમાં પોતાના અમરત્વ અમૃતત્વનો પ્રકાશ આપનાર શ્રી વિષ્ણુ છે અને તે વિચિત્ર તત્ત્વજ વૈકુંઠ છે કારણ ત્યાં કુણ્ઠિતતા નથી એક અખંડતા અને વ્યાપકતા છે માટે સૃષ્ટિ બ્યાંસુધી ધારણા ખમે છે એવી શક્તિ સૂચક બૂધર પદે વર્ણવ્યા છે અને વિષ વૃક્ષ કાપવા પ્રાર્થના છે.

પદ્મનાભ—નાભીમાં જેને કમલ છે એવા એટલે નાભી સમાન વાયુનું સ્થાન છે ત્યાંથી અજ બળ રહિર રૂપે બની સર્વ નાડીઓમાં સમતાથી પ્રસરે છે અને આસોને પોષણ આપે છે. તેમાં કમલ તત્ત્વ એટલે નિર્મલત્વ એટલે સર્વ

પ્રાણીઓ ઉપર શમદ્રેષ વિના એક બાવથી સંરક્ષણ કરવાનો હેતુ હોવાથી તે જતાવવા પ્રાણનાથ સંઘા આપી સર્વથા વળ, મન અને ધનમાં પ્રુષ્ટિ આપવા પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

સુરેશ-સુર એટલે દેવો તેને પ્રુષ્પને ક્ષયે મનુષ્ય લોકમાં આવવાનું છે અને દેવોના દેવ સુરેશ શ્રી વિષ્ણુમગવાન કલ્યા છે. કારણ તેને દેવો જ્ઞાનવો સાધુ અને દુષ્ટ જનના પ્રુષ્પ અને પાપના સમષ્ટિ આત્મક જળથી અવતરવું પડે છે તે સુરેશને પોતાના સ્વયંપ્રભા સંવિત્તનું જ્ઞાન સ્વાભાવિક છે માટે સ્વયં પ્રકાશ છે તેથીજ ધસ, જીવ, અને જગતના બેદના સંશયો કાપવા પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

વિશ્વાધાર-જે આવતી કાલ હશે કે કેમ તેવા સંદેહ-વાળું વિશ્વ કહેવાય છે તે અનિત્યતા, ક્ષણિકતા, પરિણામિતા કે રૂપાન્તરતાને ધારનાર અમર ધારણ્યા આપનારને વિશ્વાધાર કહેવાય છે. એટલે ન મળેલી વસ્તુને મેળવી આપી મળેલીને સાચવી રાખવી એટલે યોગક્ષેમનો ભાર વહન કરવો અને સર્વ બોગોને સરજવા, ઉછેરવા ભોગ યોગ્ય કરવા અને પાછા સમાવવા એટલી શક્તિ આધારવાનમાં હોવાથી સર્વને યોગ ક્ષેમ પૂરી રીતે આપવા અને સંસારના ભાવો શ્રદ્ધાથી સંકલ્પ જળ વડે પ્રાપ્ત કરાય છે અને વિષ્ણુ ભગવાનની સ્તુતિથી નભાવાય છે માટે તે જન્મેમાં વિદ્ય કરનાર એવાં શુદ્ધ વિચારોને નિર્મૂલ કરવા પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

ગંગાસદૃશ-મગન એટલે મૂળ વિકાર રહીત વ્યાપક બેદ રહીત તત્ત્વ તેના બેવડા શ્રી વિષ્ણુ ભગવાનને કલ્યા છે

ઝોટલે જ્યાંથી અહંકાર ઉત્પન્ન થાય છે વિકારો પ્રવર્તે છે એક મનાય છે અને સંસાર અનુભવાય છે તે હૃદયાકાશ જ્યાં પ્રભુ પોતાનો વાસ જણાવે છે ઝોટલે સર્વ જૂનોના હૃદય દેશમાં ધમ્મર રહે છે એમ કહ્યું છે તે પ્રમાણે જ્યાંથી સર્વ ઇન્દ્રિયો અને તેનાં સ્થાનો અનુભવવામાં આવે છે તે કૂટસ્થને જોવિન્દ પદે ગાયો છે કારણ મગનસદૃશ કહી પ્રભુને હંમેશા આકાશ જેવો જોવાનો નથી એ તો પિપ્પડમાં હૃદયાકાશની અંદર અનુભવવાનો હોવાથી જોવિન્દરૂપ જણાવી વ્યાપકમતિ ઝોટલે અપરિચિન્નતા દેશકાળ અને વસ્તુથી અબાધીતતા દર્શાવવા પ્રાર્થના કરી છે.

મેધવર્ણ—મેધ ઝોટલે વાદળ જે જળધર છે, જલનો રંગ શ્વેત છે. તે શ્વેત તત્ત્વનો અંકાર સ્યામ દેખાય છે તેનું કારણ જોનારની દૃષ્ટિની દૂરતાનો દોષ છે તેની પેટે વિષ્ણુ ભગવાન કેવળ સર્વમય્ય છે જ્ઞાન ધનજ છે છતાં વિલાસી અજ્ઞાનવાન તમો ગુણી નિદ્રાવાન એવા જોવાય છે તેમાનુષી દૃષ્ટિની સ્થૂલતાથી અમર પ્રભુનો વાસ હૃદયમાં છે. હૃદયમાં અજ્ઞાન, આવરણ અને તમો ગુણના ઢાંકણ છે અન્તર પ્રભુ પ્રેરનાર સ્ફુરણરૂપ પ્રકાશરૂપ સંવિત્રૂપ છે, તેથી તેનું જાણે શરીર આવરણ હોય નહીં માટે સ્યામ કહેવાય છે પાચિવ રંગ સ્યામ છે પાચિવ ભાવનાના જાડ્યને લીધે પણ સ્યામ કહેવાય છે તેથી તેની સ્યામતા જાણે છે, જેથી ભગજ્ઞા થાય છે અને શુદ્ધ પુદ્ગલ સ્વરૂપ નથી જણાતું એવી માયાનું આવરણ કાપવા પ્રાર્થના કરી છે અને યુકુન્દ ઝોટલે સુંદર વર્ણવાળા કહ્યા છે.

શુભાંગ-જે અંગોમાં પાપોનો સ્પર્શ પણ નથી, અમુકેથી ધન્યતિ અટકાવવાનો બોધ આપનાર ભૂષિત અંગો છે તેથી અંગળ વાંચક હોવાથી લક્ષ્મીકન્ત તથા “પ્રપંચમાં પેસો, વસ્તુ વિના સૌ પશુ” એ કહણી પ્રમાણે સર્વ ભોગોને સંધરી શકનાર પ્રભુ લક્ષ્મી જે ભોગનું કચેર છે તેને વહાલા છે અને તે માટે લક્ષ્મી જેને પ્રિય છે એવા પ્રભુના બે વિશેષણો છે તેથી સુંદર હિતકર રચિકર ભોગ આપવા પ્રાર્થના છે.

કમલનયન-આંખમાં એવી રશ્મીને હોર છે કે જેથી પ્રાણીઓ અંજાઇ વશ થાય છે અને રાગ કે દ્વેષમાં લેપાય છે તેથી કામ, ક્રોધ, અહંકાર આદિભાવો આંખથી અનાય છે. પ્રભુનાં નયનમાં માત્ર સ્વાભાવિક કૃતિ છે. રાગ દ્વેષ રહીત નિર્ભયતા હોવાથી, સંસારમાં રહ્યા છતાં અસંગતાને લીધે તથા જેમાં મૂળ સ્વરૂપને યોગીઓ ધ્યાનથી જાણી શકે છે યોગીના ધ્યાન ગમ્ય તેને સંસારના સગ્ગતીય આદિ બેદાને કાપવા પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

સુવલયહર-બવ એટલે સંસાર તેમાં બય મૃત્યુ, દુઃખ રોગ અને શત્રુ તે સર્વેને લીલામાં ધારી સમદૃષ્ટિ કરાવી પ્રભુ રૂપમાં ઉતારી સકલ કષ્ટને હારી સર્વ લોકોનાથ પોતાના શરણમાં સદાસ્થાપે છે માટે સર્વ લોકના એક નાથરૂપે પણ શ્રી વિષ્ણુને વર્ણવી વ્યાપક ભાવને દેહરૂપે દાસ ભાવે વન્દન કરવામાં આવે છે.

ॐ શાંતિ:

ગુલાબરાય કદયાણુરાય હાથી.

॥ ॐ ॐ ॥

जप.

अथवा

ईश्वरने मळवानो मार्ग.

यज्ञाना जप यज्ञोऽस्मि.

म. गी. १०-२५

यज्ञोभां जप यज्ञं तुं तुं.

साधर्म्यं आपे लब्धभां सायुं, जे जपभां रक्षे जरीरे,
आंतर अद्वागसने जभावे, दाप्पवे विश्व विहारीरे;
साधनभां अेक साधन सायुं जप हेरे' जहु भारीरे.

आंतर सरिता,

प अेटरे शुं ? ईश्वरने मळवानो राजभमार्ग
ते जप. जवतवनी प्रयण अंधिने आगाणनार
प्रयण स.धन ते जप. असार ससारभां सार
इपतानुं भान करावनार जप. अंतःकरखुनी आविधानो नास
करनार जप. जवाटविभां ररतो जूसेला मानवीने ररतो
जतावनार जप. समुद्रभां छपायला जडकथी अथडाछ जडाजुना
सुरेसुरा करी नांजता जयावनार दीवाछांडी ते जप.

આપણા ઇષ્ટદેવતા નામોચ્ચાર પૂરંક તેમના ધ્યાનમાં સિન થઇ જવું, અથવા માળા ફેરવવી, તેને જપતું સરળ અને સામાન્ય સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે.

આજે આપણે જપ યજ્ઞના સંબંધમાં કંઇક વિવેચન કરીશું. જપ એ મનુષ્ય જીવનમાં શી અસર કરે છે સુખ અને સામર્થ્યને આપણા પ્રતિ આકર્ષિ લાવવાનું સામર્થ્ય હોય તો તે જપમાંજ છે. જીવનની પરિવર્તનતા તે અદ્ભુત રીતે કરી શકે છે. આ સાધનને જેમ જેમ પ્રીતિપૂર્વક સાધવામાં આવે છે તેમ તેમ તેનામાં નવજીવનતા પ્રકટાવવાનું બળ આવે છે. અભ્યાસક સમજી પછી ન શકે તેમ તે તેના આંતર જીવનને સમૃદ્ધ કરી સુધારે છે. મનના કાટો (મેલ) ને દૂર કરવાની તે એક દિવ્ય સરાશ્વ છે. દુઃખ, શોક, સંતાપ, બય આદિ પાપોને બાળી નાંખનાર તે એક મોટી ભટ્ટી છે. અને સંસારના કટુ અનુભવોથી દગ્ધ થઇ ગએલા માનવીઓની તે એક શાંતિની વાવ છે.

મનુષ્ય જે-જે વસ્તુની ઇચ્છા કરે છે તે તે વસ્તુ જપ તેને આપે છે. એવી કોઇ પશ્ચુ વસ્તુ નથી કે જેને જપમાં તન્મય થનાર મનુષ્ય મેળવી ન શકે. મનુષ્ય જીવનમાંથી મહુશ્વર જીવનમાં લઇ જનાર દિવ્યસીડી જે કોઇ હોય તો તે જપજ છે.

જપ યજ્ઞના ભગવાન પાસેથી જે ફળ મળે છે. એક પ્રીતિ. ખીજું પ્રસાદ.

વ્યવહારમાં એવું ધણીએ વખત અનુભવમાં આવ્યું છે કે આપણે ત્યાં આવતા યુગ પ્રસંગોમાં આપણી જેના ઉપર પ્રીતિ હોય તેને મોલાવીએ છીએ. જેને આપણે

ઐશ્વર્યતા પણ ન હોઈએ જેની સાથે આપણો સંબંધ પણ ન હોય એવા મનુષ્યને કાંઈ આમંત્રણ આપવામાં આવતું નથી. અને આટલા એક સામાન્ય નિયમ ઉપરથી પણ એટલું સિદ્ધ થઈ શકે તેમ છે કે અન્યને ત્યાં આવતાં લગ્ન જતોઈ જેવા શુભ પ્રસંગમાં જાગ લેવાનું તે મનુષ્ય સાથે આપણી પ્રીતિ હોય તોજ બની શકે છે. તેજ પ્રમાણે ઇશ્વરની પાસે ફળ (પ્રસાદ) મેળવવાનો હક આપણે તેના પ્રીતિ પાત્ર થયા હોઈએ છીએ તોજ પ્રાપ્ત થાય છે.

ઇશ્વરની પ્રીતિપાત્ર થવું અથવા ઇશ્વરને આપણા પ્રીતિ-પાત્ર કરવા એ પણ આપણા જીવનનું એક અગત્યનું અને ઉપયોગી કર્તવ્ય છે. અને તે જ્યારે આપણે જપના માર્ગે ગતિ કરીએ છીએ ત્યારે બજાવી શકાય છે. ઇશ્વર અને આપણી વચ્ચેનો સંબંધ જોડનારજપ છે. તે એક દોરડા સમાન છે. જેમ ટેલીફોનના તાર દ્વારા શહેરમાં બંન્નાં ખબર મોકલવી હો ત્યાં ધર બેઠાંજ મોકલી શકાય છે. તેમ જપ રૂપી તાર દ્વારા આપણો સંદેશો ઇશ્વરને મોકલી શકાય છે.

પ્રભુની સાથે સંબંધ બાંધી આપનાર જપ એક સબળ સાધન છે તે તો જાણ્યું. પરંતુ તેની સાથે હવે વિચાર કરવાનો એ પ્રાપ્ત થાય છે કે એ સાધનને અવ્યાસક્રમમાં મૂકતાં પહેલાં આપણે કંઈ કંઈ બાબતમાં સાવધાનતા રાખવી જોઈએ. જે આ સાવધાનતા નથી રખાતી અને મુખથી બડબડાટ રૂપ જપને કર્યા કરવામાં આવે છે તો તેથી ફળ તો કાંઈ થતું નથી અને ઉલટો વાણ્ઠીનો મિથ્યા વ્યાપાર થઈ બલનો ક્ષય થાય છે.

કોઈ એક મોટા માથુસને મળવા જવું હોય અને આપણી પાસે ઘટતો ફૂસ (પોષાક) ન હોય તો તેને મળવા જવામાં ઘણી મુશ્કેલી પડે છે. આપણાં ફાટેલ તુટેલ અથવા મેલાં દુપડાં જોઈ પ્રથમ તો એના દરવાગ્નમાં પેસતાંજ દ્વાર રક્ષકના હાથથી ઘોણ ધબ્બા ખાવાના અથવા જોડા પાસે બેસવાના પ્રસંગ આવે છે. અને જો તે વખત આપણો પોષાક સારો હોય છે તો તે પ્રમાણે કદી બનતું નથી અને તે માથુસને તરત મળી શકાય છે.

આનો એક સામાન્ય વાત કહી પણ તે ઉપરથી સમજવાનું એટલુંજ છે કે જપના સાધનને સાધવાની શરૂઆત કરતાં પહેલાં આપણે કેટલીક બાબ તૈયારીઓ પણ કરવી જોઈએ. જો તે કરવામાં મોળાપણું રખાય છે તો તેટલે અંશે જપ માર્ગમાં સરળતા નથી મેળવી શકતા.

જપની શરૂઆત કરતા પહેલાં આપણાં શરીર પ્રતિ બેદરકાર રહેવાનું નથી. શારીરિક શુદ્ધિ જપમાં પ્રથમ જોઈએ છે. એક બાળુથી જપ ચાલતા હોય બીજી બાળુથી મુખ શુદ્ધિ બરાબર ન કરવાથી મોંમાંથી બહાર નીકળતી હોય, તપખીના સડાકા મરાતા હોય, અને નાક તથા મુખથી લીંટ અને બળખા નાંખાતા હોય તો એવી અપવિત્રતામાં ધન્યર કેમ કરીને આવી શકે ? અપવિત્ર વસ્તુ પડી હોય ત્યાં પવિત્ર વસ્તુને આવવાનું સ્વાભાવિક રીતેજ મન ન થાય એ સ્વાભાવિકજ છે.

માટે પ્રથમ શરીરને હુપારો શરીરને સુવારવાનું મુખ્ય સાધન આહાર અને બ્રહ્મચર્ય છે. શુદ્ધ સાત્વિક આહારના સેવનથી સત્વ શુદ્ધિ થાય છે. સત્વ સુદ્ધિ થતાં મનની ગાંઠો છૂટે છે અને શુદ્ધિ અનુભવાય છે.

પ્રભુની સેવાના નિયમ પણ જાણો. ઓજસ શુદ્ધિથી સેવા કરેા તોજ તેનો પ્રભાવ પડશે.

આહારનો અર્થ આનહર આ=અંદર હર=હાથ જવું થાય છે. આપણે સામાન્ય રીતે અનનો આહાર કદાંએ છીએ પણ તે તો પ્રથમ પ્રકારનો એક રચુલ આહાર છે. આપણા મન અને વાણીથી પણ આહાર લેવાય છે. નિદા, દૂપ, ક્રોધ, અહંકાર, વગેરે મન વાણીના આહારો છે. પ્રથમ પ્રકારના આહારમાં સાવધાનતા રાખી તેને સાત્વિક લીધો તેથી કાંઈ બસ નથી. કેમકે મન વાણીના ઉપર જણાવ્યા મુજબ અવિહિત વર્તનના રાજસી તામસી આહારો તેના ઉપર પડે છે તો તે શુદ્ધ સાત્વિક આહાર પણ તામસી બાવને પામે છે દૃષ્ટાંત તરીકે દૂધ એ એક અમૃતમય છે પણ જો તેને સાપ પીએ તો તે દૂધનું વિષ થઈ જાય છે. સંત પુરૂષ પીએ તો તે અમૃત બનાવે છે. દૂધ એકનું એક હોવા છતાં સંગતિ દોષથી તેનામાં આટલી બધી પરિવર્તનતા થઈ જાય છે.

આ પ્રમાણે હોવાથી આહાર લીધા પછી પણ આપણા માનસિક ચિંતનો તેના ઉપર પ્રતિકૂળ ન પડે એ દરેક જંપના અભ્યાસીએ વિચારવાનું છે.

આ સ્થળે આપણી બીજી એક મહત્વની બાબતનો વિચાર કરીશું. અને તે એકે જપમાં જેસનાર સાધકે આહાર લેવો કે ન લેવો.

આપણું શરીર એ અનમ્ય કૌપતું બનેલું છે. અન્નાદ મરણ્તિ મૃત્તાની એ વાક્યથી હું અત્ત સ્વરૂપે થઇને પ્રાણી માત્રને પોતું છું. એમ ભગવાને પણ લખેલું છે. એટલે આરંભના અભ્યાસીને અમે જપમાં અજને ઠાકી દેવાની બજામણુ તો વ્યવહાર રીતે નથી આપી શકતા. ફક્ત અહણુ કરવામાં આવતું અન્ન શુદ્ધ સાત્વિક હોવું જોઇએ. અને મનનો વ્યાપાર મનના ચિંતનો પણ શુદ્ધ સાત્વિક જોઇએ એટલીજ સાવધાનતા રાખવાની છે. જે આ નિયમ અઃઅહપૂર્વક પળાય તો જપકાળે અભ્યાસીની વૃત્તિ આંહ તાંહ બટકાં મારે છે અને રિચર રહેતી નથી તેમાં ક્રમેક્રમે ધણો સુધારો થઇ જાય.

પ્રજ્ઞપતિએ પોપણુને માટે જે અન્ન ઉત્પન્ન કર્યાં છે તેનાં નામ ૧ સાધારણુ અન્ન અથવા લૌકિક અન્ન. ૨ દેવોતું અન્ન અને ૩ પશુઓતું અન્ન.

સાધારણુ અન્ન અથવા લૌકિક અન્ન સર્વ જૂત પ્રાણીઓતું છે. અને તેની વહેંચણી પણ સરખે દિસ્સે થવી જોઇએ. જે તેમ ન કરનાં સ્વાર્થાં થઈ એકસોજ તે અહણુ કરે છે તે ક્રમે ક્રમે અવનતિના માર્ગમાં પોતાનેજ હાથે ધસેનો જાય છે.

પૂર્વકાળની રીતી ચાલ કરો. એક ખેડૂન પોતાને અન્ન પાકતાં તેના ચાર વિભાગ કરતો. પ્રથમભાગ ભુવનપતિ અથવા રાજાનો (આ નિયમ અસહ્ય હતો. શહેનશાહ અકબરના વખતથી તેમાં ફેરફાર થઇ અન્નને બદલે અમુક દ્રવ્ય લેવાનું નક્કી થયું અને તે અદ્યપિ ચાલુ છે. સામાન્ય ભાષામાં તેને સરકાર ધારો અથવા કીસ કહે છે. હવે જો અન્ન આપવાનોજ નિયમ ચાલુ હોત તો વર્ષ નખળું પડ્યાથી રાજા અને પ્રજા વચ્ચે જે વૈમનસ્ય ડિલું થાય છે અને ખેડા સત્યાચંદ જેવા પ્રસંગો ઉભા થાય છે તે કદી થાતજ નહિ.) બીજો ભાગ તે ખેતરના માલીકનો ત્રીજો ભાગ અતિથી અથવા ઝડપિનો. ચોથો ભાગ તે કૃષિકારનો. આ પ્રમાણે અન્નની ચાર ભાગે વહેંચણી થતી. તે ધાન્ય પકાવનારની પારમાર્થિક અને આંતરદૃષ્ટિ પશુ તેનાથી ખીસેલી રહેતી. હાલ જેવી બુદ્ધિની જડતા આવી ગઈ છે તેવી તે વખત નહતી કમકે બુદ્ધિની જડતા પારમાર્થિક દૃષ્ટિને બૂલવાથીજ આવે છે. મનુષ્ય જેમ જેમ પોતાના સ્વાર્થમાં ઘેરાતો જાય છે તેમ તે પોતાની બુદ્ધિની જડતાને પ્રાપ્ત કરતો જાય છે.

જમતી વખતે અપોસન મૂકી જે ચાર ભાગ આપણા બોજનની સમીપમાં અંજલિથી પાળી છાંટી મૂકવાનો રિવાજ છે તે પણ એજ રહસ્યનું સૂચન કરે છે કે આ અન્ન કોનું છે તે હું જાણતો નથી. તેની વહેંચણી બરાબર થઇ દશે કે નહિ તેની પણ મને ખબર નથી. તેથી આ ચાર ભાગ મૂકી અજાણપણે કરેલા અપરાધની દેવ પાસે મારી માંગી લઉં છું.

જપ બાળતનું વિવેચન કરતાં આ લેખમાં અન્ન બાળત આટલી બધી મહત્વતા આપવાનું કારણ શું હશે એવો પણ કોઇને પ્રશ્ન થશે. તો તેનું કારણ એટલું છે કે જેનું અન્ન ખરાય છે. તેવા સંસ્કારવાળું મન થાય છે. તેથી આહાર શુદ્ધિની જરૂર પ્રથમ પડે છે. જેમ મકાનની મજબુતિનો આધાર તેના પાયા ઉપર છે. તેમ સાધનોની પ્રગતિનો આધાર આહાર શુદ્ધિ ઉપર છે. એક મનુષ્ય રાજસ તામસ ગમે તેવા આહાર ખાતો હોય અને પછી આખો દિવસ મંત્ર રટણ કર્યા કરતો હોય તે છતાંયે તે કંઈ પણ સત્ફલને પ્રકટાવી શકતો નથી. કેમકે તે મંત્ર રટણથી શરીરના પરમાણુઓ જેટલે અંશે શુદ્ધ કરે છે તેનાથી અધિક અંશે રાજસ તામસ આહારના સેવનથી અશુદ્ધિને વહેરે છે. આહારની સ્થુળ અસર રક્ત-ભેદી ઉત્તર થાય છે. એ રક્તની અસર મન ઉત્તર થાય છે અને મનની અસર શ્રવ અથવા પ્રાણ ઉપર થાય છે.

દૂધ એ પણ એક સાત્ત્વિક ખોરાક છે. જેને દાંત ઉત્તરા નવી એવા બાળકો તથા જેના દાંત જતા રહ્યા છે એવા વૃદ્ધોનો તે ખોરાક છે. જપના અભ્યાસીએ જપકાળે અધ્યાન વખતે એકલા દૂધ ઉપર રહેવાને મહાવરો રાખવો તે પણ ઉત્તમ છે.

શુદ્ધ જલ એ પણ એક આહારનું ખીન્નું અંગ ગણાય છે. સૂર્યમગવાનના શ્રવનમય કિરણો જળ દ્વારા આપણે મહણ કરીએ છીએ. અને તેના ત્રણ પરિણામ આવે છે. શરીરમાં

રહેલો કચરો-ક્ષાર વીગરે સાફ કરી મૂતરૂપે એ જળ બહાર નીકળે છે. ૨ અમને પચાવવામાં એ જળ મદદ કરે છે, અને રક્ષિત બનાવે છે. અને ૩ ઓઝસ રૂપે પરિણમે છે.

આ પ્રમાણે હોવાથી મંત્રના અભ્યાસીએ જો પ્રથમ કંઈ કરવા જેવું હોય તો પોતાના આહારની શુદ્ધિ તરફજ મુખ્યત્વે કરીને લક્ષ આપવાનું છે.

મન વાણી અને પ્રાણ એ ત્રણેને મંત્રદ્રષ્ટાએ શુદ્ધ રાખવાં. એને જે વિકૃત કરે છે તે મંત્ર માર્ગમાં અથવા ખીજા કોઈ પણ ઉત્પત્તિના માર્ગમાં આગળ વધી શકતો નથી.

પ્રાણનો ખોરાક વાયુ છે. પ્રાણાયામના પ્રયોગદ્વારા એ ખોરાકની શુદ્ધિ સાધવી જોઈએ. સો દવા અને એક હવા એ જન પ્રચલિત કહેવત પડી ગઈ છે તે પણ એની જરૂરજ સિદ્ધ કરે છે. એક રોગ અસ્ત મનુષ્યને તમે ૭૫ રૂ. તોલાની દવા આપશો પણ જો તે દવાની અવર જવર વગરના બ'ધી-યાર' ધરમાં રહેતો હશે તો તે દવા તેને કાંઈજ અસર કરી શકશે નહિ. એનાથી ઉત્કટું હવા સારી હશે અને એક સામાન્યમાં સામાન્ય દવા હશે તો પણ તેની અસર સારી થશે.

સ્વાનુભવથી જણાયું છે કે હવાની બાબતમાં આપણે હજી જોઈવું ધ્યાન આપતા નથી. અને તેથીજ જનસમાજમાં ઘણે ભાગે આરોગ્યની સ્થિતિ લથડતી જાય છે. મેં એવા પણ દ્રષ્યો નજરે જોયાં છે કે ઉનાળાના ખરા બપોરે ધરના ખારી બારણાં બંધ કરી લોકો સૂઈ રહે છે. રખેને પવનનો સપાટો ભાગી જશે લુ ભાગશે કે શરદી દંધ જશે એ પ્રકારના

મિથ્યા ઉપગતી કટેલા ખેટા ભયથી તેઓ જીવનપ્રદ હવાને પોતાનાથી દૂરને દૂર રાખે છે. હવા એટલે આપણું જીવન ત્રાસ પ્રધાસની ક્રિયાદ્વારા આપણે હવાનેજ આપણામાં ઘડણુ કરીએ છીએ જે લોકો એમ માને છે કે હવાથી મૃત્યુ થાય છે, એ પોતાના માનવામાં ભૂલજ કરે છે. હા, કેટલાક રોગો એવા હોય છે કે જેમાં હવાનો સપાટો છાતી વીગેરે ભાગ પર લાગતાં નુકસાન કરે. પણ તેવા સમયમાં એ ભાગોને બહારના વસ્ત્રથી ઢાંકેલા રાખીને રોગીને શુદ્ધ હવાનો લાભ આપવો જોઈએ એમ હવે બધાજ ડોક્ટરો કયુક્ત કરે છે. કેમકે શુદ્ધ હવા એ મનુષ્યને કોઈ દિવસ પણ નુકસાન કરતીજ નથી.

પ્રાણાયામની ક્રિયા એવી છે કે તેનાથી શુદ્ધ હવા આપણાં ફેફસાં ઘડણુ કરે છે. અને તેથી જીવન પણ દીર્ઘ થાય છે. તે ક્રિયા સામાન્યમાં સામાન્ય હોઈ મદાન લાભ આપે છે. તેનું વિસ્તાર પૂર્વક વિવેચન અમારા યોગના પુસ્તક પ્રાણાયામ બા ૧-૨ માં જગ્રાસુઓએ વાંચી લેવું

જે વાંચકો તે પુસ્તક મેળવી શક્યા નથી તેમને માટે કંઈક વિવેચન તો આ સ્થળે આપવુંજ જોઈએ નહિ તો તેટલી આ લઘુ પુસ્તકમાં અપૂર્ણતા રહે તેથી આપીએ છીએ.

પ્રાણાયામનું સામાન્ય સ્વરૂપ.

સમય સવારનોજ બનતા સુધી લેવો. પૂર્વાભિમુખ અથવા ઉત્તરાભિમુખ ટટાર બેસવું. બેઝવાનું આસન નરમ રાખવું. પદ્માસન લાગવું. મનના વિચારો કાઢી નાંખવા શાંત થવું.

૧ પ્રથમ જે શ્વાસને લીધો હોય તેને ડાબા નસકોરા દ્વારા બહાર કાઢી નાંખવો.

એક રેચક પ્રાણાયામ કરવો.

૨ ઉપર મુજબ કરી રહ્યા પછી ૧૦ મીનીટ (પોત પોતાની શક્તિ મુજબ પ્રમાણ રાખવું. ૧૦ મીનીટ સામાન્ય રીતે લક્ષમાં આવે તેથી એટલું પ્રમાણ આપ્યું છે) શ્વાસને જમણા નસકોરાથી ઉંચે ચઢાવવો.

પુરક પ્રાણાયામ કરવો.

૩ ઉંચે ચઢાવેલા શ્વાસને ૧ મીનીટ સુધી રોકી રાખવો. કુંભક કરવો.

૪ રોકી રાખેલા શ્વાસને ધીમે ધીમે છોડી દેવો.

રેચક કરવો.

આ પ્રાણાયામનું સરળમાં સરળ સ્વરૂપ છે. જરાસુ-
ઓએ તે સમજી તેનો ઉપયોગ કરવાનો સર કરવું.

જ્યારે આ પ્રમાણે પ્રાણાયામની ક્રિયા દ્વારા પ્રાણને શુદ્ધ ખોરાક જે હવા તે અપાતી રહે છે તો જીવન દીર્ઘ બને છે.

પૂર્વકાળના પુરૂષો આજ પ્રાણાયામના સેવનથી દીર્ઘકાળ પર્યંત જીવતા હતા.

હવે વાહ ઇન્દ્રિયનો ખોરાક શું છે તે આપણે વિચારીએ.

વાફ ઝેટલે વાણી તેના ઉપર તો આપણે અંકુશ રાખવાનું બૂલીજ ગયા છીએ. જે વાણીમાં પ્રભુનું અપ્રતિહત બળ રહેલું છે, જે વાણી શબ્દ બ્રહ્મભય મનાઇ છે, તેના અવિહિત ઉપયોગથી આપણે તેને છેકળ વિકૃતિ કરી છે. વાફ ઇન્દ્રિયનો શુદ્ધ ખોરાક ફક્ત મંત્ર રટણ કરવું તેજ છે.

વાણી સ્વજન પશુ કરે છે અને હનન પશુ કરે છે. સને ૧૯૨૪ના જર્મન વિગ્રહમાં ક્યસરના સુલેહનો કાગળ એતો ચીથરા સમાન છે એ પ્રકારના એજ વાક્યે આખા જગતને ખમળાવી મૂક્યું હતું એ ગાણીતું છે. માટે વાણીનો ઉપયોગ કરવામાં જેમ બને તેમ સાવધનતાને રાખવી જરૂરી છે.

વર્તમાન યુગને આપણે વાણીનો યુગ એ ઉપનામ આપીશું તો તે કાષ્ઠપાણી રીતે ખોટું કહેવાશે નહિ. જ્યાં જુઓ ત્યાં એ વ્યાપાર એ ઘડક ચાલી રહ્યા છે. સ્ટોરિયો માણસ જેમ પોતાની શક્તિ ન હોવા છતાં લાખોનો વ્યાપાર કરી આખરે બીખ માંગતો અને દેવાળીઓ થઇ જાય છે તેમ વાણીના વ્યાપારમાંજ મન્યો રહેનાર અને આચાર રૂપ મુડી ઉપર ધ્યાન ન આપનાર માણસ પશુ તેરીજ દશાને અનુભવે છે.

જેમ બને તેમ વાણી ઉપર અંકુશ રાખના જાઓ. અને મંત્ર રટણ રૂપ આચારથી તેને બલવતી કરો. અણીને વખતે તમારી મૂઠી તમને ખરેખરી કામમાં આવશે, આજના

આરિક વખતમાં એ મૂડી સંમડેલી જરૂરની છે, નહિ તો તમે જરૂર પડતાં. પાછળથી તમારી જૂલ ઉપર અસોસ કરી તે કરતાં પહેલાં એનો તે અધિક સાર છે.

વાણીને અંકુશમાં રાખવાના સાધારણ નિયમો હું તમને જણાવીશ.

૧ જે બોલવું નિરૂપયોગી હોય, જે બોલવાથી મહા હાનિ થતી હોય, તેવું કદી પણ બોલશો નહિ.

૨ કોઈપણ આખતમાં એકદમ ઉતાવળા થઇ બોલવા તૈયાર થઇ જશો નહિ. અંતઃકરણની શાંતિને તો ગમે તેવી સ્થિતિમાં પણ આપણે ગુમાવવી નજ જોઇએ, જે બોલો તે વિચાર કરીને બોલજો. તમારા બોલવાની અસર સામા મનુષ્ય ઉપર શું થશે તેનો ખ્યાલ પ્રથમથીજ રાખજો.

આ ખ્યાલ ન રાખવાથી અને વગર વિચાર્યે હાવે તેમ બોલવાનો અભ્યાસ રાખવાથી કંઈ ફેટલા અનર્થો થયા છે જે ઘેર સુલેહ શાંતિ પ્રસરાતી હોય ત્યાં એકજ શબ્દથી કલહ અને કંકાસ મચી રહે છે. જેની સાથે ઘર જેવો સંબંધ હોય તે એક શબ્દ માત્રથી ટૂંકી જઈ એક ખીજને મ્હોં જોયા વહેવાર પણ રહેતો નથી. અને એવી રીતે ખીજ કંઈ કંઈ દૃષ્ટપરિણામો માત્ર એક શબ્દ પ્રવર્તાવે છે.

વાણીનો નિરોધ એ પણ એક પ્રકારનો જપજ છે. બહુ બોલા થવા કરતાં થોડા બોલા થવું અધિક સાર છે. સુલેહ અને શાંતિ બાપી રહી હોય આ એક શબ્દમાત્રથી

અસાંતિ કરવાનો આપણને હકજી શું છે ? માટે જેમ બને તેમ મૈનને વધારતા જાઓ, અને તેના અભ્યાસ પૂર્વક મંત્ર રચણ ચાલુ રાખો.

જપનું અગુલ બલ તમને તેથી લક્ષમાં આવશે.

સમ્વિચિંતન એ મનનો ખોરાક છે. જપના અભ્યાસીનું કર્તવ્ય છે કે શરીરરૂપી ચંત્રમાં જે જે વસ્તુની જરૂર હોય તે તે તેને પુરી પાડવી. એક સામાન્ય ચંત્રમાં પશુ તેલ વીગેરે ન પુરવામાં આવે અને તેને ચાલુ રખાય તો તે ચંત્ર ધસાઈ જાય છે. અને જ્યારે જડ ચંત્રમાં આ પ્રમાણે થાય છે ત્યારે એતન ચંત્રમાં તે કેમ ન થાય. ક્ષુધા એવી છે કે તે જ્યારે લાગે છે ત્યારે સારાસારના વિવેકને બૃહાવે છે. મનને પશુ બૃષ્મ લાગતાં તેને સમ્વિચિંતન રૂપ ખોરાક આપવામાં નથી આવતો તો તે અસદ્ ચિંતનને પ્રહણ કરે છે. તેની અસર તેના ઉપર અનેક રીતે થાય છે ઉન્નત મન વિપથ ગામી થઈ જાય છે.

આ પ્રમાણે હોવાથી જપના અભ્યાસીએ શું કરવું જોઈએ, તે આપણે હુંકમાં સિદ્ધાંત રૂપે જણાવીએ.

અપમાર્ગમાં આગળગતિ કરવા ઇચ્છા રાક્ષનારને નીચેના નિયમો સ્મરણમાં રાખવા.

૧ આહારશુદ્ધિ રાક્ષવી. અને આહારશુદ્ધિદ્વારા શરીરના પરમાણુઓને શુદ્ધ સાત્ત્વિક બનાવવા.

૨ વાળીની શુદ્ધિ રાખવી. સત્ય અને હિતકર હોય તેજ બોલવું. મૌન વધારવું તથા મંત્ર રટણદ્વારા વાળીની અધિક અધિક શુદ્ધિ કરવા ધ્યાન રાખવું

૩ મનને સશ્ચિતનરૂપ खोराक આપવો. કોઈપણ અનિષ્ઠ વિચાર મનમાં સ્ફુરે તો તરતજ તેને દૂષાવવો. સતસંગતિ અને ઉત્તમ પુસ્તકોના વાંચનથી શુભ ચિંતનને મન ઉપર નિત્ય દૂઢાવવા પ્રયત્ન કરવો.

૪ પ્રાણનો खोराक જે શુદ્ધ હવા તે પ્રાણાયામના પ્રયોગદ્વારા આપતા રહેવું.

૫ વહેલા સુવું અને વહેલા ડઠવું. શરીરની બાહ્ય સ્વચ્છતા ઉત્તમ રાખવી. વસ્ત્રોની સ્વચ્છતા પણ રાખવી. પટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે પ્રભુને સ્વચ્છતા વધુ પ્રિય છે.

(૨)

જપમાં આગળ વધવા ઇચ્છતા સાધકે સ્મરણમાં રાખવા ચોગ્ય કેટલાંક સૂત્રો જણાવીએ છીએ.

મદ દમથી ધટે છે.

લોભ દાનથી ધટે છે.

ક્રોધ દયાથી ધટે છે.

દુઃખ વીરતાથી ધટે છે.

અશાંતિ શાંતિથી ધટે છે.

તમારા મનને કોઇ પણ પ્રસંગે અશાંત થવા દેશી નહિ. તમારા મનની ઉપર તમે નિલ્ય એવો સંસ્કાર નાખ્યા કરો કે હું તો આ સમગ્ર દુષ્પ્રપંચથી નિરાળોજ છું. તમારા સંબંધમાં બનતો કોઇપણ અનુકૂળ અથવા પ્રતિકૂળ પ્રસંગ તમને દુઃખ ન ઉપજાવી શકે ત્યારેજ તમે સાચું દ્રષ્ટાપણું પ્રાપ્ત કર્યું કહેવાય. દુનિયામાં દુઃખ તો આવેજ. પણ તે જવા માટે અનુકૂળ યતન કરવો એજ આપણું મુખ્ય કર્તવ્ય છે.

સાચી શાંતિ ઇશ્વર સ્મરણથીજ આવે છે. શાંતિ એ મનુષ્યની પરમ ધર્મેય વસ્તુ છે. માણસ મરણ પામે છે ત્યારે પણ પાછળના માણસો મરનારના આત્માની શાંતિને ઇચ્છે છે પણ આશ્ચર્ય છે કે જીવનમર માણસ માટે શાંતિ ઇચ્છાતી નથી. અને ઇચ્છાય છે તો તે પ્રાપ્ત કરવાની પ્રવૃત્તિ થતી નથી. ઇશ્વરના સ્મરણ વિના અને સવિચિત્તનના બળ વિના મનનું ઉત્ક્રમણ કદી થવાનુંજ નથી. તેથી તમે જેને તમારા ઇશ્વર માનતા હો તેના જપમાં લાગી જાઓ. આથા ઉતાર વેદ પ્રમાણે એ ક્રિયા કરશો નહિ. કેમકે એ પ્રમાણે કરેલી કોઇ પણ ક્રિયા સત્કલને પ્રકટાવતી નથી.

લુગડાંને ધોવાયા છતાં જ્યારે તે લુગડાંનો મેજ ગયો ન હોય ત્યારે તે ધોવડું શું કામનું ? તે પ્રમાણે ઇશ્વરના જપને આમલપૂર્વક કરવા છતાં મનના બાવો ન બદલાય તો તે જપ શું કામના ? મેં એવું પણ બહુ સ્મરણ જોયું તથા અનુભવ્યું છે કે હાથમાં માળા હોય છે, મથકા એક પછી

એક મૂકાંતા હોય છે હાથનો વ્યાપાર તે ક્રિયામાં આસે છે ત્યારે મન કોઈ જુદાજ વિચાર કરે છે. કાર્ટમાં જવાનું આજે મોકું થયું. હજી ટપાલ ન આવી. કાલે પેલાનો રા. આપવાનો વાયદો છે. પાંચ દિવસ રંદીને મુંઝવે જવું છે. આવાને આવા વિચારે; મનમાં રમી રહ્યા હોય છે.

માનસિક અને શારીરિક ક્રિયામાં કરોડો ગાઉનું અંતર આ પ્રમાણે હોવા છતાં તે મનુષ્યો સમાજમાં કહે છે કે અમે બે કલાક જપ કરીએ છીએ છતાં હજી અમને સાક્ષાત્કાર થતો નથી. અમારી બુદ્ધિ પણ હજી તેવીને તેવીજ છે. તેવા મનુષ્યોને હું પૂછીશ કે બાઈ તમે જપ કરો છો કે તમારા બાહ્ય ચિંતનોનો ગુપ્ત વ્યાપાર મનની સાથે કરો છો ? જપના અભ્યાસીએ નીચેના પ્રશ્નો પોતાને રાજ પૂછવા અને તેના ઉત્તરો પણ પોતાના અંતરાત્મા સાથે વિચાર કરીને મેળવે."

અંતઃકરણની સંપૂર્ણ શાંતિ અવસ્થામાં એ ઉત્તરો મળી શકશે

- ૧ આજે કેટલા જપ કર્યા.
- ૨ જપના અર્થમાં તદ્દાકારવૃત્તિ કેટલો વખત રહી.
- ૩ જપકાળે મનમાં બહારના ચિંતનો કેટલા ચલ્યાં.
- ૪ જપ વખત અને તે પછી અંતઃકરણની શાંતિ કેટલી રહી.
- ૫ શરીર મન અને આત્મા એ જપની ક્રિયામાં કેટલો વખત એક રહી શક્યાં ? અને જપ પછી આખા દિવસની પ્રવૃત્તિ શું ચાલી ?

આ પ્રશ્નોના ઉત્તરે શું આવે છે તે વિચારશે અને એમાં જે જે આમીઓ તમારી નજરે પડે તેને એક પછી એક દાખવાને પ્રયત્ન કરશે.

જપમાર્ગના અભ્યાસીએ શું કરવું જોઈએ તેનું વિવેચન હવે આપણે અદ્યપમાં કરીશું.

પોતાની આંતુઆંતુના વાતાવરણને ઉત્તમ પ્રકારનું રચવું એ પ્રત્યેક સાધનમાં પ્રથમ જરૂરનું છે. જે આંતુઆંતુનું વાતાવરણ શુદ્ધ નથી હોતું તો સાધનમાં આગળ વધવાને મોટા અંતરાયો આવી ખડા થાય છે.

વાતાવરણ આપણી પોતાનીજ કૃતિથી રચાય છે. જેવું આપણું વર્તન હોય છે તેવું વાતાવરણ આપણી આસપાસ ઝમે છે. યુગ્મમાં જેમ લોહાને પોતાની પાસે ખેંચી લેવાની શક્તિ છે તેમ આપણી વિદિત અવિદિત કૃતિઓમાં તેવા આંદોલનોને પોતાની સમીપ આકર્ષિ લાવવાની શક્તિ છે. અને એટલાજ ખાતર કોઈ સત્પુરુષ અથવા યોગીના આશ્રમમાં આપણે જઈએ તો ત્યાં સદૃશ શાંતિનું જાન થાય છે. ઘેરથી શોક અને સંતાપ ભરીને આપણે ત્યાં આવ્યા હોઈએ અને આપણે જાણી પશુ ન શકીએ તેમ શોક સંતાપ ચાલ્યા જાય છે. હવે તેનાથી ઉલટું કોઈ કસાઈખાના તરફ થઈ આપણને જવાનું જોગજોગે કોઈ વખત પ્રાપ્ત થાય તો મનમાં અશાંતિ થઈ આવે છે. આ સર્વ વાતાવરણનાજ પ્રતાપ છે.

જપ માર્ગના અભ્યાસીએ જેમ જને તેમ સંયમી થવું જરૂરનું છે. સંયમ એટલે શું ? કોઈપણ પ્રકારનું દેવી બળ

અંતઃકરણમાં ઉભરાવું એનું નામ સંયમ. જે સંયમની ક્રિયા કરવાથી અંતઃકરણમાં બળની પ્રતિભિ થતી નથી અને આત્માનુભવ જાગતો નથી તે ખરેખરો સંયમ નથી પણ એક પ્રકારનો દેખાવ માત્ર છે.

એક વૈદ્ય પોતાના વૈદ્યકના ધંધાની શરૂઆત કરતાં પહેલાં પાંચ કે દશ વર્ષ વૈદ્યક સંબંધી અભ્યાસ કરે છે. અમુક રોગ સાથી ઉત્પન્ન થાય છે. તેની ઉપર કયા કયા ઉપાયો લેવા જરૂરી છે વગેરે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે પણ તે જ્ઞાનનો ખરો ઉપયોગ તો તે જ્યારે પોતાના ધંધાની શરૂઆત કરે ત્યારે જ કરી શકે છે. તેજ પ્રમાણે કાયદાપોથીએને મગજમાં રાખી પરિક્ષામાં પાસ થનાર એક વકીલ જ્યારે પોતાની પ્રેક્ટીસ શરૂ કરે છે ત્યારેજ તે જજોલાનો ઉપયોગ કરી શકે છે. તેજ અનુસાર સાધનોને જાણવા માત્રથી કાંમ પ્રગતિ અનુભવાતી નથી પણ તેને આચારમાં મૂકવાથીજ પ્રગતિ થાય છે. તમે તમારા જીવનમાં સાધનો તો અનંત જાણ્યા હશે અને હજી પણ નવાં નવાં નિત્ય જાણ્યો. એક સામાન્ય મનુષ્યને પૂછતાં પણ તે કહેશે કે અમે આ સાધનો જાણીએ છીએ, અમે તે સાધનો જાણીએ છીએ પરંતુ તે સાથે તેને એટલો પણ પ્રશ્ન પૂછવામાં આવશે કે હા બાઈ, તમારા જાણેલા સાધનો તો અનંત છે પણ કહો જેમને તમે તેમાંથી આચારમાં કેટલા મૂક્યાં છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર બાગ્પેજ સતોષકારક મળશે. કેમકે તેમના અંતરાત્મામાંથી જવાબ મળે છે કે બાઈ ક્યાં ? તો ઘેરના ઘેર. અર્થાત્ તેઓ જે સ્થિતિમાં હોય છે ત્યાંને ત્યાંજ પોતાને વર્ષો થયાં અનુભવે છે.

વ્યવહારમાં સામાન્ય જાળતને માટે પણ એવું હોય છે કે દોષપણુ કાર્યને પાર ઉતારવું હોય તો તેને લમતી તૈયારી પ્રથમ જોઈએ. સૌ માણસને આમંત્રણ કરી જમાડયા હોય તો તેને માટે સીધું સામન પ્રથમજ લાવી મૂકવું જોઈએ. તેજ પ્રમાણે જીવનની દિવ્યતા લાવવાને આપણે આપણા વાતાવરણને દિવ્ય કરવું જોઈએ. આપણા વાતાવરણથી આપણને પોતાને તથા આપણા સમાગમમાં આવનાર સર્વને સુખ સંતોષ અનુભવાય તોજ તે દિવ્ય વાતાવરણ કહી શકાય. આ દિવ્ય વાતાવરણનો પ્રભાવ જોવો તેવો નથી તેમાં શુભ પણ અપ્રતિહત બળ છે. વ્યાધિ સિંહ જેવા હિંસક પશુઓ પણ ઋષિ મુનિઓના આશ્રમમાં પોતાના હિંસક સ્વભાવને ત્યજ દે છે એમ આપણે સાંભળીએ છીએ તે કાંઈ મપ નથી. તે સર્વ વાતાવરણનોજ પ્રભાવ છે.

વાતાવરણમાં દિવ્યતા લાવવા વિચારોની ક્રિયા બદલવાની જરૂર છે. મનને ઉચ્ચ જુમિકામાં રમાડવું. બધ દુઃખ ચિંતા આદિને વશ ન થવું અને એવો દોષ પ્રસન્ન આવનાં વિચાર કરવો કે આ આપું ત્રિશ્વ પ્રભુમય છે. પ્રભુના ખોળામાં હું નિર્ભય રીતે ખેલું છું. હવે મને બધ ક્યાં રહ્યો ?

મનને દોષપણુ બાજી વિષયમાં આસક્ત ન કરવું, આસાંકત એજ દુઃખનું મૂળ છે. જેટલું મન સંસારના વિષયોમાં વધારે આસક્ત તેટલુંજ વધારે દુઃખ સમજ લેવું.

શુદ્ધ ગંગાજળથી સ્નાન કરી પવિત્ર થનાર એક મનુષ્યને એવી ટેવ હતી કે તે સ્નાન કરી રહ્યા પછી ખાળકૂંડીના જળનો એક લોટો પોતાના શરીર ઉપર રેડતો. શરીર ઉપર દુર્ગંધ ફેલાતી, વળી પાછો સ્નાન કરી પવિત્ર થતો અને સહજ વાર થઈ એટલે પાછું પેહું મલીન જળ પોતાના ઉપર રેડવાનું તેને મન થઈ આવતું, દુર્ગંધનો ગ્રસ તેને લાગતો! પશુ એ મલિન જળ સાથે એવો દૃઢ અધ્યાસ પડી ગયા હતા કે તેની પ્રીતિ તેનાથી છોડાતી નહિ.

તમે તો આ માણસને અક્રમ વગરનો અને. મૂર્ખજ કહેશો. પણ વસ્તુતઃ તે મૂર્ખ ન હતો. પોતાની એ કૃતિથી તે મૂક બોધ આપતો હતો કે હું તો પ્રકટપણે આ પ્રમાણે કરું છું પણ શુભ રીતે મારી માફક દરેક મનુષ્યે આજ કાલ કરતા જોવામાં આવે છે. મારી મૂર્ખતા જોઈ એ હસે છે, તેમની મૂર્ખતા જોઈ હું હસું છું. કેમ છતાંસુએ પૂછ્યું કે આનું રહસ્ય સમજાવશો. તે પુરૂષે જણાવ્યું કે જેમ લૌકિક સ્નાન મનુષ્યના બાહ્ય શરીરને પવિત્ર કરનાર છે. તેમ જપ રૂપી સ્નાન, ભક્તિ, જ્ઞાન, તત્ત્વચિંતનરૂપી સ્નાન આંતર શરીરને પવિત્ર કરે છે. હું જેમ નાહીને ખાળકૂંડીનું જળ શરીર ઉપર રેડું છું તેમ એ સાધનને સાધનાર લોકો પવિત્રતા પ્રાપ્ત કર્યા પછી વ્યવહારમાં જોડાતાં અસત્ય, દંભ, નિંદા, દીકા, ઇત્યાદી મલિન વિકારોને વશ થાય છે અને જપ દ્વારા જ શુદ્ધિ મેળવી હોય છે તેનાથી અધિક અશુદ્ધિ પોતાના વર્તનથી મેળવે છે.

આ વાત અસત્ય નથી, વિચાર કરીને જુઓ, સાધનોને સાધનાર મનુષ્યો વ્યવહારમાં કેવી પ્રવૃત્તિ કરે છે તે જોતાં તમને તરતજ જણાશે કે તેમનો સાધનોનો ડોળ ઉપરનોજ છે. અંતઃકરણ કદી તેનાથી રંગાયલું નથી.

પ્રિય સુખેચ્છકો, સંયમના બળને પોતાનામાં અધિક અધિક જાગ્રત કરો. સોડાવોટરની બાટલીનો 'મુચ્ચ જેમ બાટલીમાંની જેસના પ્રભાવથી સખત ઉછળે છે તેમ આપ્તા સંયમનું' બળ સ્વભાવથીજ અંતરમાં ઉછાળા મારે છે. સંયમના બળને પોતાનામાં અધીક અધીક ઉમરાવવા માટે જીવન મર્યાદામાં એવો એક પણ ભાગ અથવા બીજું એકપણ કાર્ય એવું ન થવું જોઈએ કે જે આપણા સંયમબળને ઘટાડનાર થઈ પડે ઇન્દ્રિયના દરેક વ્યાપારને તેને માટે અંકુશમાં રાખવો જોઈએ. કાર્ય કરતી વખત અકળામણ અથવા ચિત્તની વ્યગ્રતા પણ ન રાખવી કેમકે તેનાથી કાંઈ કાર્ય પાર ઉતરતું નથી. ઉગ્રહું બળનો ક્ષય થાય છે.

કેટલાક મનુષ્યોનો એવો પણ સ્વભાવ હોય છે કે તેઓ ઘેર જોટલી અનુકૂળતા જોતા હોય છે તેટલીજ અનુકૂળતા બહાર પણ માંગે છે, જાંપના અભ્યાસીને આ ટેવ પણ કીતાવહી નથી. ધરના જોટલી અનુકૂળતા બહાર તો નજ મળે એ સ્વાભાવિક છે. અને તેટલામાં હું'વા પૂં'વા થવું એ દાદપણ રીતે યોગ્ય નથી. ઘેર ૧૦ વાગે જમવાનો વખત હોય, બહાર એ વાગે ભોજન મળે, ઘેર ૧૦ વાગે સુવાનો

વખત હોય, બહાર ૧૨ વાગે સુવાનું મળે. ઘેર બે મણુ રતી તળાઇ મળતી હોય, ઉપરથી ઇલેક્ટ્રીફના પખા આવ્યા હોય અને બહાર એક સેતરંજી મળે તેમ છતાં પણ જે મનુષ્ય તે સર્વને સમાન ગણે છે તેનેજ આગળ વધવાનો અધિકાર છે. જેમ બને તેમ આપણી ઉપાધિઓને ઓછી કરવાનો અભ્યાસ પાડવો અને જે મળે તેમાં સંતોષ માનવો.

સુખ અને દુઃખના જે કાંઈ પ્રસંગો આવે તો તેમાં આમોહને વશ ન થતાં જે આવી મળે તે ભોગવવાની ટેવ રાખવી. અને તિતિક્ષાગ્રણને વધારતા જવું.

સુંદર ભોજન જમવાના હોય તે સ્થળે જેમ મહિનતા કાઢજ કરવું નથી તેમ ઉચ્ચાનિલાષી મનુષ્ય હલકી ભૂમિકામાં અને હલકા વાતાવરણમાં પોતાના આત્માને કઠીજ રમમાણ થવા દેતા નથી.

આજ સુધીમાં ગમે તેટલી ભૂલ થઇ હોય તોપણ તેની ઉપેક્ષા કરી સાવધાનતાથી ધ્યેય તરફ જવું જોઈએ.

સંજોગોને અનુકૂળ થઇને વર્તવું. ફક્ત તેમાં એટલુંજ લક્ષ રાખવું કે એ સંજોગો આપણા આંતર સ્વસ્થને હણી આપણને અવનતિના માર્ગે લઇ જતા ન હોય.

આ બાબત કંઈક વિશેષ સ્પષ્ટ થઈ કરીએ.

લગ્નને પ્રસંગે જેમ મરણના રાજ્યા ગવાતા નથી, અને મરણ વખત લગ્નના ગીત ગવાતાં નથી એ તો જ્યાં શોભતું હોય ત્યાંજ શોભે, એવું નામ સંજોગોને અનુકૂળ થઈ વર્તવું.

મહાભારતના યુદ્ધ પ્રસંગે જ્યારે દશમે દિવસે બિષ્મ પિતામહ પડ્યા ત્યારે તેમનું શરીર અગ્નિનના આશ્રોથી બધુંજ રિધાઈ ગયું હતું. બાહ્ય એટલાં બધાં બોકાયાં હતાં કે તે ઉમા હતા અને પડ્યા ત્યારે બાહ્યોની સખ્યા ઉપર તેમનું શરીર અદ્ધર રહેવા પામ્યું હતું. ફક્ત માથું નીચે લટકતું રહી ગયું. પાસે ઉભેલા દુર્યોધન, અગ્નિન વીગેરેને તેમણે માથા નીચે ઓશાકું મૂકવાનું કહ્યું. દુર્યોધન જઈને સુંદર ઓશિકાં લઈ આવ્યો. બિષ્મે તે દૂર ફેંક્યા અને અગ્નિન સામે ગેયું. તરતજ ધનુષ ઉપર બાણ ચઢાવી અગ્નિન એક બાણ માથા નીચે માર્યું અને તેના ટેકાથી માથું ઉચ્ચ રહ્યું. પછી બીજા બોલ્યા. જે ટેકાણે જે શોભે તેવુંજ અગ્નિને કયું છે. ધન્ય છે એની પુદ્ધિને !

આ દ્રશ્યોત્તમી સદ્ધિવેદી વાંચકોને સંજોગોને અનુકૂળ થઈ કેવી રીતે વર્તવું એ સ્પષ્ટ થયું હશે.

ઉંચા ચિંતનો કરતાં જઈ, રાજસ નામસ બાગારોને છોડી દઈ જાગ્રેલા પ્રાપ્ત સાધનોને અનુભવમા મૂકી આગળ વેગથી ધસો. એ આરભક પ્રથમ સૂચન છે.

જપના અભ્યાસીઓને કેટલીક સરળ સૂચના આ
વિભાગમાં આપવામાં આવશે,

વાતો બે પ્રકારની છે. અંદરની અને બહારની. અંદરની વાતને આપણે વિચાર કરવાની ટેવ એવું સામાન્ય નામ આપીએ છીએ. બહારની વાતો તે બૈષ્ણવી વાણીનો સ્થુલ વ્યાપારજ છે. અને તે તો બાહ્યીતીજ છે.

અંદરની વાતચીત કાંતી સાથે કરવાની હોય છે. આપણા મન, અને આપણા આત્મા સાથે, આપણા હ્રેય સાથે, બહારની વાતચીત આપણા મિત્રાદિ સાથે, પ્રથમ મુખ્ય છે. બીજી ગૌણ છે. આપણે મુખ્યત્વે ચિસારી ગૌણને મુખ્ય બનાવી દીધી છે. અને તેથીજ આત્મિક ઉન્નતિ જે મથાર્ય અનુભવવી જોઈએ તે અનુભવી શક્યા નથી. આપણા ભૂતકાળના વખતનું આપણે શાંત રીતે અવલોકન કરીશું તો જણાશે કે વિશેષ કરીને બહારની વાતચીતમાજ સમય વ્યતીત કરી દીધો છે. ઉત્તમ પ્રકારનું ખાતર ટક્કને વધારે વિકસાવે છે. તે પ્રમાણે અંતર્યામિ સાથેની વાતચીત ઝવનમાં દિવ્યતા અને શાંતિ પ્રકટાવે છે. તે જ્યાં સુધી ન કરીએ ત્યાં સુધી આપણે જ્યાં હોઈએ ત્યાંના ભંજ અનુભવીએ છીએ. બહારની વાતો એ કાચા રંગ જેવી છે. દ.ણમાં તેની છાપ પાણી અડકતાં ભુંસાઈ જાય છે. અંતરની વાત પાકા રંગ જેવી છે, તે ભુંસાતી નથી.

હે સંસારના દુઃખરૂપી તાપથી દગ્ધ થએલા બાંધવો ? અને સખારીઓ ? તમે કદીએ તમારા દુઃખના તાપથી મુક્ત થઇ શિતલતા પ્રાપ્ત કરવાં પ્રભુ સ્મરણરૂપ ગંગા સ્નાન કર્યું છે ? તમારા સંબંધીઓ અને મિત્રો મજાનાં તમારા દુઃખનું સુંદર રીતે ગાન કરે છે. મને આ દુઃખ છે, તે દુઃખ છે, અમુક આપત્તિ છે, કષ્ટ છે, એવું એવું લાંબા પહોળા હાથે જણાવે છે પણ તમે કદીએ તમારા દુઃખની વાત શાંત ચિત્તે ધ્યેયરતે કરી છે ખરી ? તમે આર્દ્ર હૃદયે તેની પ્રાર્થના પણ ધડીમર સાચા બાવથી કરી છે ? દુઃખથી મુક્ત કરવાનું જેનામાં સામર્થ્ય છે એવા પ્રભુની આગળ તમે નક થઇ રહ્યા છો. આગળ વધી કહું તો તમારા સ્વજનદાર પાલકનેજ તમે બૂલી ગયા છો. અને જે સંબંધીઓ અને મિત્રોમાં તમારા દુઃખને ટાળવાનું સામર્થ્ય નથી. તેને તમે દુઃખકથા કહો છે. પંદ મનુષ્ય આગળ તમે મર્દાનગીની વાર્તા કરે છે. કાયરને વીરતાના પાઠ બજાવે છે પણ તમે ગમે તેટલી વાતો કરશો તો પણ પંદને કદી મર્દાનગી આવનાર નથી અને કાયર પોતાની ખીક છોડનાર નથી.

સંસારના મનુષ્યો તરફ આંખ ઢાંકીને જુઓ. તમને શું જણાય છે ? શું તેઓ સંપૂર્ણ અંશે સુખી છે ? કંઈને કંઈ દુઃખ તો તેમને વળગેલું હોયજ છે, કે.ઈને સંતતિ નથી તો તેનું દુઃખ છે. અને કેઈને સતતિ છે પણ નામ દુઃખાવનાર નીકળી તેનું દુઃખ છે, કેઈને ધન સાચવવાનું દુઃખ છે તો કેઈને ધન મેળવવાનું દુઃખ છે, કેઈને ગૃહમંડળ ચલાવવાનું દુઃખ છે. તો કેઈને મારવાડની મઠ જેવી ગૃહભાર્યા મળ્યાનું દુઃખ છે.

અને આ પ્રમાણે કંઈને કંઈ દુઃખ તો દરેકને શીર ભાગેલુંજ હોય છે. તમારા સંબંધીઓ પણ તેઓ પૈકીનાજ છે. હવે વિચાર કરો કે જે જાતે દુઃખી છે તે તમને સુખી શી રીતે કરી શકશે. આ પ્રમાણે હોવાથી તમારા મન સાથે હવે નિશ્ચય કરો કે પ્રભુના સિવાય કોઈની આગળ પણ દુઃખની વાત કહેવી નહિ. જ્યારે પણ અન્યની આગળ એ કહેવાની વૃત્તિ થાય ત્યારે નીચેનું પદ શાંત રીતે ગાજો.

૫૯.

(૬૬એ અંતરની આશિષ-એ લય.)

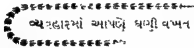
પ્રભુ હું આપનું શરણ લઉંશ;

બીજા માર્ગ વિષે નવ જાણશ.

વ્યાધિ આવી તનુને પીણે, આધિ નાંખે બલે દુઃખ ચીણે;
પણ કોઈ સમીપ ના મુખ બહીણે, મુજ દુઃખની વાત કહીશ-પ્ર.
જીવ આપે દુઃખી દુઃખ શું ટાળે ! મુડતો બીજાને છુડાડે;
કહો અશાંત શાંતિ શું પમાડે ! મેં જોયું ફરી જગદિશ-પ્ર.
બીખારી સમીપ શાની બીજા, વિષધીજન આપે શું દિક્ષા;
કહો કેદી કરી શકે શું શીક્ષા, જે આપે આપ અસિત-પ્ર.
તેથી મે શરણુજ આપ અભ્યું, મુજ મન તમ પદમાં લિન રહ્યું;
આશ્રય પ્રભુ પામી મરુત લહ્યું, સહિ ચિંતા ગદ જગદિશ-પ્ર.
પ્રભુ ! અબળાના સાચા છે બેલી, મુક્તા નથી ભક્તજાકો ફેલી;
કરો સદાય જણાતા પળ છેલી, હે કરણામય શ્રી ઇસ-પ્ર.
તમને ભજતાં સહિ દુઃખ જતાં, જેમ નાશી તિગિર રવિ ઉગતાં;
રહો અમ અંતરમાં ઝળહળતા, હું પ્રાયું નામી શીશ-પ્ર.

ધૈર્યરાશિમુખ વૃત્તિ સંયમદ્વારા હરહમ્મેશ રાખો, સાધન માત્રનો એ સાર છે. મનમાં નકામા વિચારોને પ્રવેશવા ન દો. ફલાણ્યા દિવસે ફલાણ્યાએ મને અમુક કહ્યું હતું. ફલાણ્યાએ તેમ કહ્યું હતું એની રીતે બૂનકાળના ચિંતનો મનમાં થવા દેવાની કશીજ જરૂર નથી. તેનાથી સહજ પણ લાભ થતો નથી, પણ ઉકટી હાની થાય છે. મનને જેની જરૂર છે તે સમ્બિંતન રૂપ ખોરાક આપણે આપતા નથી અને નકામે કચરો ભરીએ છીએ તેની અસર શરીર મન અને આત્મા ઉપર પ્રતિકૂળજ થાય છે. વિચાર અને શરીરને પણ એક રીતનો સ્પર્શ છે. જેવા વિચાર તેવી શરીરપર અસર થાય તેથી આ બાબત ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે.

(૪)

અમદાવાદમાં આપણે ધાત્રી વખત વેંતઝાએ છીએ કે

વહેંચણીની તમરાર ધાત્રી મ્હોટી છે. વારસાના લકના મ્હોટા મ્હોટા કણ્યા કોર્ટમાં ગય છે, અને તેથી આ વહેંચણી થયાર્થ થતી વેંતઝાએ. થોડા વર્ષો ઉપર સ્વામી નારાયણ સંપ્રદાયના મૂળ પુરૂષ પુણ્ય શ્રી સદગુરુનંદ સ્વામી પણ આ સામાન્ય સરખી બાબતને મદત આપી પોતાની હયાતીમાંજ શિષ્યોને વહેંચણી કરી આપી હતી. વડતાલની ગાદી રઘુ વીરપ્રસાદને આપી; અને અમદાવાદની ગાદી બીમ્લ શિષ્યને આપી વડતાલમાં સર્વત્ર અધિક ગઈ ત્યારે અમદાવાદ તરફ

પોતેજ રહ્યા. બનેને સંતોષ થયો. અને વહેંચણીનું કામ સુખરૂપ પાર ઉતર્યું.

આ દ્રષ્ટાંતથી આપણે સમજવાનું એટલુંજ છે કે વહેંચણીનું કામ એ સામાન્ય નથી. શ્રી સદગુણસ્વામી જેવાને પણ તેથી એ કામ પોતાની હયાતીમાંજ ઉકેલી લેવું પડ્યું હતું. તે તો કેવલ મુક્ત હતા, તેમને એ કાર્ય કરવાની કાંઈ જરૂર ન હતી પણ વહેંચણીના કામની મહત્વના દર્શાવવા ખાતર તેમણે એ હાથ ધર્યું હતું. મહાપુરુષો જે કાંઈ ક્રિયા કરે છે તે ઉપરથી તો બધાને સામાન્ય સરખીજ લાગે છે. પણ વિચાર કરીને જોઈએ તો તેમાં ધણું મહત્ત્વ રહેલું હોય છે. તેઓ જગતના મનુષ્યના બોધ અર્થેજ પોતાની સામાન્ય જણાતી કૃતિઓને પણ કરે છે. આ સંબંધી દ્રષ્ટાંત.

બપોરે સીતાનું દરજી રાવણે કર્યું ત્યારે રામ ધણી શોકાકુલ થઈ ગયા. વિરહી દશામાં તેઓ પર્વતને, બાધને વૃક્ષને એમ બધાને સીતાના સમાચાર પૂછવા માંડ્યા. અને કોઈ તરફથી ઉત્તર ન મળતો એટલે આંખથી અશ્રુ સારતાં દરતાં હતા, એવામાં આકાશ માર્ગેથી ગમન કરતા શંકરના જોવામાં રામ આવ્યા. તરતજ તેમણે હે ત્રિભુવન પતિ આપને પ્રણામ છે. એમ કહી નમસ્કાર કર્યા. પાર્વતીએ પૂછ્યું કે તપસ્વી વેધે ક્રૂંતા અને સ્ત્રી ત શોકથી બાકુળ બનેલા પુરુષને આપે ત્રિભુવન પતિ કહી પ્રણામ કેમ કર્યા. જો એ ત્રિભુવન પતિ હોય તો પોતાની પ્રિયા ક્યાં છે અને કોણુ લાભ ગ્યું છે તેની ખબર તેમને હોવીજ જોઈએ, તે કાંઈ આમ શોક કરે નહિ. મહાદેવ બોલ્યા

મેં જે કશું છે તે વર્ણવજ કશું છે. પાર્વતી બોલ્યાં કૃપાનાથ મને એ સત્ય લાગતું નથી. આગા હોય તો પરિક્ષા કરી આવું. મહાદેવે કહ્યું. સુખેથી જાઓ. પણ પરિક્ષા કરવા જતાં ક્યાંય પોતાની પરિક્ષા થઇ ન જાય તે સંભાળજો. બહુ સાફ કૃપાનાથ કહી પાર્વતીદેવી મયાં અને જ્યાં રામ દરતા હતા તેની પાસેનાજ એક ઝાક આગળ સીતાદેવીનું કૃત્રિમરૂપ ધારણ કરીને તે ઉભાં રહ્યાં, રામ તે સ્થાને આવતાં તરત હાથ જોડી શ્રામે આવીયાં. તરતજ રામે સામા પ્રણામ કરીને કહ્યું કે હે દક્ષ તનયા ? બોળાનાથ ક્યાં છે ? આજે આમ એકલાં કેમ ? સીતા વેષે પાર્વતીજી શરમાઇ મયાં પોતાની પરિક્ષા જોવા તે આવીયાં હતાં એમ રામચંદ્રજી પોતાની યોગ શક્તિથી જાણ્યતાં હતા એટલે તેમને સહજ અત્યાર પણ ભતાંવ્યા. પાર્વતીજી જ્યાં જુઓ ત્યાં તેમને રામ રામ અને રામજ દૃષ્ટિએ પડ્યા. જડચેતનના અણુએ અણુમાં પ્રજનનું શુપ્તરૂપ તેમને જણાયું. સકળ વિશ્વ રામમય નિહાળી તેમણે કહ્યું, પ્રભુ આપની લીલા અકલ છે, આપ હૃદયરાવતારજ છે. આપને મહિમા મેં જાણ્યો. આપની કૃતિ વ્યાપ્તિને હૃદયગતે એવી હોવાથી મેં પરિક્ષારૂપ સાહસને ખેડ્યું હતું. આપ સર્વરા છતાં એક સામાન્ય મનુષ્યની માફ વિરહથી વ્યાકુળ થાઓ તે જોઇ મને બ્રાંતિ થઇ હતી. રામચંદ્ર બોલ્યા. જગન્નાતા આપોહ અને બ્રાંતિ જેવું મારા વર્તનમાં કશુંજ નથી. તમે જુઓ છો કે હું અત્યારે કશ્વર રૂપમાં નથી પણ મનુષ્ય છું. હું જે મનુષ્ય ધર્મના વ્યવહારો ન કરું તો જાણનાજ શું

કહેશે, “રામ કરીને એક પુરુષ હતો, પેતાની ઝીંતુ હરણ થયા છતાં પણ તેને શોક ન થયો એવો નિષ્ઠુર હૃદયનો તે હતો,” આવાંને આવાંજ મારા સંબંધમાં વાંકયો બોલાશે, અને તેથી મારે તો આ મનુષ્ય ધર્મને બરાબર સાચવવાનો રહ્યો.

પાર્વતીજી આ ખુલાસાથી સતોષ પામ્યાં અને ગયાં. મહાદેવે પૂછ્યું. દેવી ? પરિક્ષા દોની થઇ તમારી કે રામની ? દેવીએ ઉત્તર આપ્યો. ‘મહારી’ આ દ્રષ્ટાંતથી સમજવાનું એટલુંજ છે કે મહાપુરુષોની સામાન્ય ગણ્યાની કૃતિઓ તે સામાન્ય છે એમાં તે શું એમ ગણી ઉપેક્ષા કરવી નહિ પણ તેનાં રહસ્યને જોવું.

હવે આપણે વહેંચણીના મૂળ વિષય ઉપર આવીએ.

મનુષ્ય જો પોતાના સ્વરૂપનો વિચાર કરશે તો તેનામાં તેને બે અંશો વ્યાપી રહેલા જણાશે પ્રથમ અંશ શિવત્વનો બીજો અંશ જીવત્વનો, આત્માના બે પુત્ર રૂપ તેને ગણવા હોય તો પણ ગણી શકાય.

જીવત્વના અંશો જડતા અને પ્રકૃતિના સ્થુલ ગુણો છે. શિવત્વના અંશો ચૈતન્ય અને પરમનત્વ છે. સારા વિચારો સમ્બિંતન, શાંતિ એ શિવત્વના વિચારો છે. દુઃખ, બય, ભ્રાંતિ એ જીવત્વના હકો છે.

હરામી છોકરો હોય તે બધુંજ લઇ જાય છે તેમ જીવત્વ આત્માની વાસ્તવ સંપત્તિને ખેંચી જાય છે, અને પોતાના અસદ્ વર્તનથી જુગારી મનુષ્ય જેમ સધળુંજ ખોઇ બેસે તેમ એ સંપત્તિનો દુરપયોગ કરી દુઃખને ઉપજાવે છે.

અને તેથી જો આપણે ખરેખરા પ્રમાણિક હોઈશ તો યથાર્થ વહેંચણી કરી લેવી જોઈએ.

પ્રત્યેક મનુષ્યના અંતઃકરણમાં જોઈશું તો હું અને મારું એ અભિમાન ધર કરીને રહ્યું છે. આ મારું છે એવા અભિમાનને લઈનેજ સંધળી પ્રવૃત્તિઓ થાય છે. આપણે જો ન્યાયી હોઈએ તો આ હું અને મારાનીજ યથાર્થ વહેંચણી કરવી જોઈએ. હું ધ્યાંથી જન્મ પામે છે. આત્માના મૂળભૂતીજ હું પશ્ચાતો ધર્મ સ્પુરે છે. વસ્તુતઃ તે આત્માની પોતાની મીલકત છે આપણે તે જીવત્વને સોંપી દીધી છે. જીવત્વે તેના ઉપર મારાપણના અધિકારો દૃઢ કર્યા છે. અને હું ના વાસ્તવ બળને ઢાંકી દીધું છે કાળી ઢાંડીના દીપાંતી પેટે આ દશા થઈ છે. તેથી હું પશ્ચાત્તઃપ એ મૂડીને આપણે આત્મને સોંપી દઈએ અને સાથે મારાપણ રૂપ બાવ પણ તેનેજ આપીએ તો આપણે યથાર્થ વહેંચણી કરી કહેવાય.

જ્યારે હું અને મારું અર્થાત આપણું અહંમત્વ આત્માને-પરમાત્માને સોંપીએ ત્યારે જીવત્વને શું સોંપવું ? જીવત્વને સોંપવાનું તો બાણું મહોટું છે જેમ વડનાલની માદીમાં સપતિ અધિ-ગામ તેમ જીવત્વને પણ આપણે અધિક આપવાનું છે. અને તે કર્તવ્યપરાયણના છે કેમકે કર્તવ્યની મૂડી પણ કઈ ન્હાની સુની નથી તેથી જીવત્વને કહેવું કે બાઈ તું તારે કર્મો કર્યા કર. શુભ કર્મોમાં રમ્યું પમ્યુ રહે તેનાથી તને સુખ છે. વાસ્તવ રીતે તારી કર્મ એજ મૂડી છે. એ મૂડીને જેમ વધારીશ તેમ તારી નિકટ સુખ સપતિને ખેંચી બાવીશ.

જ્યારે અહંમયત્વ મૂડી આત્માને સોંપાય છે ત્યારે તેનું પરિણામ શું આવે છે ? જીવને પછી કર્તાપણ્યનું જ્ઞાન રહેતું નથી. તે તો ફક્ત કર્મસંગી છે. આત્માને એ મૂડી સોંપાયા પછી આત્માનો અંશ જે પરમાત્મા તેને તેના ઉપયોગનો હક રહે છે. પરમાત્મા નિરાશ્રિતોને પણ આશ્રય આપે છે ત્યારે આતો તેમનેજ સધળો બાર સોંપી દેનારનું તે રક્ષણ કરે તેમાં નવાઈ જેવું શું છે ?

ધર્મરત્ની ઇચ્છામાં આવે તેમ થશે. પરમાત્મા કોઈનું કદી અહિ કર્તાજ નથી. એ પ્રકારના દ્રઢ વિશ્વાસથી તમારા આંતર બારનો સધળો પોટલો પ્રભુને સોંપીદો. પ્રભુદર્શનની આતુરતા પ્રગટાવી તમારા જન સાથે કહો કે,

૫૬.

એકવાર મળે તો હું દુર્બળ તો પણ હોડીને હૃદય શું ભેટી પડું,
કંઈક કાળથી છૂટું પડેલું હું લોહું, એ ચુંબકને જઈ સહજે અડું,
એકવાર જુએ તો એ કમલનયનને, હસીત નયત હું બનાવી હઉં,
મારું હૃદય એ હરણ કરે તે પહેલાં, એમનું હરણ કરી હું લઉં.
એકવાર વહે તો તો એ વચનામૃત; પાન કરીને હું અખર ચાઉં,
હર શાંતિને આનંદ પામીને, હું ધણી અંતરથી નિત્ય તૃપ્ત રહું.
એકવાર શુભ્રે તો તો દીનપણે, મુજ હૃદય વ્યથાને ખાલી કરું,
મારા આંતરબારનો પોટલો આપો, તરત પ્રભુને માથે ધરું.
એકવાર કદી પ્રભુ દર્શન દે તો, આનંદથી જય જય ઉગ્યરું,
જન્મ સાર્થક માનીને ત્યારથી હું નવ કોઈને કાંઈ કહું કે કરું.

સાધન સમારંભ ૧૫

જાણના અભ્યાસીએ ચોતાની ઇચ્છા શક્તિને જાપમાં વાળવી જોઈએ. ઇચ્છા શક્તિને તેમાં વાળ્યા વગર એટલે જાપમાં રસ પ્રકટાવ્યા વગર કોઈ કાળે પણ જાપ ફળને આપતા નથી. વિના રસપૂર્વક કરેલાં કરોડ કામ જાપારે નિષ્ફળ ગણ્ય છે. ત્યારે રસપૂર્વક કરેલું એકજ કામ પછી બસે તે ક્ષુદ્ર હોય તોપણ સફળ થાય છે.

ઇચ્છાના સંબંધમાં તો અમારા આગલા લેખોમાં થઈ કહેવાયું છે. ઇચ્છા અનુબંધને સન્માર્ગમાં પણ પ્રેરે છે. તેમ દુઃખમાં પણ પ્રેરે છે. તે ઉપયોગી પણ છે અને નિર્થક પણ છે. શાસ્ત્રકાંક્ષે આ ઇચ્છાને બંધ કરવા કહે છે પણ ઇચ્છાનો સ્વભાવ એવો છે કે તે સ્વતઃ ઉત્પન્ન થયાજ કરે છે. અને તેથી એટલું ધારી શકાય છે કે તે છેક નિર્થક વસ્તુતો નથીજ. અનુબંધ જો ધારે તો તેના ઉપયોગ વડે આ નર દેહે પૃથ્વી ઉપર સ્વર્ગ ઉતારી શકે. ઉત્પત્તિ માર્ગમાં સાધન માર્ગમાં ઉત્તરોત્તર ગતિ કરાવનારી ઇચ્છા કોણ કહી શકશે કે તે નિર્માણી છે.

સો વર્ષ પૂર્વે જાડાં વસ્ત્ર વણ્યાતાં હતાં કોઈ હૃદયની ઇચ્છા ખાતાળ વસ્ત્રો વણવાની થઈ. તો આજે પાતળા વસ્ત્રો પણ અનેક સ્થળે વણ્યાય છે. ઇચ્છા નથી તેનો વિકાસ નથી. તે વધતો નથી. વ્યવહાર તથા પરમાર્થ બંનેમાં ઇચ્છાની જરૂર પડે છે. સ્વંયતક્રમશીમાં એવું સામર્થ્ય હોય છે કે તે જળાતી પાસે ધરવામાં આવે તો જળી આગળ પાછળ થઈ જઈ માર્ગ

કરી આપે છે. તે પ્રમાણે ઇચ્છા પણ હૃદયમાં પ્રગટતાં એની મેળેજ માર્ગ કરી લે છે. ઇચ્છા એવા સામર્થ્ય અને બળવાળી છે કે તે ધારેલું પ્રાપ્ત કરાવે છે વ્યવહારમાં સામાન્ય રીતે પૂછાય છે કે ઇચ્છા છે છતાં મળતું કેમ નથી. તો તેનો જવાબ એકજ છે કે ઇચ્છા છે અને પ્રવૃત્તિ નથી તો કેમ કરીને મળે ? ઇચ્છા છે પણ બળવતી નથી, અનેક પ્રકારેમાં તેનું બળ વહેચાઈ ગયલું છે તો કેમ કરીને મળે ?

ક્યાં જંગલ ? ક્યાં કપાસ ? ક્યાં સાચો ? ક્યાં ર ? અને ક્યાં આ તમે પહેરેલું વસ્ત્ર. વસ્ત્ર પહેરવાની તમારી ઇચ્છાએ અન્ય હૃદયોદ્ધારા એ સર્વ સાધનોની એકત્રતા કરાવી છે. પટ વસ્ત્રમાં પરિચ્છામ આપ્યું કે જે તમે આપારે પહેરેલું છે. આજ પ્રમાણે અંતઃકરણની સાચી ઇચ્છા જે તે બળવાન અને વિશુદ્ધ હોય છે તો તમારા ધ્યેયને અને તમારા સુખને તમારી પાસે ખેંચી લાગ્યા સિવાય રહેતીજ નથી. વિશુદ્ધ ઇચ્છાના બળે ઇંદ્રના ઇંદ્રાસને પણ ડાલે છે. કેલાસ પર્વત પણ ઝુળે છે. અને ક્ષીરસાગરમાં પોઢેલા પેલા વિષ્ણુબગવાનને ચોમનિદ્રા ત્યાગી તે પુરુષની પાસે આવવું પડે છે.

ઇચ્છાની સફળતા કેમ થતી નથી એવો વિચાર તો લાવશોજ નહિ. આજે નહિ તો બે પાંચ વર્ષે પણ એને સફળ થયા વગર તો છૂટકોજ નથી. તેને બરોબર વળગેલા રહો એટલે જસ.

જીવનમાં તમારે પ્રાપ્તવ્ય શું છે તેની ઇચ્છા કરો અને તેને વળગી રહો. જ્યાં સુધી તે સફળ ન થાય ત્યાં સુધી

ખીજમાં 'માથું' ન મારશે. નહિ તો નહિ છુદા મીલા, તંદ્રા કંઈ મીલા, ન ઇધરકે રહે ન ઉધરકે રહે. ના જેવી દશા થશે.

મનુષ્યને પરમ પ્રાપ્તવ્ય જેવું કાંઈ હોય તો તે શાંતિજ છે શાંતિની શોધમાં મનુષ્યો રાત્રિ દિવસ જૂતની પેઠે બમે છે. કોઈપણ ઉપાયથી સાચી શાંતિ પ્રાપ્ત થાય તો તે પ્રાપ્ત કરવા તેઓ તૈયાર છે. પરંતુ જંગતભરના વ્યવહારમાં શાંતિનું પદ શોધ્યું એ જણાતું નથી ત્યારે એ શાંતિ શી રીતે આવી શકે ? ફક્ત ધ્યાનથી. દુનિયાના વિચારોને બૂલીને પોતાના ઉપર પડેલી અનેક જાણો જમાને કાઢીને મનુષ્ય જ્યારે ધ્યાની થાય છે ત્યારે સુખસ્વરૂપ આત્મા સાથે તેની એકતા સંધાય છે. અતે આ એકતા જેટલા પ્રમાણમાં સંધાય હોય છે તેટલા પ્રમાણમાં તે મનુષ્ય શાંતિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

શાંતિ બહારના પદાર્થોમાં નથી. તે અંતરમાંજ છે. અતે તેથી એ અંતરની શાંતિને પ્રાપ્ત કરવાને માટે ધ્યાનના મામંને આશ્રય લે. તમારા ધ્યાનમાં પ્રતિબંધક જે જે કારણો જણાતા હોય તેને દૂર કરો. અને ધ્યાનકાળે તમારા ધ્યેય સ્વરૂપ તથા ઇષ્ટ મંત્રના જપ વિના અન્ય કશુંજ ચિંતન ન કરો. એટલે કોઈ અણધારી ક્ષણે તમારું ધ્યેય સ્વરૂપ આકાશમાંથી જેમ વિજળી ઝળકે છે તેમ ઝળકારા મારતું તમારી સમીપ આવશે.

તમારે ગમે તેટલાં કાર્યો કરવાના હોય તેને ગોણ માની મુખ્ય કાર્ય ધ્યાનને મણગો. અતે કહેવાનો આવું એમ નથી.

કે શરૂઆતમાં પણ અવ્યાસકે તે બધાંજ કાર્યો છોડી દેવાં. પણ તેને બહુ મહત્વ ન આપવું અને મનને પેલા મહત્વના કાર્ય ધ્યાનમાં જોડેલું રાખવું. જોજ આશય છે આજથી જોવી પ્રતિજ્ઞા લેા કે મારે અમુક વખત રોજ ધ્યાનમાં એસવુંજ અને મારા ધ્યેયસ્વરૂપ વગર બીજા કશાના વિચાર ન કરવાં તમારી આ પ્રતિજ્ઞા અવશ્ય ફળશેજ.

ધ્રુવ સરખા નહાના બાળકે પાંચ વર્ષની વયે ઇશ્વર સાક્ષાત્કારની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. તો હાસમાં તેની પ્રતિજ્ઞા ફળી અને અવિનાશી પદ પ્રાપ્ત કર્યું. અશ્વિનુને બીજા દિવસના સૂર્યાસ્ત સુધીમાં જયદ્રથને મારવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. પોતાનાર્થા આ કાર્ય થઇ શકશે કે નહિ એ તેણે ન વિચાર્યું, એટલે છેવટે કૃષ્ણ અગવાનને તેની ચિંતા થઇ અને અશ્વિનની પ્રતિજ્ઞા સફળ કરાવી.

આ દ્રષ્ટાંતોથી સમજવાનું એટલુંજ છે કે શુદ્ધ પ્રતિજ્ઞા લેનારને તેની સહજ કસોટી કરીને ઇશ્વર તે પાર ઉતારવાનું બળ આપેજ છે.

(૫)

જપના અભ્યાસીએ શું કરવું અને શું ન કરવું તે
આ વિભાગમાં ચર્ચાશું.

જપનું સ્થાન જ્યાં બહારનો કાલાહલ ન હોય ત્યાં હોવું જોઈએ, તેમ જપ કાળે તે ધરમાં રહેતાં અન્ય મનુષ્યોએ પોતાના કાર્યોથી પેલા અભ્યાસકને વિદ્યેષ પાડવો ન જોઈએ અને બને તેટલી શાંતિ જાળવવી જોઈએ.

અભ્યાસકે સધળા વિચારો છોડી દઈ ફક્ત જપ અને તેના ધ્યાનમાંજ ટૂંતિ તલ્લિન રાખવી. અને નેત્ર બંધ કરી મનને જોમ બને તેમ શાંત કરવા હૃદયના અંતરાલમાં ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરવો.

જપ કાળે આંખો ઉઘાડી રાખવાથી બાહ્ય વિષયના સંસ્કારો નેત્ર દ્વારા મન ઉપર પડ્યાજ કરે છે. અને તેથી નેત્ર મીંચીનેજ જપ કરવાની જરૂર છે.

બંધ આંખોનું સામર્થ્ય કાંઈ જેવું તેવું નથી. અંધ આંખો અને બંધ આંખો એ બનેમાં ફેર છે. અંધ આંખો જોવાના સામર્થ્ય વાળીજ નથી. બંધ આંખો જોવાના સામર્થ્ય-વાળી છે છતાં તેને બંધ રાખી હોય છે, અને તેથી તેમાં બળ ઉભરાય છે.

આ સંબંધમાં એક સસ દ્રષ્ટાંત આપીએ.

કોરેવોનો પિતા મૃતરાષ્ટ્ર આંખે આંધળો હતો. તેમની ઓ ગાંધારીએ પતિની આંખો ન હોવાથી પોતાની આંખે પણ પાટા બાંધી રાખ્યા હતા. પતિ સંસારના કોઈપણ દુષ્ય પદાર્થો જોઈ ન શકે ત્યારે પતિનેજ સર્વાંશે અનુસરનારી પતિવ્રતા કેમ કરીને જીએ ? અને જીએ તો તેને એ પદાર્થો ઉપર મોહ થાયને. તેથીજ એ કુલિન, સતિએ આંખે પાટા રાખ્યા હતા.

મહાભારતનું યુદ્ધ ચાલતું હતું તે પ્રસંગે દુર્યોધને એક વખત સહદેવ (પાંડવોના ભાઈ) પાસે જઈને પૂછ્યું કે ભાઈ મારું શરીર આખું વજનું કેવી રીતે થાય. અને મને હથીયારોના ધા ભાગે નહિ એવો ઉપાય બતાવો. સહદેવને જૂત બિંધ્ય અને વર્તમાનનું જ્ઞાન હતું પણ તે સાથે એવો નિયમ હતો કે કોઈને પણ પૂછ્યા વગર પોતે જાણુતા હોય તે છતાં કંઈપણ બાબત કહેવી નહી. અને જે પૂછવા આવે તેને સત્ય માગે દર્શાવે. એટલે આ પ્રસંગે તેમણે દુર્યોધનને કહ્યું કે ભાઈ એકજ ઉપાય છે. અને તે એજ કે તમારી માતા ગાંધારી જે તમને એક વખત પોતાના નેત્રના પાટા છોડી આપ્યા શરીરે જોઈ લે તો પછી તમારું શરીર વજનું ચર્ધ જાય.

દુર્યોધન ખુશ થતો થતો ત્યાંથી ગયો, એક બીજાને યુદ્ધ ચાલતું હતું છતાં સહદેવની સૂચનાથી ઉપર તેણે સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો એટલે તેણે હસ્તિનાપુર તરફ ગમન કર્યું.

પેલી તરફ સર્વાન્તર્ધામી પરમાત્માનો ચિંતા થઈ કે આ સહદેવે તો ખરો ઉપાસ્ય બતાવી દીધો પણ દુર્યોધનના પાપ કર્મ કેટલાં બધાં છે. કે તેનો નારા નશ્ક છે. એટલે આ વરદાનથી તે કર્મફળદાતા સત્તાનો પણ અવરોધ કરવા જેવું થયું હવે મારે વચ્ચે પડી સત્ત્વગુણાનું ત્રાજવું બરાબર રાખ્યા વગર છૂટકો નથી* તરતજ તેમણે હસ્તિનાપુરમાં માયાવી માળીના વેષે જઈ દુર્યોધન પોતાની માતાના મહેલ આગળ જતો હતો ત્યાંજ સુકામ નાંખ્યો. સમય મધ્ય રાત્રીનો હતો. અને દુર્યોધન નવન શરીરે માતાની પાસે આવી આવતો હતો. માળી થઈને બેઠેલા બગવાને પૂછ્યું કે તું કોણ છે ? અને આમ નવન શરીરે ક્યાં જાય છે ? દુર્યોધને કહ્યું હું દુર્યોધન છું. મારા ભાઈ સહદેવે ઉપાસ્ય બતાવ્યો છે અને તેથી આ આખું શરીર માને બતાવા જઈ છું જેથી વળતું થઈ જાય. બગવાન બોલ્યા. બહા માણસ ઉમર લાયક થમા પછી માની પાસે તે આમ ઉપાડા શરીરે જવાતું હશે.

બગવાનને વચ્ચે પડવાનું બીજું પણ કારણ હતું. દ્રૌપદી વચ્ચે હરણુ વખત દુર્યોધને એ સતિ અને એમ કહ્યું હતું. કે હે દ્રૌપદી ? હવે આ જંધા ઉપર બેસ. તારે અંદી બેસવાનો અધિકાર છે. તારા પતિઓ જીમારમાં તને હારી ગયા છે. સતિએ તે વખત આપ આપી કહ્યું હતું કે મારે એ સ્થાન નથી પણ અહિં તો બીમસેનની ગદા બેસસે કે જેના પ્રહારથી તારો નાશ થશે. આ સતિના આપને સિદ્ધ કરવા મુશ્કેલ ભંગવાન વચ્ચે પડ્યા હતા.

સહદેવ ગમે તેટલો પણ તમારો દુશ્મન જોને અને તમારે
 યુદ્ધ ચાલે છે. ટાઢે પાણીએ ખસ જવ જોવો ઉપાય સહદેવે
 તમને બતાવ્યો. દુર્યોધને કહ્યું તમારી વાત તો સાચી લાગે
 છે. આ પ્રમાણે જતાં મને પણ શરમ આવે છે પણ
 સહદેવના વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખી હું જતો હતો. ભગવાન
 (માળી વેશમાં) બોલ્યા તો હરકત નહિ. હું માળી છું આ
 પુષ્પને તંગીઓ મારી પાસે તૈયાર છે તે પહેરીને જાઓ
 એટલે મર્માદા પણ સત્તવાય અને શરીર વજનુ પણ ચાય.
 દુર્યોધનને તે વાત રમી. અને તંગીઓ ધારણ કરી લીધી.
 દુર્યોધન મહેલમાં ગયો કે પેલી તરફ ભગવાન અદૃશ્ય થયા.
 પોતાની માતા પાસે જઈ તેણે કહ્યું કે હે પુણ્ય માતાજી ? હું
 યુદ્ધ સ્થળમાંથી આપનો પુત્ર દુર્યોધન આપની પાસે આવ્યો
 છું. મારા કાકાના દિકરા સહદેવે કહ્યું કે જો તમને કાકીમા
 એક વખત જુએ તો તમારું શરીર વજનું ચાય, તેથી કૃપા
 કરી પાટા કાઢી નાંખી એક વખત તમારા પુત્રને જોઈ દયો.

પુત્ર પ્રતિના પ્રેમને લઈ માંધારીએ પાટા છોડી
 દુર્યોધનનું શરીર જોયું. કેટલી જાંગ સુધીના ભાગમાં તંગીઓ
 હતો તે જોઈને કહ્યું કે પુત્ર આ ક્યાંથી લાવ્યો. દુર્યોધને
 કહ્યું. માતા મને સહદેવે તો નવન શરીરે જવા કહ્યું હતું
 પણ મહેલના દરવાજા આગળજ એક માળી બેઠો હતો તેણે
 મને આવતો જોયો અને ટપકો આપ્યો કે માની પાસે આમ
 જઈજ ન શકાય, મને પણ શરમ આવી અને માળીએ
 આપેલ તંગીઓ પહેરી લીધી.

પતિવ્રતા ગાંધારીએ કહ્યું કે પુત્ર એ માળી નહિ પણ વનમાળી હતા. અર્થાત્ ભગવાન પોતેજ હતા. એમણેજ તને આ જૂલ થાપ આપી. સહદેવ પૂછતાં કદી પણ ખોટું બોલે નહિ સત્યજ્ઞ કહે. પણ તારા કર્મના પરિણામે તને અવળી મતિ સુઝી અને ભગવાને પણ વચ્ચે પડી તને પુષ્પ તંગીઓ પહેરાવ્યો. હવે જ તારું શરીર વળતું તો થશે પણ જેટલા ભાગમાં આ તંગીઓ પહેર્યો છે તે ભાગ વળતો નહિ થાય. અને તારો નાશ થશે. બાવિ કદી મિથ્યા થતું નથી. બંધ આંખોનું સામર્થ્ય કેટલું બધું છે તે આ દ્રષ્ટાંતથી સારી રીતે સમજાયું હશે. ભગવાન શકરનું ત્રીણું નેત્ર હૃદયેશ બધ રહે છે. પણ જ્યારે ઉઘાડે છે ત્યારે ક્ષણભ્રમમાં ત્રિશોકીના નાશ કરવાના બળને ધરાવે છે. આ પ્રમાણે હોવાથી જપકાળે આંખો બંધજ રાખવી.

આપણે ઇશ્વરની પાસે માંગીએ છીએ કે હે પરમેશ્વર અને સુખ આપો, મને શાંતિ આપો, મને ધન આપો, પુત્ર આપો. પણ આપણું ઇશ્વરને પ્રસન્ન કરવાનું એવું કયું સાધન છે કે જેના વડે આપણે તેમની પાસે સર્વ માંગી શકીએ. રસ્તે ચાલતા બીજારીને જેમ તમારી પાસે આવીને તમારી સર્વ સંપત્તિ માંગવાનો હક નથી તેમ ઇશ્વરની પાસે માંગવાનો તમને હકજ શું છે. તમારી એવી કઈ બંધિત છે. તમારી એવી કંઈ કૃતિ છે. કે જેથી ઇશ્વર તમને માંગેલું આપી શકે. તમે તો અત્યાર સુધીમાં તમારા મનને બહારના વિષયો સાથે સંબંધ વાળું રાખ્યું છે. એટલે અંતરની વાતો તો તમને મંતલીજ

નથી. અંતઃકરણ જ્યાંસુધી ભક્તિના રંગથી રંગાયું નથી. મનના મેસો ધોવાયા નથી ત્યાં સુધી તમને શાંતિ ક્યાંથી મળે ?

જેમ કદરદાન શેઠની પાસે તેની સારામાં સારી નોકરી બળવીને પગાર માંગવાનો આપણે હક છે તેમ ઇશ્વરની પ્રસન્નતા અર્થે સારામાં સારા પારમાર્થિક તથા ધર્મના સાધનો સાધીને આપણે કંઈ પણ માંગવાનો હક પ્રાપ્ત થાય છે. પણ અનુભવી પુરૂષો કહે છે કે બ્યવહારમાં જેમ પ્રમાણિક શેઠ પ્રમાણિક નોકરની કદર કર્યા વગર રહેતા નથી તેમ ઇશ્વર પણ પોતાની ભક્તિ કરનારને કદી બૂલતાજ નથી. તેને વગર માજે જેની જેની જરૂર જણાય છે તે તે પ્રભુ તેને આપતાજ આવ્યા આવ્યા છે.

ભક્તિ એ તો નવરાની નિશાની છે આજકાલના પ્રવૃત્તિ-મય સમયમાં ભક્તિ કરવાની દુરસદજ ક્યાં છે. હાલ તો કળીયુગ છે. અને પરમેશ્વર પણ પુહાવતાર ધારી બેસી રહ્યા છે. અધ્યાત્મવિદ્યા એ શું છે ? ભક્તિ એ શું છે એના રહસ્યને બરોબર ન સમજનાર કેવળ બહારના વિષયોનેજ પોતાની પ્રાપ્તિનું સર્વસ્વ મારનાર તોપચીઓ આજે ધણાં છે. તેઓ પોતાના વાહ પ્રહાર રૂપી તોપના ગોળા જન મંડળમાં કસ્યા પણ અથાં વિનાના ફાવે તેમ મળડાવે છે. તેનાથી હાનિ થાય છે કે લાભ તેને વિચારવાનું કામ તોપચીનું નથી. જિયારો પોતાની ફરજ કરતાં અધિક પુદ્ધિ ક્યાંથી લાવે ? અને લાવે તો પછી શીઠ માર્સલોને રચ્ચુએન-

મીથી રમજ લેવી પડે ? માટે એવા તોપચીઓના ગોળાથી જીમને અધ્યાત્મવિદ્યા સાધવી છે તેણે ડરવાની કંઈજ જરૂર નથી. ભક્તિરૂપ વજ્રનું કવચ ધારણ કરીને તેમણે તો આગળને આગળ વધવાનું છે. વજ્ર કવચ એવું છે કે તેના ઉપર તોપના ગોળા અનંત પડે તો પણ તેને કશી અસર થઈ શકતી નથી. ને તો પોતાના કવચના બળને લીધે નિર્ભય રીતે માર્ગ કાપતો આગળ સાધ્યોજ જાય છે. કેમકે જે પ્રભુ ભક્ત હોય છે તેને કોની ઓચ હોય છે ? ફક્ત એક ઇશ્વરની. ઇશ્વરની સમર્થ ઓચ લઈને ને પોતાના મસ્તોદગાર કાઢતો જ્યાં અને ત્યાં ફરીને બોલે છે કે.

પદ (મેરા દીલ તો દિવાના તેરે લીયે એ લય)

મારે ઓચ ખરી એક આપ તણી,	
આપ તણી મારા પ્રાણના ધણી;	મારે૦
ફિકર નથી મારે વિકટ આ ભવમાં,	
રાજે છો આપ માથે મુકુટ મણી;	મારે૦
કરશે શું કાઈ મને થઈને વીરોધી.	
સસલું શું જોશે સિંહ બણી;	મારે૦
વજ્રના કોટમાં નિશ્ચિંત પોહું હું,	
છો કો છોડે તોપો અનંત ધણી;	મારે૦
મગન રિપે જીવે જોઈ ન શકતા જે,	
મારે માટે આપે હવેલી? અણી;	મારે૦

સંપત્તિ^૨ આપીઆપે જોળખે ન તેને કો,
જણે છે સધળા મુજને મોટો ઝણી;   મારે૦
આપ ન છેટો કરશે આયું છું એટલું હું,
આપની જોયે ફરું હું બનીને ઠણી;   મારે૦
નરહરિનાથ કાંઈ રહ્યું નથી માંગવાનું,
આપ જ્યાં નિત્ય પ્રાપ્ત ચિંતામણી;   મારે૦

શ્રી વિશ્વવંશ

જ્ઞાનનો ખરો અર્થ શું ? પુસ્તકોનું વાંચન જો શું
ખરું જ્ઞાન છે ? જ્ઞાનનું ગૌણ સાધન સદ્વાંચનને કહી શકાય
પણ તે મુખ્ય નજ કહેવાય જ્ઞાન મનુષ્યના અંતરમાંથી સ્વતઃ
ઉત્પન્ન થાય છે. કેમકે અંતઃકરણમાં પરમાત્માનો વાસ છે.
હસન ચક્રનરૂપ જે કાંઈ ક્રિયા કરવામાં આવે છે તે પણ જો
ચેતન્યને લીધેજ છે. જ્ઞાન કાંઈ કોઈનું દીધેલું આવતું નથી
નહિ તે આજે કોઈ મૂખ અને અવિદ્વાન રહેતજ નહિ.
સાપુરવો તો જે જ્ઞાનનો ગુપ્ત પ્રકાશ મનુષ્યના અંતઃકરણમાં
દંકાયેલો છે તે આવરણને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન માત્ર કરે છે.
અને તેને લઈ જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા પોતાના સ્વતઃ પ્રકાશથી
ઝળકી ઉઠે છે. અવિદ્યા રૂપ પ્રતિતિથી આપણું અંતઃકરણ
હચમચે છે. બ્યવહારના ક્ષુદ્ર પ્રસંગો આપણામાં ધડી ધડી
કોષ અને અશાંતિને ઉગ્રવે છે. જો ખરું જ્ઞાન નથી,
ખરો જ્ઞાની મનુષ્ય તો જોવા પ્રસંગો આવતાં તેના વિરોધી
ચિંતનો શાંતિ સુખ ઇલાદિમાંજ નિમગ્ન રહે છે.

૧ તત્વજ્ઞાનમય ઉચ્ચ સ્થિતિ

૨ સમદ્વિ

જ્ઞાન પ્રાપ્તિના સાધનો માટે મોટા મોટા વિશ્વાવધાલયો કોલેજો અને પાઠશાળાઓ આજે ઠામ ઠામ જોવામાં આવે છે. છતાં તેમાં શીખીને આજે સોમાંથી પાંચ માણસ પશુ ભવજૂતિ, કાલિદાસ, કે શેક્સપીયર થતા નથી, તેનું શું કારણ ? બુદ્ધના લાગતી અને ઇસુની દયાની વાતો માત્ર થાય છે પણ તેવો એક પશુ બુદ્ધ અને ઇસુ આજે થતો નથી તેનો શો હેતુ ? તો તેનું કારણ એજ કે આ સર્વ જ્ઞાન પ્રાપ્તિના સ્થળોમાં ઉપર ઉપરના વાચનરૂપ જ્ઞાનના બાલ સાક્ષત્તેજ અપાય છે તેજ છે. જ્ઞાનનો અખૂટ ઝરો જે અદ્ભુત પોતાનામાં ગુપ્ત રાખે છે તે આત્મા પ્રતિ અનુસંધાન કરવાન્ત્રી. આત્મોપાસનાની સરળ યુક્તિ કોઈપણ કોલેજો અથવા પાઠશાળામાં દર્શાવાય છે ખરી ? અરે તે તરફ ધ્યાન આપવાની ભોંકોને ડુરસજી ક્યાં છે ? ગગન ચુંબિત હવેલી બાંધવામાં આવી છે ખરી પણ તેના પાયાનું ઢેકાણું નથી. ભયંકર વાવાઝોડના તોફાનથી તે ક્યારે પડશે તે નક્કી નથી.

હિંદુસ્તાનની પ્રજાએ હજી પણ જાગવું હોય તો તેને વખત છે. અધઃપતનમાં ધસડાધ જતા દેશને બચાવવો હોય તો તેનો એકજ ઉપાય છે. અને તે આત્મોન્નતિ. એને વિસારીને તમે જેટલા જેટલા પ્રયત્ન કરશો તેટલા કદાચ શરૂઆતમાં તો તમને વિજય આપતા જણાશે પણ આખરે નિષ્ફળ જશે. જેને તમે તમારા પોતાના કરીને માન્યા હશે તેને પણ ફરી જતાં વાર લાગશે નહિ. અને તમારી નિરાશાનો પાર ન રહેશે.

આ સ્થિતિથી બચવાનો ઉપાય માત્ર આત્મોપાસનાજ

છે. ધ્યાન અને જપના પ્રભાવથી તેમાં અધિક અધિક હંડા ઉતરે. લોકોને અન્ય સર્વ બોધ આપવો છોડી દઇ આત્મ-લક્ષણ કરાવો. એવા પશુ કાર્યક્રમ યોજો કે મહોલ્લાના અને ગામના લોકો આઠ આઠ અથવા પંદર પંદર દિવસે એકઠા થાય. મુખ્ય પુરૂષે તેમને આત્મોપાસનાના સરળ રસ્તા દર્શાવવા અને એક કલાક કાંઈપણ વિચારો કર્યા વગર કેવળ આત્માનાજ વિચારમાં ધ્યાન નીમગ્ન થવા કહેવું આનું પરિણામ આભાદ આવશે. આત્મોન્નતિને સાધનાર એવા એક પશુ પુરૂષને ત્રિભુવનની કાંઈપણ સત્તા નમાવી શકશે નહિ. પૂર્વની જાહેરાતલાલી પ્રાપ્ત કરવાનો આજ સરળ અને રાજમાર્ગ છે.

શરીર મન અને આત્મા એ ત્રણેનો વિકાસ કેવી રીતે થાય એવી સાચી ઇચ્છા જે મનુષ્યના અંતઃકરણમાં જન્મત થઈ છે તેને તો તે પૂર્ણ કેવી રીતે કરવી તેજ વિચારવાનું રહે છે. મનુષ્યનો અનુભવ જેમ જેમ વધતો જાય તેમ તેમ તેનું જ્ઞાન પણ વધતુંજ જાય છે. મનુષ્ય પ્રથમ પોતાને આ શરીર તે હું છું અથવા હું શરીરનો બનેલો છું એમ માને છે. પણ એ શરીર કે જે વિનાશને પામવાના સ્વભાવવાળું મૂળથીજ છે અને જેનો વિનાશ કાંઈ દિવસ પણ નહીંજ છે. તે શરીર ઉપર વિવિધ વ્યાધિના હુમલા થતાં તેને તેના પ્રતિની પ્રીતિ છૂટે છે અને લાગે છે કે વાસ્તવીક રીતે શરીર તે હું નથી. પણ હું તો કાંઈ બીજુંજ વસ્તુ છું. આ અનુભવ થતાં પછી તે આગળ વધે છે અને પછી પોતાને મનરૂપે માને છે, મન તેજ હું છું એમ માને છે, ચતુર્થી પણ

સંકલ્પવિકલ્પવાળી સ્થિતિ અનુભવતાં તેને થાય છે કે મન તે પશ્ચ હું નથી. જો હું મનરૂપ હોઉં તો તેની સ્થિરતા જોઈએ. એટલે પછી તે સ્વીકારે છે કે આત્મા તેજ હું છું. અને આજ મથાર્થ નિશ્ચય છે.

સાધુ પુરુષને તેથી દેહની રૂપરૂઢ રહેતી નથી. કેમકે તે સમજે છે કે જે શરીર છે તે કાંઈ હું નથી. હું તો તેનાથી તદ્દન નિરાજો છું. સ્તના ઉપર એક ઝાડ હોય અને તેને ગમે તે થાય તો તેનાથી જેમ આપણને કાંઈજ થતું નથી. કેમકે ઝાડરૂપ આપણે નથી. તેમ એ સાધુ પોતાના સાધન કાળે શરીરના જ્ઞાનનેજ જૂલી જાય છે. ધ્યાનની સ્થિરતા કાળે તેના મનનો ભાવ પશ્ચ ચાલી જાય છે. પછી સમાધિભાવમાં આત્મારૂપે સ્થિર રહે છે. તેના શરીરની આંત્રુઆંત્રુ જેમ અવન ઋષિને લાગ્યાં હત્યાં તેમ ઉષાદિના પડને પડ લાગે પશ્ચ એ ઉષાદિની તાકાત નથી કે તેના શરીરમાં પ્રવેશ શકે.

મારાથી ઉચું કાંઈજ નથી એ ભગવદ્ વચનનો અનુભવ આ આત્માનુસંધાનની સ્થિતિમાં યોગી અનુભવે છે. શરીર પોતાનું શરીરપણું જૂલી જાય તેમાંજ શરીરનો ઉદ્દેશ વિકાસ રહેલો છે. મીઠાની પુતળી જેમ પાણીમાં નાંખતા પાણીરૂપ થઈ જાય છે તેમ સમાધિ કાળે યોગી આત્મારૂપ થઈ જાય છે, ૪૦ વર્ષની ઉમરે ધ્યાનમાં બેઠેલો યોગી બલે પછી ૧૦૦ વર્ષે ઉઠે તો પશ્ચ તેની અવસ્થા પૂર્વે હતી તેટલીરે તેટલીજ લાગે છે. અમટલું બધું સંસ્મરણમાં જાય છે.

એક વ્યાધિથી અસિત થએલું શરીર હોય, પગમાં સડો લાગ્યો હોય અને કોઈ કુસળ ડોક્ટરને બોલાવવામાં આવે તો તે આવીને શું કરશે. સડેલા પગને કાપી નાંખવાનીજ સલાહ આપશે. કેમકે સંપૂર્ણ સડેલાને સુધારવું એ એના હાથમાં નથી. હવે તેજ સ્થાને એક સંયમી મનુષ્ય પોતાના સંયમ બળને લઈ એ સડેલા પગને સહજવારમાં સારો કરી નાંખશે. આ વાત કપોળ કલ્પિત નથી પણ સત્યજ છે. આપણા હિંદુ ધર્મમાં તથા ખ્રીસ્તી ધર્મમાં એવા દાખલા ઘણા છે. ઇસુએ અમુક મનુષ્યને સ્પર્શ કર્યો અને બોલતો થયો, અમુક આપે દેખતો ન હતો તે પુનઃ દેખતો થયો એવા અનેક બનાવો તેમના ધર્મ પુસ્તકોમાં છે. તે સર્વ શું સુચવે છે. ઇસુનું અદ્ભુત સંયમ બળ. આ બળના પ્રતાપથીજ તેણે દુરકર બધાં કાર્યો સાધ્યાં હતાં.

આપણે આપણા શરીરને ઘણું ઘણું સંભાળીએ છીએ છતાં પણ માત્ર બહારના સાધનોથી તેનું રક્ષણ કરી શકતા નથી. આપણી સાવધાનતા હોવા છતાં કંઈક પ્રસંગે અપુ છરી વગેરેથી વાગે છે. વીછી કરડે તો તેની વેદના પશ્ચ થાય છે. અને આ રીતે રક્ષાયલું શરીર બહારની ઉપાધ્યોને વશ થાય છે. એજ શરીરની સ્પૃહા તથા તેના પ્રતિનો આ સક્રિયતાવ છોડીને સંયમી મનુષ્ય ધ્યાનમાં ચિન થાય છે. ત્યારે સાપ અને વીંછીની તાકાત નથી કે તે શરીરને ડંસ મારી વેદના ઉપગ્રવી શકે. સામાન્ય હાથીવારની વાત તો ક્યાંજ રહી પણ બંદુકની ગોળી સુદાંતની તાકાત નથી કે તે શરીરને વિધી શકે.

તમે જે સ્થાને બેઠા છો તેજ સ્થાનની પાસેના સ્થાનમાં થું છે તે તમે જાણી શકતા નથી. વચ્ચે પડેલા અથવા બીજાનો અંતરાય તમને નડે છે. પાણીની નીચે થું છે તે પણ તમારી દ્રષ્ટિથી જોઈ શકવાના સામર્થ્યને તમે ધરાવતા નથી. પણ સંયમી મનુષ્ય એ સ્થાને બેઠાંબેઠાંજ અને પોતાના નેત્ર ઓઝેલી હાલત હોય તો પણ તે તમને પાસેના ઓરડામાં થું છે તે કહી આપે છે. પાણીની નીચે થું છે તે પણ તેને જણાય છે.

કોઈ પણ પ્રકારના અંતરાયોને એ દ્રષ્ટિ જોતી નથી. અંતરાયોના અંતરાસમાં પણ દ્રષ્ટિને પ્રવેશવાનું સામર્થ્ય સંયમી લોચનમાં હોય છે. અનુભવી સંતપુરુષો તેને માટે કહે છે.

“લલિતજીવનની હૃદય લલિતતા લોચનથી સમજાય.”

એક સામાન્ય મનુષ્ય પોતાનો વિકાસ પોતાની નિયત કરેલી પરિસ્થિતિમાંજ માને છે. પોતાનું ધર, પોતાનું કુટુંબ એ એના વિકાસનું સ્થાન. ત્યારે તેનાથી ધણાજ આગળ વધેલા જ્યોર્જ બાઈસાહ જેવા રાજ્ય પુરુષો પોતાના વિકાસનું સ્થાન પોતાનું રાજ્ય જેટલી હદમાં હોય તેટલાને માને છે. ત્યારે આત્મભાવનાને જગવેલો સાધુહૃદય મનુષ્ય આખી દુનિયાને પોતાના વિકાસનું સ્થાન માને છે. કેમકે તેની દ્રષ્ટિમાં તો ઘસુધેવ કુટુંબકંની દિવ્ય ભાવના તરવરતી હોય છે. આત્માનો સર્વોત્કૃષ્ટ વિકાસ એ સર્વ વિકાસનું મૂળ છે, અને સંયમ એ વિકાસને પોષે છે.

સંયમના પ્રકારો પણ ઘણાં છે. એ ન્હાના ન્હાના પ્રકારોને પણ પૂર્ણ આનંદથી પ્રયત્નમાં મૂકનાર મહાસંયમી થઈ શકે છે. શરીરનો સંયમ, જઠરનો સંયમ, દ્રષ્ટિનો સંયમ, વાણીનો સંયમ, કાનનો સંયમ આ પ્રમાણે જુદા જુદા સંયમોના મિશ્ર પ્રકારો છે. અભ્યાસકની સરળતા આતર તેનું કાંઈક વિવેચન કરીશું.

શરીરનો સંયમ.

કોઈ પણ પ્રકારનો વ્યાધિ શરીરમાં ઉત્પન્ન થાય તો તેનાથી વિકળ ન બનતાં જ આવે તેને શાંતિથી ભોગવવું એ શરીરનો સંયમ છે. કર્મોનુસાર દુઃખ પ્રાપ્ત થતું હોવાથી તેને તો ભોગવેજ છટકો છે. આવી પડેલાં દુઃખથી નિરાસ થનાર અને તેમાં અધિક અધિક હતાશ થઈ જનાર મનુષ્ય પોતાના જીવનનો ક્ષયજ કરે છે. મૃત્યુ તો જીવને જ્યારે ત્યારે ભાગેલું છેજ તો પછી એનો બચ રાખવાની જરૂરજ શું છે ?

શરીરનો સંયમ રાખનાર મનુષ્ય તો:—

હોને વિવિધ વ્યાધિ શરીરમાં આવી ધર કરીને રહે,
હોને મજેલી સર્વ સંપદ અન્ય રથળ માંહી વહે.
હોને સગા સંબંધીઓ, પ્રિય મિત્ર નયને ના પડે;
હોને સપ્ત ઉદ્ધિ સુકાય, હો જહાંડ આખું ગડગડે.
તેમજ આત્મસ્વરૂપ અવલોકી મુખથી મલ્લક મલકહસીએ.

આ પ્રકારના જીવનનું નિશ્ચયબાળો હોય છે,

મહાત્મા ગાંધીજી સંબંધમાં કહેવાય છે કે તેમને ગાંધી ગાંધી વખતે ઓપરેશન કરવું પડ્યું હતું. વ્યાધિની સંપૂર્ણ સત્તા શરીર ઉપર ઝામી અનેક પ્રકારે દુઃખ દેતી હતી છતાં તેમના મુખ ઉપર કદીએ ગ્લાનિની છાપ કોઇના જોવામાં આવી નથી. ખુદ તેમની સારવાર કરનાર સર્જન મેડોકને પણ કહેવું પડ્યું હતું કે આટલી બધી શાંતિ રાખનાર ઘરડો મેં હજી સુધી કોઇ પણ જોયો નથી.

આ સિવાય શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ, સ્વામી વિવેકાનંદ, સ્વામી દયાનંદ, સ્વામી રામદાસ વિગેરેના જીવનને વાંચતાં આપણને જણાય છે કે તેમને મૃત્યુનું દુઃખ કદી પણ પોતાના આત્માને જણાવવા દીધું નથી. કેમકે તેમની દૃષ્ટિમાં તે

૫૬. (ધરની શોભા છે ધરવાણી)

મૃત્યુ એવી વસ્તુ ન જગમાં (૨)
જેને આપણે મૃત્યુ કહીએ, તે છે નિદ્રા ભારી,
દિવસના થાકેલા માટે, સુવાની એ પથારી મૃત્યુ.
વળી જીવન દેનારી નિદ્રા, મહા બળવાળી એ છે,
મનુષ્યને તે જગવે સારે, બલથી પ્રપૂર્ણ તે છે *

---

*ન જાયતે સ્થિતે વા કદાચિન્નાયં મૃત્વા
મવિતા વાન મૃયઃ ॥
અજો નિત્યઃ શાશ્વતોઽયં પુરાણો ન હન્યતે
હન્ત્વ માને શરીરે ॥મ૦ ૨-૨૦॥

શરીરના સંયમના બીજા પાણુ પ્રકારે છે. અને તે એજ કે શરીરને જેમ બને તેમ કસવું. પદ્માસન માંડી એક કલાક બેસીએ તો પગે ખાલી ચઢે, ગાડીમાં બેસવાનો રોજનો અભ્યાસ હોય અને વખતે ગાડી ન મળે તો હવે હું કેમ કરી આલીશ એ પ્રકારની નિરાશા લાવવી એ સવં શરીરના સંયમ રહિતપણાને સૂચવે છે.

આપણા દેશમાં તો એવુંજ વાતાવરણ થઈ રહ્યું છે કે શરીર સુધારવું તે કાંઈ આપણા હાથમાં નથી. અકાળ મરણો તો હવે સ્વાભાવિક થઈ ગયાં છે. કુચુમ્બી કરી સમા ખીણતાં બાળકો પણ તેને વશ થાય છે. ત્યારે મોટાની તો વાતજ ક્યાં રહી ? આ માન્યતાજ બૂલ બરેલી છે.

वासंसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि
गृह्णाति नरोऽपराणि
तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्व न्यानि
संयाति नवानि देही ॥भ० २२॥

આત્મા કદા ઉત્પન્ન થતો નથી, અને કદી પણ મરેતો નથી. એ પૂર્વ જન્મ પામી મૃત્યુ પામશે એમ છેત્ર નહિ એ જન્મ રહીત, નિત્ય, શાશ્વત અને અનાદિ છે, અને શરીરનો વધ થવા છતાં એનો નાશ નથી. (૨૦) જે પ્રમાણે પુરૂષ જૂના વસ્ત્ર ઉતારી નવાં વસ્ત્ર પરિધાન કરે છે તે પ્રમાણે આત્મા જૂના શરીરનો ત્યાગ કરી નવા શરીરો ધારણ કરે છે.

જે વર્તમાન યુગના પ્રભાવથી આમ થતું હોય તો તેની અસર સર્વત્ર થવી જોઈએ. યુરોપ અને અમેરિકા આદિ દેશોના મનુષ્યો લાંબુ આયુષ્ય મુખ્ય પૂર્વક જોગવે. અને અકાળ મરણ તેમનામાં કદાચિતજ હોય અને આપણામાં લાંબુ જીવન કદાચિત હોય એટલો અઘો દુર આ કારણથી. તો તેનું કારણ કંઈક એકજ છે કે આપણું વર્તન. આપણે એવું વર્તન જાણે અજાણે પણ રાખીએ છીએ કે નિત્ય મૃત્યુના મુખ તરફ ધસડાતાજ હોઈએ. આપણું અહમયર્થ, આપણું ખાનપાન છલ્લાદિનો વિચાર કરો તમને તરતજ આ વાતની ખાતરી થશે.

શરીર ઉપર જેમ અને તેમ સંયમ રાખો. પરમાત્માએ આત્મારૂપી અંશથી તેને પોતાને નિવાસ કરવાનું મંદિર માન્યું છે. તેનો દુરપયોગ કરવાનો તમને શું હક છે ? કોઈની ટ્રસ્ટમાં સોંપેલી મિલકતનો તમે દુરપયોગ કરો તો એ ટ્રસ્ટની મીલકત જેમ તમારી પાસેથી બધા લેવામાં આવે છે તેમ શરીરરૂપી મંદિરના સંબંધમાં પણ છે. એ પરમાત્મ-મંદિરને અધિક આધિક દિવ્ય કરવાને બદલે તમે તમારી અસાવધાનતાથી ઠામે ઠામ લુણ્ણા લગાડો એ શું તમને જાણિત છે કે ?

કેટલાક મનુષ્યો એવી પણ દલીલ કરે છે કે શું દરીએ ? શરીર કાંઈ અમારે આધિન નથી. જે ને અમારે આધિન છે તે તો અમે તો તેને છોડીને બહારએજ નહિ.

પણ અમારે જનું પડે છે તેજ બતાવે છે કે શરીર અમારે આધિન નથી, આ દલિલ પણ ખરેખરી હાસ્યારપદજ છે ખરી રીતે તો તેમને શરીરને છોડવાનું મન હોતું નથી. પણ એ પ્રભુની સંપત્તિના દુરપયોગને લઈ પ્રભુજ તેની પાસે છોડાવે છે. એક સુંદર ઘર તેના માલિક તરફથી એક બાકુતને સોંપાયું હોય બાકુત એ ઘરમાં રહી ઘરને નુકશાન કરતો હોય તો ઘર ધણી એ બાકુતની ઇચ્છા ઘરમાં રહેવા ની હોય છતાં પણ તેની પાસે ખાલી કરાવે છે તેના જેવીજ આ કૃતિ છે.

શરીર અમારે આધિન નથી એ પ્રમાણે મોક્ષનાર મનુષ્ય તો ખરેખર પોતાની પરાધિનતાજ સૂચવે છે. તેજ થોડાને ચાલુક મારી પછી તે તોફાને ચઢે અને હાથમાં ન રહે અને તેનો વાહક થોડો મારા હાથમાં રહેતો નથી. એમ કહે તેવીજ રીતે આપણે કહીએ છીએ. ફાવે તેવા પદાર્થો ખાઈ. વિષયો ભોગવી પછી આપણે કહીએ કે શરીર આધિન રહેતું નથી તો તેમાં કાનો દોષ ? બહા માણુસ તેને બંધકાવનાર તો આપણે છીએ અને પછી આપણેજ આમ કહીએ તે ચાલે ખરું કે ?

હવે જરૂરના સંયમ સંબંધી કાંઈક વિવેચન કરીએ.

જરૂરનો સંયમ એ મિતાહારને સૂચવે છે. આપણે ઘેર જમ્યા પછી કોઈ મિત્રને ત્યાં જઈએ બઝ્યા, શિખંડ પુરી વીગેરે ત્યાં તૈયાર હોય તો તે મહત્ત્વ કરવાની વૃત્તિ થવી તે

આપણા જઠરના અસંયમીપણાને જ સૂચવે છે. કોઈના આમહને લઈ તરત જમવા બેસી જવું, એ પણ જઠરનો અસંયમ છે. માટે આવા નાના પ્રસંગોમાં પણ મન પર અંકુશ રાખી ફાવે તેવો કચરો જઠરમાં ધડી ધડી ન નાંખવો એ જરૂરનું છે.

જઠરના સયમને સિદ્ધ કરવા સાથે આપણે દ્રષ્ટિ સંયમ પણ સિદ્ધ કરવાની જરૂર છે. રૂપવતિ લલનાને જોતાં આપણા અંતઃકરણમાં અર્ણવચ્ચળતા થાય, તો જાણવું કે એ દ્રષ્ટિનો સંયમ નથી પણ ખોટો ઉપયોગ છે. જે દ્રષ્ટિએ પ્રભુની ત્રિભુતિએ સંસારમાં જોવાની છે તે દ્રષ્ટિએ મહિન પાપ વાસનાને પ્રકટાવવી એના જેવું નહારું બીજું શું છે. કોઈ મોહક પદાર્થ જોતાં અંતઃકરણમાં જ્યારે પ્રભુનું જ્ઞાન થાય, ત્યારે જાણવું કે એ દ્રષ્ટિનો સદુપયોગ છે. રાજા અંબારિષે પણ એજ દ્રષ્ટિના સદુપયોગથી પોતાને છળવા આવનાર અપ્સરાઓને પ્રભુ સ્વરૂપે ન્યાળી હતી. રામકૃષ્ણ પરમહંસે એજ દ્રષ્ટિના સંયમથી સ્ત્રીઓને જગન્માતા રૂપ પિછાની હતી. અને શૃંગિઝડિએ નર નારીમાં બેઠ નહોતો જાણ્યો.

દ્રષ્ટિનો સંયમ જ્યારે મનુષ્ય સાધવા પ્રયત્ન કરે છે અને તેમાં ધીમે ધીમે આગળ વધતો જાય છે તેમ તેમ તે પોતાની દ્રષ્ટિમાં એક અજ્ઞાન પ્રકારનું ઓજસ પ્રાપ્ત કરે છે. તેના નેત્રો કોઈ વિલક્ષણ્ય ખુમારીવાળાં હોય છે. હજારો ગાંઠ દૂર બનતા બનાવો હોય પણ તે સુખ પૂર્વક જોઈ શકે.

છે. જે દ્રષ્ટિમાં એક માઇલ પણ જોવાનું સામર્થ્ય નથી તે દ્રષ્ટિ હજારો માઉ જોઈ શકવાનું બળ પ્રાપ્ત કરે એ શું એ સામર્થ્ય છે. હસ્તિનાપુરમાં બેઠાં બેઠાં આજ દિવ્ય દ્રષ્ટિ બલથી સંજયે દૃતરાષ્ટ્ર આગળ મહાભારતના યુદ્ધનું વર્ણન કર્યું છે. કહેવામાં આવે છે કે બીલાડીની આંખો અંધારામાં જોઈ શકવાના સામર્થ્યને ધરાવે છે. ત્યારે એના કરતાં હજારગણે ઉચ્ચ સાધન સંપન્ન મનુષ્ય પોતાના સાધનના દિવ્ય દ્રષ્ટિ પ્રાપ્ત કરે તેમાં નવાઈ શું છે ? દ્રષ્ટિના સંયમ પ્રાપ્ત કરેલા એક યોગીને તમે પૂછશો કે પાંચ હજાર માઉ હર બેઠેલો જ્યોર્જ નૃપતિ હાલ શું કરે છે ? યોગી એ કાણુમાં કહેશે કે તેઓ અમુક અમુક પ્રવૃત્તિ કરે છે. તપાસ અંતે યોગીનું કહેલું ખરુંજ પડે છે.

જેમ બને તેમ દ્રષ્ટિને સંયમમાં રાખતા જાઓ, જગત જે જે કંઈ નજરે પડે તેના ગર્ભ ભાગમાં રહેલા પ્રાપિચાનતા જાઓ. થોડા સમયમાંજ તમને એ સંયમ સિદ્ધિ થશે.

જેમ દ્રષ્ટિનો સંયમ તેમ વાણીનો સંયમ હોઈ શકે છે. વિચાર કરીને જોઈશું તો જણાશે કે જ કરતાં કેટલું બધું વધારે આપણે વધારે બોલીને વાણીના સામર્થ્ય વેફરી નાંખીએ છીએ. બોલવું એટલે શું ? જાણે બળ મળતું સસ્તામાં સસ્તું બાજી મળાનું શાક. તેની તો કીમતજ નહિ દેઢીયાનું દહોડ શેર વેચામ, કંઈ બોલવ

પૈસા બેસતા નથી વાણીના બળનો એનાથી નકામો ક્ષય થાય છે. વાણીસા જતી રહે છે. બોલવાની જગાસા દાખી ન જ શકતી હોય, તો એકાંતમાં અથવા ઘરમાં જઈ

હરિ ઐ હરિ ઐ હરિ હરિ હરિ ઐ

ની ધૂન મચાવે. પણ જે વાણીથી સામાંતું હ્રદય ખિન્ન થાય છે. જે વાણીનો કંઈ પણ ઉપયોગ નથી એવા માલ વિનાના ગાબાને ચૂંચશો નહિ.

હવે કાનના સંયમ સંબંધી જણાવીએ. પ્રભુના મધુર કીર્તનો સાંભળવાને બદલે કાનની નિંદા સાંભળવી એ કાનના સંયમ રહિતપણાને ચૂચવે છે. નિંદા કરવી અથવા સાંભળવી એ મોઢામાં મોટું પાપ છે. આપણે આપણાં અંતઃકરણને કહેવું કે આપણે પોતે તે કેટલા મોટા યર્થ મયા છીએ કે અન્યની નિંદા સાંભળીએ. એવી તે કંઈ પૂર્ણતા આપણે પ્રાપ્ત કરી છે કે નિંદા સાંભળવાનો આપણને અધિકાર મળ્યો છે. ચાલણી લોટાને કહે કે તારામાં છિદ્ર મહોટું છે તો લોટો કહે કે તારામાં ક્યાં એછા છે તેના જેવી નિંદકોની દશા છે. આ પ્રમાણે હોવાથી એ કુલક્ષણ આપણામાં સહજ પણ હોય તો આપણા બાવિના સુખ ખાતર તેને છોડી દેવું. કાંઈ નિંદા સાંભળાવનાર આવે તો તેને કહેવું તે બાઈ તમારો લવારો, ગામ અથવા ઘરેલી બહાર અમુક ઝાડ છે તેની આગળ કરજો. એ ઝાડ

સુખ પૂર્વક તમારા લવારાને સાંભળશે અને તો તે સાંભળવાની
દુરસદ નથી. એકજ વખત આમ કરવાથી ફરી તમારી
આગળ કોઈ આવવાની હિમ્મત કરી શકશે નહિ,

વળી એવી ટેવ વાળો કોઈ મનુષ્ય તમારી પાસે
આવે તો તેને કંઈ પણ કબ્જા વગર જ્યાં એ પોતાનું દોષ
ગાન સર કરે ત્યાં તમે શુદ્ધ ગાન સર કરજો કે.

પદ કચ્છી કાફી (નિંદરા આથે તે નિમાણી એ લય)
હરિ શર રટ રટ પ્રાણી, મોંધા સમયને તારા લે જાણી. હરિ-૦
સમય ગયો કદી પાછો ન આવે અંતરથી લે પ્રમાણી; મોંધા-૦
કદી ન કરીશ તું વ્યતિત પળોને, મિથ્યા વિચારોને આણી; મોંધા-૦
પરિપૂર્ણ તું નથી જવ લગી તવ, બોલ ન દોષ તું નાણી; મોંધા-૦
પ્રભુ શુણુ ગાવામાં કર ઉપયોગી, સાર્યકય તારી વાણી; મોંધા-૦
જીવન ધન્ય તે લક્ષુતું તારા, જે લક્ષુ પ્રભુને બજાણી; મોંધા-૦

તપ સ્વાધ્યાય અને ઇશ્વર પ્રશ્નિધાન એ ત્રણ અંગો

ઉન્નતિ માર્ગના અવ્યાસીઓએ સિદ્ધ કરવાં જોઇએ. તપ વગર સુખ નથી. સ્વાધ્યાય વગર જ્ઞાન નથી અને ઇશ્વર પ્રશ્નિધાન વગર મુક્તિ નથી. ક્રિયા યોગનું મુખ્ય અંગ સ્વાધ્યાય છે. સદ્ ગુરૂએ આપેલ મંત્રનું રટણ કરવું તે પણ સ્વાધ્યાય છે. સદ્ગુરૂએ આપેલો મંત્ર, તેનું મનન રટણ એ સર્વ સ્વાધ્યાયમાં આવી જાય છે.

જપચક્ર સર્વથી મોટો અને ભગવાનનું સ્વરૂપ મનાય છે. યજ્ઞ એટલે શું? દેવતા દેશેન દ્રવ્ય ત્યાગા હ વજ્ર કોષ્ટ દેવતાને નિમિત્ત કરી દ્રવ્યને છોડવું એનું નામ યજ્ઞ. જપચક્રમાં તેનો ઉપયોગ પોતાના કરતાં ચડીઆતા ચંતન્યને જમવડું અને વહાલો પદાર્થ હોય તે છોડી દેવો. એનું નામ યજ્ઞ. જપકાળે સાધક પોતાને જે પ્રિય હોય તે છોડીને જ્યારે બધીજ પ્રેમ પોતાના જપના કાર્યમાં સમર્પે છે ત્યારે તે જપ તેને ફળ આપે છે.

દ્રષ્ટૃહલા અને અદ્રષ્ટૃહલા એ બે જાતની ક્રિયા વિશ્વમાં ચાલી રહી છે. દ્રષ્ટૃહલા તરતજ ફળ આપે છે. તમારે અમદાવાદથી સુરત આવવું હોય અને ટ્રેનમાં બેસો એ દ્રષ્ટૃહલા ક્રિયા.

મકે તમે બેઠા એટલે સુરત આવવાનાજ, તમને ક્ષુધા લાગી

હોય અને ભોજનની તૈયારી કરો એ ક્રિયા દ્રષ્ટફલા કેમકે તમારી તૈયારીને અંતે તમારી ક્ષુધા નિવૃત્ત થવાનીજ હવે જે અદ્રષ્ટફલા ક્રિયા હોય છે તે તરત ફળને આપતી નથી. ખેતી, લોકિક યજ્ઞ, વગેરે ક્રિયા અદ્રષ્ટફલા છે. તેને ફળ આપવાનો અધિકાર પરમાત્માને આધિન છે. કાંઈ આજે વાવણી કરી આવીને કાલે ધાન્ય લખવા જવાતું નથી.

જે જપની ક્રિયા છે તે દ્રષ્ટફલા છે. જે અંતઃકરણના વિશુદ્ધભાવથી નિયત કરેલી પદ્ધતિ અનુસાર જપ કરવામાં આવ્યો હોય છે તો તેનું દ્રષ્ટફલ મળ્યા સિવાય રહેતુંજ નથી. મંત્ર શક્તિ કાંઈ દિવસ પણ ખોટી પડતી નથી. જેમ વિજળીના કરન્ટમાં વિજળીનું સામર્થ્ય ગ્રુપ્ત રીતે રહેલું હોય છે. તેમ મંત્રમાં તેના તેજસ દેવતાનું સામર્થ્ય ગ્રુપ્ત રીતે નિવસે છે ફક્ત અનુકૂળ હોતન દ્વારા તેને પ્રકટ કરવાની જરૂર છે.

રાત્રણ જેવા આસુરી સંપત્તિવાળા મનુષ્ય આગળ પણ મંત્રના આકર્ષણ શક્તિના પ્રભાવે તે તે દેવતાને આવવું પડ્યું હતું. અને તે એજ સૂચવે છે કે મંત્ર શક્તિ દ્રષ્ટફલા છે, અને તેથીજ ભગવાને પણ સર્વ યજ્ઞોમાં જપયજ્ઞને મહત્વનું સ્થાન આપ્યું છે.

સાધકના આત્માને દિવ્યતા અપાવે તે દેવ. તેથી મંત્રના જપ શરૂ કરતાં પહેલાં એ પણ જાણી લેવાની જરૂર છે કે આ મંત્રના દેવતા કોણ છે ? જપ યજ્ઞના હોતા અથવા

ઋત્વિજ દાણ છે તે પણ જાણી લેવાની જરૂર છે. તેમાં પ્રથમ સહાયક તો શ્રી સદ્ગુરુજી હોય છે. સદ્ગુરુશ્રીએ અધિકાર જોઇ દીધેલો મંત્રજ સાધકે જપવાનો છે. ફાવે તે મંત્ર લઇ તેને જપ કરવાથી કાંઈ ફળ મળી જતું નથી. અને જો એમ મળતું હોત તો કાલેજ કોઇ મનુષ્ય એવો મંત્ર જપન કે આખી પૃથ્વીનું રાજ્ય મને મળી જાયો. તો તેમાં તે સિદ્ધિ અનુભવત. અને પૃથ્વીનો રાજા થઇ જાત પણ વિશ્વ વ્યવસ્થાપક સત્તામાં સંકળું નિયમથી પ્રવૃત્ત છે. બાજરીનું વાવેતર કરી કોઇ જુવાર લખવાની આશા કરે તો તેની આશા વ્યર્થ જાય છે. કેમકે બાજરીમાંથી બાજરીજ કુદરત તેને આપે છે. તે પ્રમાણે સંકળું યથાક્રમે થાય છે. વિશ્વની વ્યવસ્થામાં ડખલ કરવાનો હક કેમનેજ નથી.

જેમ લૈકિક યજ્ઞમાં વિવિધ હુત દ્રવ્યો યજ્ઞાગ્નિમાં યજ્ઞ નારાયણને હોમાય છે તેમ જપ યજ્ઞમાં હોમાવાનો પદાર્થ શું છે ? જો આપણે તે ન હોમીએ તો તેટલા અંશે આપણો યજ્ઞ અપૂર્ણ રહેશે કહેવાય.

આ સંબંધી હંડા ઉતરીને વિચાર કરીએ તો જણાય છે કે જપ યજ્ઞમાં હોમાવાનો પદાર્થ તે અન્ય કોઇ નહિ પણ આપણો જીવાત્મ ભાવ છે. જે ભાવના પ્રકટારીને આપણે આટલા દુઃખી થયા છીએ, જે ભાવને લઇ આપણું વાસ્તવ શિવ સ્વરૂપ વિસારે પડ્યું છે તે જીવભાવનાનેજ જાત કાળે આપણે આપણા આત્મરૂપી યજ્ઞ નારાયણને ધરી

દેવાની છે. આ ભાવના તમે જોટલા અંશમાં ત્યજો છો તેટલા અંશમાં તમારો જોજો ઝોઝો થતો જાય છે. અને આ ક્રિયાથીજ ચિત્ત પ્રસાદ પ્રક્ટે છે.

શ્વાસ પ્રશ્વાસની ગતિનો વિચાર કરી જપ કરવા જોઇએ. એક વખત શ્વાસ લઇએ અને મૂકીએ તેટલા વખતમાં એક વખત નમઃ શિવાય એ મંત્ર બોલાઇ રહે તે વિધિવત મંત્ર થયો કહેવાય. પ્રાણનો ઉદય, પ્રવાહ અને અંત એ ત્રણ ક્રિયા થતામાં એક મંત્ર બોલાઈ રહેવો જોઇએ.

આ સૂચના ખાસ કરીને ઉતાવળીઆ અભ્યાસીઓને માટે છે. રોજના પાંચસો જપ કરવાનો નિયમ હોય અને મોડું થઇ ગયું હોય તો એ પાંચસો જપ જપતાં એક કલાક થતો હોય તે પા કલાકમાં પણ પુરા થઇ રહે છે. જપ કાળે તે અભ્યાસકની દીલ્લી એકસ પ્રેસ ચાલે છે. એક પછી એક મણકા મૂકાયા ચાલ્યા જાય છે અને જપાટા-બંધ માળા પૂરી થઈ રહે છે. આવા ઉતાવળથી કરેલા જપ કાંઇપણ ફળને આપશે એવી આશા કાંઇપણુ રાખવું હોય નો તે વ્યર્થ છે.

જપ વખત વાણીનો જડખડાટ પણ ન જોઇએ અને ઉતાવળ પણ ન જોઇએ જપ અંતરથીજ જપાવા જોઇએ. મંત્ર સાથે તે મંત્ર આપનાર સદ્ગુરુનું અને મંત્ર દેવતાનું ધ્યાન પણ મૂર્ધામાં રાખવું જોઇએ એને ત્રિતાર જપ કહે છે.

મંત્રના મનોમય ઉચ્ચારની સાથે વાણીના થડકારા કયાં થાય છે તે જોવું ? દાખલા તરીકે નમઃ શિવાય શબ્દનો ઉચ્ચાર મનોમય રીતે કરતાં એ ધ્વનિનો થડકારો કયાં કયાં થાય છે તે શાંત રીતે જોવાની જરૂર છે. કંઠ પ્રદેશ સુધીજ જો તે થડકારો થતો હોય તો તે અખ્યાસના આરંભનીજ નિશાની છે, તેનાથી તો ધણુંજ આગળ વધવાનું હોય છે. નમઃ શિવાય બોલતાંની સાથે તેનો થડકારો કંઠ પ્રદેશમાં થઈ મૂર્ધ્ન અને હૃદયમાં પ્રવેશે અને ઉપાસકની મતિમાં શંકરનું સ્વરૂપ પ્રકટ થાય ત્યારે તે મંત્ર સિદ્ધિને પામી શકે. મંત્ર જાપીની વાણી શુદ્ધ હોવી જોઈએ, એકજ શબ્દની બૃહથી અર્થનો અનર્થ થઈ જાય છે. કુંતી કુતી રક્ષ, બક્ષ, ઇત્યાદિ એક અર્થ માત્રના જવાથી પણ કેટલું વિપરિત પરિણામ પ્રકટે છે. તે સંબંધી આપણે એક દ્રષ્ટાંત આપીશું.

ચંડીપાઠની અર્ધમાત્રા.

રાવણુ એ જાનિએ બ્રાહ્મણુ હતો પણ કર્મ રાક્ષસના કરવાથી રાક્ષસ મનાયો હતો. તોપણ બ્રાહ્મણુ જાતિના સ્વાધ્યાય, યજ્ઞ, આદિ કર્મો તે બૂલ્યો ન હતો. રામચંદ્રજી સાથેના યુદ્ધ પ્રસંગે તેને એમ લાગ્યું કે પાતાળમાં જઈતી હાટકેશ્વર મહાદેવનું જ્યોતિર્લિંગ લઈ આવું અને તેની સ્થાપના કરું તો પછી અવિજન્યનો બય રહે નહિ. આમ વિચારી રાવણુ પાતાળમાં ગયો અને ત્યાંના અધિપતિ શેષનામ પાસે જ્યોતિર્લિંગની માગણી કરી. શેષનામે વિચાર્યું કે જો ના

તો નકામું યુદ્ધ થશે. અને આપીશ. તો પણ સામે રામ સમાન ઇશ્વરાવતાર હોવાથી કાંઈ રાવણુની કાર્ય સિદ્ધિ થવાની નથી. પ્રભુ ગમે-તે બહાને તેને બૂલ્યાપ આપશે. સ્વગત આટલો વિચાર કરી શેષનાગ બોલ્યા કે જ્યોતિર્લિંગ આપવાની ના નથી પણ એક સરત છે કે તમારે તેને તમારા હાથમાં લઈ જવું. અને એ હાથમાં હોય તે વખતે અપવિત્ર કોઈ પણ ક્રિયા કરવી નહિ. જે સ્થાને તમે હાથમાંથી એ લિંગને જમીન ઉપર મુકશો તે સ્થાને એમની સ્થાપના થઈ જશે. રાવણે આ સરત કબ્જા કરી. અને હથેળીમાં જ્યોતિર્લિંગ લઈ ચાલવા માંડ્યું.

જ્યોતિર્લિંગને લઈને રાવણુને આવતો જોઈ દેવ લોકોને ચિંતા થઈ. જે લોકોમાં રાવણુ તેનું સ્થાપન કરી દેશે તો મ્હોટી મુશ્કેલીમાં રામચંદ્રજીને પણ ઉતરવું પડશે એમ તેમને લાગ્યું. જલના અધિપતિ વરુણ દેવના, અને ગણપતિ રાવણુ લિંગ લઈને જતો હતો ત્યાં ગયા. વરુણ દેવતાએ સૂક્ષ્મ સ્વરૂપે રાવણુના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો અને તરતજ તેને લઘુ શંકાની (પેસાળની) ઈચ્છા થઈ આવી. હાથમાં લિંગ એટલે એ અપવિત્ર કાર્ય કેમ કરીને થાય તેથી રાવણુ આગ્રુમાગ્રુ જોયું તો બ્રહ્મણુ વેશમાં ગણપતિ ઉભેલા જણાયા. રાવણુ પુનઃ મારી કે અલ્યા બ્રહ્મણુ “જરા આમ આવ તો” હુ લઘુશક્ર કરવાનો છું આ મહાદેવના લિંગને તારા હાથમાં ગ્રાહી રહે.

આદ્યણે કહ્યું કે રાજા! આજનો જમાનો તો સ્વાર્થનો છે. મારો એવો ક્યો સ્વાર્થ તમારા તરફથી સિદ્ધ થાય એમ છે કે જોને લાઇને હું તમારું કામ કરી શકું.

રાવણે કહ્યું બાઇ તું કહે તે આપીશ. પણ તું ઝટ લિંગને હાથમાં ધારણ કરી લે.

આદ્યણ બોલ્યો, આપત્તિકાળમાં આવેલા રાજાના, બાળકના અને સ્ત્રીના વચનો ઉપર ધીર પુરુષો વિશ્વાસ રાખતા નથી. માટે મને તમારા વચન ઉપર વિશ્વાસ નથી.

રાવણે જણાવ્યું. મહારાજ ધણી લોભી લાગો છો. શું સામાન્ય બાળકમાં પણ રાજા બોલીને ફરી જતા હશે. રાજ્ય ફરે પણ રાજાનું વચન ન ફરે એ કહેવતનું ગાંભિર્ય તમારા જેવા બિહુદો શું જાણે ? બોલો હવે તમારે જોઇએ છે શું ?

આદ્યણે કહ્યું. મહારાજ હું દ્રવ્યનો લોભી નથી. પણ ધર્મનો લોભી છું હું જાણું છું કે તમે દશે દિવ પાળોને વશ કરનાર રાજા રાવણ છો. તમારા કર્મકાંડની નીતિના રાજા રામચંદ્ર જેવા તમે મનથી માની લીધેલા તમારા શત્રુ પણ વખાણ કરે છે. મારે તો ફક્ત તમારી પાસે તમે જે નિત્ય ચંડીપાઠ કરો છો તેના એક પાઠનું દાન જોઇએ છે.

રાવણે કહ્યું. મહારાજ તમે તો બહુ જખરા નિકળ્યા. ચંડીપાઠ એ તો મારું જીવન છે એવો એક પાઠ તે કાંઈ

દાનમાં અપાતો હશે. જરા જેટલા કામમાં આટલું મહોડું દાન કંઈ આપી શકાય નહિ. તમને જે દ્રવ્યની જરૂર હોય તો તમારે જોઈએ તેટલું આંગો. તે આપવા તૈયાર છું.

આ પ્રમાણે જાનને વચ્ચે રક ઝંક ચાલી. છેવટ ચંડીપાઠની અર્ધમાત્રાનું રાવણે દાન કર્યું. બ્રાહ્મણ વેશે ઉભેલા ગણપતિએ રાવણને કહ્યું કે તને ધર્મ સંકટ આવ્યું તેથી આ કામ કરવાનું આવે બધું છું. પણ મારે દશ મીનીટ પછી એક યજ્ઞમાનને ત્યાં જવું છે. ત્યાં એનું મુદ્દત ચૂકાય એમ છે માટે આ બ્રાહ્મણે દશ મીનીટ સુધી મારા હાથમાં રાખવા હું બંધાયેલો છું. રાવણે કહ્યું તેમ તો તેમ એમ કહી એ જ્યોતિર્લિંગ નેમનાં હાથમાં આપ્યું અને બધું શંકા કરવા બેસી ગયો.

દશ મીનીટ જેટલો વખત થઈ ગયો. પણ રાવણ ઉઠે નહિ. સાક્ષાત્ વરણ દેવ જ્યાં પ્રવેશેલા ત્યાં રાવણની હાજત પૂરી કેમ કરીને થઈ શકે. નિમેસો વખત પુરો થતાં બ્રાહ્મણ વેષે ગણપતિએ કહ્યું કે હે રાવણ! આપણી સાથેની સરતનો સમય પૂરો થયો છે. માટે આ લિંગને તમે હાથમાં લઈ લો રાવણે હાથ કરી (ગણપતિને) બ્રાહ્મણને ઉભા રહેવા જણાવ્યું. તેથી પાંચ મીનીટ વધુ એ જ્યાં અને પછી કહ્યું કે હવે તો મારે યજ્ઞમાનનું મુદ્દત ચૂકાય છે માટે તમે લિંગ હાથમાં લઈ લો. રાવણ ઉઠી ન શક્યો, અને ગણપતિ તેજ જગ્યાએ પોતાના હાથમાં ધારણ કરી રાખેલું જ્યોતિર્લિંગ મૂકીને જતાં

રહ્યા. લિંગનું સ્થાપન ત્યાંજ થઈ ગયું. પછી રાવણુ ઉઠ્યો તો ત્યાં તો કોઈ ન મળે પસ્તાવો બહુજો થયો. પણ શું કરે. જ્યોર્તિલિંગની સ્થાપના કરવા જતાં ચડીપાઠની અર્ધમાત્રા પણ ગુમાવી. હવે પાઠ વખતે જોયું તો દાનમાં આપેલી તે અર્ધમાત્રા ગુમ થયેલી જણાઈ તે અર્ધમાત્રા કંઈ હતી.

પુત્રાન્દેહો ઘનંદેહિ સર્વ કામાશ્ચ દેહિમે ।

રુપંદેહિ જયંદેહિ યશોદેહિ ક્ષિણોજહિ ॥

હે દેવી ? મને પુત્ર આપો. ધન આપો. અને મનોરથ માત્ર પુરા પાડો. મને જય આપો યશ આપો, સૈન્દર્ય આપો, અને ક્ષત્રુને હણો.

આ મંત્રની અર્ધમાત્રા જવાથી

પુત્રાન્દેહિ ઘનં દેહિ સર્વ કામાશ્ચ દેહિમે ।

રુપં દેહિ જયં દેહિ યશો દેહિ ક્ષિણો જહિ ॥

પુત્રાનું દેહન કર, * ધનનું દેહન કર, સખણા મનોરથોનું દેહન કર, સૈન્દર્યનું દેહન કર, જયનું દેહન કર, અને યશનું દેહન કર.

પોતાને હાથેજ કોઈ દીવો લઇને કુવામાં પડે તેના જેવી આ પ્રવૃત્તિ થઈ. પણ આ દ્રષ્ટાંતથી સમજવાનું એટલુંજ

* નાશ કર. આળી નાંખ.

છે કે ફક્ત એક માત્રા જવાથી કેવો અર્થનો અનર્થ થઈ રહે છે તે આ વાતથી સમજાશે.

મંત્ર જાપીએ તેથી વાણીની શુદ્ધિ પ્રથમ રાખવી. શબ્દ બ્રહ્મનો ઉચ્ચાર મોતીના દાણા ખરે તેમ ખરવો જોઈએ. આત્માનું મુખ્ય સ્થાન હૃદય છે. ધ્વજકારા દ્વારા તે પોતાનું અસ્તિત્વ જણાવે છે. એ હૃદય સાથે સંયમ દ્વારા પોતાના જપની વાણીને લઈ જઈ અટકાવવી જોઈએ. મન વાણી અને શરીર નમઃ શબ્દ ઉચ્ચારતાંની સાથે ઇષ્ટને સાંપી દેશ જોઈએ. અને મારાપણાનું અભિમાન છૂટી જવું જોઈએ.

આ અભિમાન જેમ જેમ છૂટે છે તેમ તેમ મંત્ર દેવતા સાથે એકતા સંધાય છે. અને તેને પરિણામે તે દેવતાને પ્રકટ થવું જ પડે છે.

(૭)

જપનો વખત હંમેશા સવારનો રાખવો. બાજી મુહૂર્તન

હી તારા જણાતા હોય તે વખત સ્નાન કરી જપમાં બેસી જવું. તારા એ ઇશ્વરની આંખરૂપ મનાય છે. સવારના જપ તેથી ધણું ફળ પ્રકટાવે છે.

જેટલા જપ કર્યા હોય તેનાથી દશમો ભાગ હોમ કરવાથી પણ એ જપનું બળ પુષ્કળ વધે છે. ૧૦૦ જપ કર્યા હોમ તો ૧૦ વખત એ જપ બોલતા જઈ અગ્નિમાં ધી તથા ફૂત દ્રવ્યોની આહુતિ આપવી એને દશાંશ હોમ કહે છે.

પુરુષરણુ જેટલા અક્ષરનો મંત્ર હોય તેટલા લક્ષ જપ કરવાથી એક પુરુષરણુ થાય છે. ઉપાસ્ય દેવના સાક્ષાત્કાર માટે આવા પુરુષરણુની ખાસ કરીને જરૂર હોય છે. ફક્ત તે શાંતિથી કરવાં જોઈએ. જો તેનાં અશાંત થયા, તો 'નન્યુતુ' ક તમામ બાજુ બગડી.

પુરુષરણુ વખતે તે ઉપાસ્ય દેવતા તરફથી તે ઉપાસકની કસોટી પણ થાય છે. આવા હાખલાઓમાં જો ઉપાસક પોતાની ટૂંતિને ઢીલી પડવા દેડે. તો ત્યાંથી પડે છે આ દેહ જ્યારે સારે નાશ પામવાના ધર્મવાળો તો છેજ. તો તેનું મને તેમ થાઓ, બસે આ ક્ષણેજ તેનું પતન થઈ જાઓ તો પણ અંતઃકરણમાં ક્ષોભ ન પ્રકટાવનાર કર્તવ્યશાળી વીર પોતાના ઉપાસ્ય દેવને પ્રકટ કરે છે.

કોઈ પણ પુરુષરણુને શરૂ કરે તો તે શરૂ કરતાં પહેલાં વિચાર કરજો. તમારો અધિકાર જો જો, તે દેવની સાથે તમારો સંબંધ લેણા દેણી સર્વ વિચારજો પરંતુ શરૂ કર્યા પછી તેને અધવચ મૂકી દેશો નહિ. હાથ ધરેલાં કામને જોઓ છોડી દે છે તે નિર્બળ મનના મનુષ્યો છે, અને એવા નિર્બળો ઉપર પરમ'તમા કદી પણ અનુચ્છ કરતા નથી.

સાધનમાં જોડાયેલો એક મનુષ્ય કેટલોક વખત જાય છે એટલે પછી એ સાધનમાં મંદ પડી જાય છે. શરૂઆતમાં જ વેગથી સાધનો સધાતાં હોય છે તેમાં ફળ સિદ્ધ ન

જોવાથી તે નિરાશ થાય છે. પણ આવી નિરાશા અને મંદ વેગ વૃત્તિમાં ધારણ કરવાં કાઠપણ કાળે જરૂરનું નથી.

સાધન સાધ્યા છતાં ફળ ન મળવાના ધબ્બાં કારણે હોય છે. કેટલાંક દૃષ્ટ અને કેટલાંક અદૃષ્ટ હોય છે. આપણે તે સર્વ જાણતાં નથી. તેથી સાધનમાં નિરાશા થાય છે. આને માટે એક બે દાખલા આપીશું.

એક બ્રાહ્મણે ગાયત્રી પુરસ્કરણ આરંભ્યું. એક પછી એક એમ સાત પુરસ્કરણ પુરાં કર્યાં. પણ ગાયત્રીદેવીનાં સાક્ષાત્કાર ન થયો. નિરાશ થઈ તેણે પુરસ્કરણ છોડી દીધું. પછી થોડા દિવસ બાદ તેને એકાએક સ્વપ્ન આગ્યું. અંતઃકરણના કાઠ દેવી સ્ફુરણે તેને જાગૃત કર્યો. તેને ગુપ્ત અવાજ પાછળથી સંભળાયો કે વત્સ તું તારી કસોટીમાં નિષ્ફળ ઉતર્યો છે. તારી પાછળ જો. શું જણાય છે? જોતું તો સાત ભડકા દેખાયા. પછી દેવીએ કહ્યું કે તું જે જુએ છે તે તારા ગત સાત જન્મોના પાપો છે. જે પાપ તારા શીર ઉપર લાગ્યાં હતા તે એક એક પુરસ્કરણે એક એક બળતાં ગયાં. હવે તુંજ કહે કે એ પાપનો નાશ થા. વગર તને મારો સાક્ષાત્કાર કેવી રીતે થાય. જે વખત તને સાક્ષાત્કારનો સંભવ હતો તે વખત તું ચૂક્યો. પેલા બ્રાહ્મણને પછી ધણો પશ્ચાતાપ થયો પણ તેનું કાંઈ વળ્યું નહિ.

જગતમાં ઇશ્વરને ન માનનાર નારિતકો પણ કહે છે કે એવી કાઠ એક સત્તા રહેલી છે કે જેને આગ્રિન આપ્યું

ત્રિશ્વ છે. એમને એમ તો તેઓને એ સત્તાની પ્રતિતિ થતી નથી પણ જ્યારે કુદરતના ચમત્કારી વ્યતિકરોને તે જુએ છે. પોતાની માનવ યુદ્ધિ હારી જાય છે ત્યારે તેને દેવી સત્તાનું અસ્તિત્વ ન છૂટકે કયુવ કરવું પડે છે. પછીથી તેઓ એમ પણ માને છે કે

આત્મા અસ્તિ

આત્મા એવી કોઈ વસ્તુ છે. પરંતુ આત્મા અસ્તિ એ માનવા માત્રથી કાંઈ સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી. એક કોડીઆમાં ધી બચું હોય તેમાં દીવેટ પણ મૂકી દે. પરંતુ જ્યાં સુધી તે દિવાને સળગાવે નથી ત્યાં સુધી એ ધી અને દીવેટમાં કાંઈ ચૈતન્ય આવતું નથી. જે કાંઈ ચૈતન્ય છે તે પ્રકાશનું જ છે દીવો સળગતો થયા પછી દીવેટરૂપ સાધન દ્વારા ધીને ખેંચે છે તેજ પ્રમાણે આત્મા અસ્તિના સંબંધમાં છે. આત્મા છે એ તો સધળા જાણે છે હું અને તમે પણ આત્મા છે એમ કહીએ છીએ પણ તેનાથી આપણું શું દળદર રીટયું ? આપણે માથે આવતા સંકટના પ્રસંગો આત્મા છે એટલું બોલવાથી કેટલા ટળી ગયા ? શારીરિક માનસિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિમાં આપણે કેટલા આગળ વધ્યા ? જો એમાંનું કાંઈ જ નથી થયું તો આત્મા છે અને આત્મા નથી એ બંને સરખું છે.

ત્યારે આપણે કરવું શું જોઈએ ? કંઈ બાવના આપણને કાર્ય સિદ્ધિના માર્ગમાં લઈ જાય છે. કયું વર્તન શીર ઉપર આવેલા દુઃખના વાહણને દૂર ઠાલી નાંખે છે. તો તે એક જ છે કે

આત્મા અસ્મિ.

આત્મા હું છું. આ બાવને મતિમાં અર્થડપણે ન રાખવો જોઈએ. દરેક પ્રસંગમાં જ્યારે આ બાવ જાગત ત્યારે તે અધિકારી ઉત્તરોત્તર વિકાસના માર્ગમાં આગળ ન જશે. જ્યાં અસ્તિ થતું છે એ બાવ જાગત થતાંની સ જ્યાં અસ્તિ એ થતું હું છું. એમ સ્વીકારાય. જ્ઞાનંદ એ જ્ઞાનંદ છે એ બાવનાની સાથે જ જ્ઞાનંદ અસ્તિ એ એ હું છું એ બાવ જાગત થાય ત્યારે જ આપણે જ્યાં જ જ્ઞાનંદ અસ્તિ એ જાણવાનું સાર્થક થાય. કંઈ કાળથી જીવોને જીવપણાનું જ્ઞાન મતિમાં આરંભ થયું તે પોતાની જે જે પ્રવૃત્તિઓ કરે છે તે પોતાના જ બાવને જાગત રાખીને જ કરે છે એવા મનુષ્યને શિવ જ્ઞાન જાગત કરાવવું એ સહેલું કામ નથી. (પુરોષોએ તો તેમને:—

૫૬ (મંછા માલધુજીરે, ગોરખ જાગતા નર સેવીએ એ ૫૮ જીવત્વનો ભેદી નિશ્ચય, જ્યાંપદમાં નિવસજે છેદજે જીવત્વ પડતે, ચિરંજીવ દહ જ્યાંત વજ જોવો પડ ન એ પશુ છે મૃદુ શૈવાલજ સહજમાં તે દૂર કરીને, બીતરતું જળ બાળ અબરપ જીવત્વપડતે, વાયુ બની તું સઘજ વિખેરી નિજ જીવને જો ? પ્રખર જ્યાંદિત

જીવપણાના ચિંતને તુજ બળ ન જરીપણુ આપજી;
 તુજ દીધેલા બળ વિના, એ શર વિનાતું ચાપ-પટ.
 જીવ છું હું, જીવ છું હું, હો કહે મન એમજી;
 બહા છું હું, બહા છું હું, મનને કહે તું તેમ-પટ.
 તુજ ક્રિયાને વિચારોમાં, બહા લક્ષણુ લાવજી;
 તુમુલ્ય યુદ્ધ તું કરી મન સહ, વિજયને વર્તાવ-પટ.
 બહાથી સ્વપ્ને ન પણુ જૂદો, તને તું જાણજી;
 બહામય થઈ રહે અંતે, મોજ અનુપમ માણુ-પટ.

સાધન સમારંભ ૨૨

એક મનુષ્ય દોડતો હોય અને તેનાં ફેફસામાં જે
 ત્વરિત વેગથી લોહીની ગતિ થતી હોય તે મનુષ્ય ૦૧ કલાક
 દોડીને ૦૧ કલાક વિશ્રાંતિ લે તો તેટલા સમયમાં તેના
 ફેફસાંની ગતિનો વેગ કદાચ સમાનતાને પામતો નથી. તે
 મનુષ્ય એમ કહે કે હું જેટલું દોડ્યો તેટલોજ સમય વિશ્રાંતિ
 લીધી તો પણ ગતિનો વેગ સમાન કેમ ન થયો. તો તેના
 કારણમાં એટલુંજ જણાવાય છે કે વેસ્ટ કરવું એ સહેલું
 છે પણ પ્રાપ્ત કરવું જાળન કરવું એજ ઘણું મુશ્કેલ છે.
 એક મોટો મહાલય બાંધવો હોય તો તે બાંધતા જેમ વર્ષ
 બે વર્ષ લાગે છે પણ તેને તોડી પાડવો હોય તો એક
 દિવસમાંજ અરે એક કલાકમાંજ તોપના બે ત્રણ ગોળાથીજ
 તુટી પડે છે. તેજ પ્રમાણે આ બાબતમાં પણ છે.

જમતની પ્રવૃત્તિ તરફ જોતાં તો તે બાજુ વિન માર્ગ પ્રતિજ્ઞ ગતિ કરી રહ્યું હોય તેમ જણાય છે. મનુષ્ય ધાતક પ્રયોગો પોતાના હાથે કરીને એક પછી એક મીઝીને કરતો ચાલ્યો જાય છે. અને પોતાના શરીરને સુખ તરફ ધસડે છે. પોતાની આબુખાબુ અનેક મરણો થતાં તે જુએ છે પણ તેના નેત્રો એ સર્વતુ જાણુવા ઉપડતાં નથી. કુદરત અને જીવન વચ્ચે યુદ્ધ છે. જીવન ઉપર પ્રતિકૂળ વર્તનરૂપી ધાના સપાટા એક એક વાગે છે. આખરે તે હાર પામે છે. હેવટની મનુષ્ય એને છે. કાંઈ પણ ઉપાયે જીવન સંઘ્રામી તે ઇચ્છે છે. વ્યાધતી ઘેરાઈ ગએલા શરીરને બચા કુશળ વૈદ્ય ડોક્ટરોને બોલાવે છે. પણ એ વૈદ્ય અથવા કે કાંઈ જીવન આપી શકતા નથી.

તમે કંઈપણ તમારા જીવનનું મૂલ્ય સમજતા ? મારા આત્મ સ્વરૂપ બંધુંઓ ? આજથીજ એતો અને ઉપાસનાનો માર્ગ એવો છે કે જે તમને અખંડ અપાવે. અહારના દ્રવ્ય વિપથોમાં જો સુખની આશા ન તો નિરાશજ થશો.

શરીરના નિર્વાહ અથે આપણે અનેક ક્રીયા સ્વારીતે કરીએ છીએ. આ સર્વ ક્રિયામાં શ્વાસ પ્રશ્વાસની એ સુખ્ય છે. કેમકે જીવનનો આધાર તેના ઉપર છે. મામની કુંભક અવસ્થા એ ધરમ સુખને આપનાર છે

અવસ્થામાં જ્યારે યોગી બેસે છે ત્યારે તેને કાળનું જ્ઞાન રહેતું નથી. આ સ્થિતિને સમાધિ કહે છે.

આપણા આધ્યાત્મિક જીવનમાં ઉંડા ઉતરવાને માટે આપણે જ્ઞાનરૂપ સમાધિને લેવી જોઈએ. કેમકે આધ્યાત્મિક જીવનના નિર્વાહ માટે બે વસ્તુની જરૂર છે. અને તે જ્ઞાન મહત્ત્વ કરવું અને અવિદ્યાને ત્યાગવી એ મુખ્ય છે. મુમંઘથી બરેલી એક દુકાનમાં જેની નાકની વાસ જતી રહેલી હોય એવા એક મનુષ્યને બેસાડશે તો તે તેની મુમંઘ લઈ શકશે નહિ. તે પ્રમાણે આપણે જ્યાંમુઘી અવિદ્યાને ત્યાગી જ્ઞાન મહત્ત્વ કરવારૂપ પ્રવૃત્તિ કરીશું નહિ ત્યાં મુઘી હતા ત્યાંના ત્યાજ રહીશું.

જ્ઞાન એટલે શું ? જે જળપા પછી જળજીવાનું કાંઈજ રહેતું નથી, જે પામ્યા પછી પામવાનું કાંઈજ રહેતું નથી, જે અનુભવ્યા પછી અનુભવવાનું કાંઈજ રહેતું નથી. અંતુ નામ જ્ઞાન. અને આજ સત્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની આપણને જરૂર છે.

આપણી ક્રિયા આપણો વ્યવહાર, આ સત્ય જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને માટેજ હોવો જોઈએ. સત્યજ્ઞાનના પિપાસુને વ્યવહાર સાધતાં પણ પોતાની જ્ઞાનતૃષ્ણા છીપતી નથી. તે તો તેને પૂર્ણ કરવાના ઉપાયોજ શોધે છે.

નાક વાટે લીધેલો શ્વાસ જેમ ફેફસામાં જઈ શરીરના અણુએ અણુમાં પ્રસરાઈ નવીન બળની પ્રતિભિ કરાવે છે.

તેમ જ્ઞાન બિભુક્ષુ મનુષ્યની પ્રત્યેક ક્રિયા જ્ઞાનને માટેજ હોવી જોઈએ. સાધનકાળે પોતાના વિચાર કેવા રહે છે તે સુક્ષ્મ રીતે તેણે તપાસવું જોઈએ. અને જગત દર્શન સ્થાને પરમાત્મ દર્શન કરવું,

ફલાણ્યા દિવસે અમુકે મારો તિરસ્કાર કર્યો હતો. ફલાણ્યને મેં તે દિવસ બોલાવ્યો. પણ આવ્યો ન હતો. ફલાણ્યાએ મને દુઃખ આપ્યું હતું એવાં એવાં ચિંતનો આપણને જ્ઞાનની દશામાંથી નીચા ઉતારનાર છે. તેથી તેને સમૂળ ભૂલીજ જવાં જોઈએ.

જ્ઞાનની કુંભક અવસ્થા હું જ્ઞાનરૂપ છું એ માનવામાં છે. આ જ્ઞાન અંતઃકરણમાં જેટલો વખત જમત રહે તેટલો વખત આપણે માનવું કે આપણે જ્ઞાન સમાધિમાં છીએ. વ્યવહારના દુઃખદ સ્મરણ ચિંતનો આવી એ સમાધિથી આપણને દૂર ધકેલી મૂકે તે વખત બળપૂર્વક એ સ્મરણોને ભૂલી જ્ઞાનભાવમાં જોડાયલા રહેવું.

પ્રિય બધુઓ, સ્મરણમાં રાખજો કે વ્યવહારની સુંદરતાથી કાંઈ આંતરિક પ્રગતિ નથી. પણ આંતરિક પ્રગતિથી વ્યવહારની સુંદરતા છે.

પ્રિય બધુઓ સ્મરણમાં રાખજો કે ક્રિયામાં કઠિનતા તેમ ફલમાં બલિશ્ચતા હોય છે.

પ્રિયબધુઓ, સ્મરણમાં રાખજો કે ગુરનો સંમ પામી ગુરના જેવું થવાનું છે, ગુર શરણમાં રહી ગુરના ઉત્તમ ગુણો ગુરની વિદ્યા આદિ ગ્રંથો ન કરીએ અને આજસુ

એદીની પેઠે પડ્યા રહીએ તો તો શરણમાં રહ્યા અને ન રહ્યા એ બંને સરખું જ છે.

ગુર કરો તે દિવા જેવા કરજો. એક દીવો બીજા પચાસ દિવાને પ્રકટાવે તો એ પચાસનો પ્રકાશ જેમ એક સરખો હોય છે. તે પ્રમાણે ગુર શરણ પામ્યા પછી તે શિષ્યના હૃદયમાં પણ જ્ઞાન દીપક પોતાના જેવો પ્રકટાવી શકે તેજ સાચા ગુર છે. અને એવા ગુરનું શરણ લીધેલું જ મથાર્ય કહી શકાય છે.

(૮)

ય મધુઓ તમે જાણો છો ખરા કે તમે જે કંઈ ક્રિયા કરો છો અને મુખથી બોલો છો તેમાં કેટલીક વખત તમારી ક્રિયા અને બોલવું ધ્રુવરને પણ ખારે થઈ પડે છે. મારું આ વચન સાંભળી આશ્ચર્ય પામશો નહિ. હું જે કહું છું તે સત્યજ કહું છું. ચાલો આપણે તેનો નિર્ણય કરીએ.

મનુષ્યો બોલે છે. હે પ્રભુ ? આપ તો આનંદ સ્વરૂપ છો. અમારે પણ આપને મળવા આનંદમાંજ રહેવું જોઈએ. ઘરમાંથી સમાચાર મળે છે કે આજે તો ટેમ્બલ ઉપરનું કિમતી ફલ્કવર વોઝ (પુલ રાખવાનું કાચનું કુંડું) નોકરથી ટૂટી ગયું છે. તરતજ આપણો આનંદ ક્યાં ને ક્યાં જતો

રહે છે. એ મુર્ખ નોકરને બેચાર સ્વસ્તીક શબ્દો આંધળો છે' સુઝતું નથી, 'દરકારજ નથી' પમારમાંથી કાપી લાઇશ આદિ કહેવાતું' મન થઇ આવે છે. અને કહીએ છીએ પણ ખરા. આ વખતે પરમાત્મા આનંદ સ્વરૂપ છે અને આપણે પણ આનંદમાં રહેવું જોઇએ એ ભાવના તો કોણ જાણે ક્યાંની ક્યાં દટાઇ જાય છે કે તે વખત શોધી પણ જડતી નથી.

હવે તમેજ કહો બાઇ ! પરમાત્મા આનંદ સ્વરૂપ છે. એ પ્રકારનું તમારું જોણવું તેમને બારે થઇ પડે કે નહિ.

ખીજી દ્રષ્ટાંત વિચારીએ, હે પ્રભુ ? આપ તો આરોગ્ય સ્વરૂપ છો. અને આપની સત્તામાં અમે આરોગ્ય રૂપજ છીએ. અને ધડી પછી એક બે દસ્ત ચાય અથવા પેટમાં ચૂક આવે કે માથું દુઃખે તે વખત એ આરોગ્ય સ્વરૂપ પ્રભુને ક્યાંના ક્યાં જૂલી જઇ દુઃખના ખરાડા પાડીએ તો પ્રભુ આરોગ્ય સ્વરૂપ છે એ પ્રકારનું જોણવું ધન્યરને બારે થઇ પડે છે.

આજ પ્રમાણે પ્રભુ એ સંપત્તિ સ્વરૂપ છે એમ માનીએ તથા બોલીએ અને વ્યવહારમાં એકાદ તાર આવી સદાની ખોટ જાણતાં માથે હાથ દઇ પોક સુકીએ તો તે પણ પ્રભુને બારેજ થઇ પડે છે. પ્રભુ નિર્ભય સ્વરૂપ છે અને તેમની સત્તા જડ ચેતનના આલુએ આલુમાં વ્યાપ્ત છે. એવું જાણવા પછી બમનો પ્રસંગ આવતાં કેશર પપ્પુની માફક આપણે હાથ પૂંછડીએ નાસીએ તો તે પણ પ્રભુને બારી થઇ પડે છે.

શાંત ચિત્તે અંતરમાં હંડા ઉતરીને વિચાર કરજો કે તમે આમાં કેાઇપણ રીતે પ્રભુને ભારરૂપ તો નથી થઇ પડતાને ?

(૯)

જગતમાં સુખ ક્યાં હશે ? અને સાચી શાંતિ ક્યાં

મળશે ? એ વિચારમાં તલ્લિન થએલો એક સાધન સંપન્ન મનુષ્ય વિશ્વની મુસાફરીએ નિકળ્યો. પ્રથમ તેણે હિન્દુસ્તાનના એકે એક ભાગોમાં પ્રયાસ આદર્યો. આશાને તાજમહાલ જોયો. અને દિમાલયના ધવલ શિખરો પણ અવલોક્યાં. કૃષ્ણ પાવન કરેલી ભૂમિ મથુરાં અને દારકા પણ જોઇ. વેરાવલના દરિયા કીનારે આવેલા સોમનાથ મહાદેવના પણ દર્શન કર્યાં. આપ્ત અને શેત્રુંજ્યની ઉચી ટુકડા અને તે ઉપર આવેલી બધા જૈન દંડેરીઓને પણ જોઇ. હિન્દુસ્તાનના છેડા રૂપ ગણ્યાતા શ્વેતપિંડુ રામેશ્વરની પણ યાત્રા કરી. મંગા અને યમુનાના રનાનોએ કરી બાહિર દેહતું પ્રક્ષાલન પણ કર્યું. ત્યાંથી મુસાફરી આગળ આરંભી ગયો તે રાવણની સુવર્ણ લંકા હાલના સીલોનમાં. જોયું ત્યાં ફરી ફરીને, ન લાગ્યો સુખ અને શાંતિનો પ-નો. આતુર હૃદયે નીકળ્યો તે ઝોરટ્રેલીયા અને જાપાનના પ્રવાસે. આત્મજળથી દદ ઠીંચુજી જાપાનીઓને જોયા. પૂર્વની સંસ્કૃતિનો ભાસ પાડનાર તેમના દુન્ન ઉદ્યાગ પણ અવલોક્યા ત્યાંથી આગળ વધી અમેરિકાનો પ્રયાસ આદર્યો ત્યાંના ચંત્ર યુગ જોયો, જ્યાં જુઓ ત્યાં મંત્રથી કામ લેવાની પદ્ધતિ તો એક અમેરિકામાંજ છે એમ

સુશૈલ શાંતિનો હાથો કરનાર લાંડને પણ જોયું. કાંતના પાટનગર પેરીસને પણ અવલોક્યું. જગ ભગીરીએ ગરીમ પ્રજા-પાડોસી પ્રજા તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલા બેલજીયમને પણ જોયું. ત્યાંથી જર્મની ગયો. આખા વિશ્વની સામે બાથ બીડવા તૈયાર થનાર એક સમયની જર્મન પ્રજાની સહસિકતા અને નિડરતા પણ જોઈ. બોલશેવીઝમનો એપ લગાડનાર રશિયાના ભાગોમાં પણ ફર્યો. ત્યાંથી છટાલી અને ગ્રીસ થઈ મીસર તરફ ફર્યો. ત્યાંની ગગન ચુંબી પીરામીડોને પણ અવલોકી આ પ્રમાણે ત્રણ વર્ષ સુધી ફરી ફરી બાળ્યો પાછો હિંદુસ્તાનમાં ફાળિયાનો છોડા ધર.

એ જન કયન પ્રમાણે આવી રહ્યા પાછો ઘેરને ઘેર, મુઝાફરીનો શ્રમ અને પૈસા વૃથા થયા. જેવા જાણુવાનું મળ્યું એટલુંજ. પ્રાપ્ત્યની સિદ્ધિ તો ન અતુભવી. નિરાશ થયો. જીવનમાં કયા ઉપાયે સુખ શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકું. વિચારવા લાગ્યો તે રાત દિવસ. પ્રજાના આદેશની પ્રતિક્ષા કરવા લાગ્યો, પણ કાંઈ સ્ફુરણ ન થયું. એક દિવસ નિંદ્રાધીન થયો. સ્વપ્ન થયું. શાંતિનો માર્ગ મારી સામે આવીને ઉભો હોય તેમ જણાયું. ધસમસ્યો જવા દોડ્યો તે માર્ગમાં. રેલ્વેટ્રેનના સ્ટેશનથી થોડે દુર સીમલરો હોય છે તેમ એક મોડું બેઠું મારી નજરે પડ્યું. તેમાં લખ્યું હતું કે

સુખ અને શાંતિની શોધ કરનાર પ્રવાસિન?

જે તું શોધે છે તે તારી પાસેજ છે.

હું તરતજ ત્યાં આટકી ગયો. વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ શું સત્ય હશે. કેટલોક કાળ પર્થત તો મને આ વચન

સત્ય સ્વીકરતાંજ સંકોચ થવા લાગ્યો. અલ્પજ્ઞ. અલ્પજ્ઞકત મનુષ્યની પાસે સુખ અને શાંતિ કેવી રીતે ? અને જો તે તેની પાસેજ હોય તો તેની પ્રાપ્તિની અર્થે આમ નાહક વલખાં નજ મારે. સંસારના પરિતાપોથી દગ્ધ થએલો, શીર ઉપર દુઃખના બારથી દબાયેલો મનુષ્ય સુખ સ્વરૂપ અને શાંતિ સ્વરૂપ. એ અનેજ કેવી રીતે ? તરત અંતરમાંથી કોઇ ઉડે ઉડે જોલ્યું.

મનને દૃઢ અધ્યાસ, જીવપણ્થાનો સર્વદા,

ત્યાં લગી સુખની આશ, પૂર્ણ ન થાતી કોઇ દિન.

સત્ય છે. સત્ય છે. જીવપણ્થાનો દૃઢ અધ્યાસ જ્યાં મનને લાગી રહેલો હોય ત્યાં સુખની આશા કેવી રીતે પૂર્ણ થાય. ત્યારે હે ચેતન પ્રેરક સ્વર મારે શું કરવું.

વળી વળી વિશ્વે જ્ઞાત, વૃત્તિ સ્વરૂપે વાળવી.

કરી હૃદયમાં શાંત, જોવું દ્વેષ સ્વરૂપને;

હા, ખરું છે. વૃત્તિઓને સ્વરૂપે વાળવી અને હૃદયમાં શાંત કરવી એટલે શું ? જગતભરની બાલ ઉપાધિઓને એક ભાત મારી તેને દૂર ફેંકી દઇ હૃદયમાં ઉંડા ઉતરવું. બહારના વિચારોને જોટલા અંશમાં બૂલાય નેટલા અંશમાં આપણે ઉંડા ઉતરી શકીએ. શાંતિ અને સુખ અનુભવવાની કળા જગતમાં આજ છે.

સુખની ઇચ્છાવાળા મારા આત્મસ્વરૂપ બંધુઓ ? સુખનો સરળ સળ્યમાર્ગ મને જો જણાયો તે તમને દર્શાવે છે. તમે પણ તે માર્ગે પ્રયાસ કરશો તો તમારા સંસારની પ્રતિકૂળતાઓરૂપી ઉપાધિઓથી દગ્ધ થયેલા તમારા જીવનને નવ-પદ્ધતિ બનાવી શકશો.

(૧૦)

વ્યવહારના ચિંતનો જેમ બને તેમ ઓછાં કરતા

જાઓ. કેમકે તમારું સ્વરૂપ તો વ્યવહારથી પર છે. જ્યાં સુધી તમે સામાન્ય વાનો અને ચિંતનોમાંજ તમારા મનને રમાડ્યા કર્યું છે ત્યાં સુધી તમને સામાન્યજ મળશે. અને સામાન્ય ભોજો મેળવવા તેમાંજ શું તમારા જીવનનો ઉદ્દેશ પૂર્ણ થઈ જાય છે. તમે કોણુ ? આખા વિશ્વને ખમળાવનાર ચિદ્ર અંશનો ઝળકારો પાડનાર માનવી ? ચૈતન્યનું જીવંત સ્વરૂપ. તમારો સંકલ્પ તે તો ખાસ પ્રભુનો સંકલ્પ. ધારો તે કરી શકવાના સામર્થ્યવાળા. અરે પણ આતો સર્વ ગગન પ્રદેશની વાનો ભૂમિતલ પર દ્રષ્ટિ નાંખતા હું શું જોઈ છું. માનવી ને કોણુ ? સર્વનો સેવક. સર્વનો દાસ. આકાળે મરણને આશ્રિત થનાર, સંસારના શોકોથી પ્રજળતા એક ક્ષુદ્ર વ્યક્તિ ? કોણુ કહી શકશે કે મનુષ્ય સાધન અને સામર્થ્ય સંપન્ન, જે તેનામાં તે હોત તો આવી એક દીન વ્યક્તિ તરીકે તે પોતાની પ્રસિદ્ધિ ન કરત.

આ બેમાં સત્ય શું ? મનુષ્ય સામર્થ્ય સંપન્ન, કે મનુષ્ય બલહિન સેવક, કાંઈ સમજી શકાતું નથી. ભૂમિતલનો અને ગગન પ્રદેશનો અનુભવ તદ્દન જુદોજ છે. બંને અનુભવો સત્ય છે. મનુષ્ય પોતાના સ્વસ્વરૂપનો વિચાર કરે તો તે સામર્થ્ય સંપન્ન, તે વિચારને બૂલે તો સામર્થ્ય વિહિન.

બ્યવહારની પ્રતિકૂળ અનુભવો રૂપી ડોકરો ખાવા છતાં મનુષ્યની વિવેક બુદ્ધિ જાગ્રત થતી નથી એ પશ્ચે એક આશ્ચર્યજ છે, મનુષ્ય પોતાનાં કરતાં ભોજોને મેળવવા વધારે મોટા માને છે. સ્ત્રી, ધન, ગાડી, વાડી, આદિ પદાર્થો મેળવવા અને તેનો ઉપભોગ કરવો. એટલે જીવનની સાર્થકતા થઈ ગઈ એમ સ્મરણ છે. પરિણામ શું આવે છે.

ઉત્તર મળ્યો,

ભોગ રહે થાય ભોક્તાનો નાશ
મનની રહે મનમાં સહ આશ.

(સુધા સ્રોતસ્વિની. પદ. ૬૮)

આ પ્રમાણે થાય છે. તેથી ભોગને કોઈ દિવસ મ્હોટા માનવા નહિ. ભોક્તા હશે તો ભોજો અનંત આવી મળશે.

અનુભવનો માર્ગ એ તદ્દન જુદોજ છે. તે જોઈએ સરળ છે તેટલો કઠીન છે. સરળ અને કઠીન બંને સાથે કેવી રીતે. તો જોને તે માર્ગને આચારમાં મૂકવો છે તેના મનથી તે તદ્દન સરળજ છે. અને જોને તે આચારમાં ન મૂકતાં માત્ર વાતોજ કર્યા કરવી છે તેવાઓને માટે તે કઠીન છે. વાતોથી કોઈએ પોતાની ઉન્નતિ કોઈ કાળે પશુ અનુભવી નથી.

જગત તરફ જોતાં તો તેઓ પોતાને મૂકી પારકાની પંચાતમાંજ હંમેશા મસગુલ રહે છે. પોતાના અગણીત કર્તવ્યો તેને સ્મરતાં નથી. અને પારકાની કર્તવ્ય દિનતા પારકાના દોષ ઇત્યાદિ તેમના નયન સામે તરવરે છે. શા માટે

આપણે પારકાના દોષો જોવા ? આપણે ઝોટલા બધા તે શું પૂર્ણ થઇ ગયા છીએ કે તે દોષો જોવાનો આપણને હક છે. પરમાત્મા બધા ખરા પ્રસંગોમાં આપણને અફળતા આપી આપણી અપૂર્ણતાનો ખ્યાલ આપે છે. અને તેને ન સમજતા આપણે વધુને વધુ ધમંડી બનતા જઇ 'સખમે' મેરા લગતા હય' ના જેવી જોમાં તેમાં ઉપદેશકની પદવી ચઢાવ્યું કરીએ તો તે કોઇપણ રીતે હિતાવહી નથી.

*

*

*

*

મનુષ્ય પરમાત્માને બજે છે ક્યારે ? જ્યારે પોતાને દુઃખતા પ્રસંગો પડે ત્યારેજ તેને પ્રભુ યાદ આવે છે. સુખમાં તો તેનું સ્મરણ કોઇ ભાગ્યેજ કરે છે. મેં બહારથી સુખી દેખાતા બધા કુટુંબોને જોયાં છે. તેમના પરિચયમાં પણ આજ્યો છું અને તેના અનુભવના અને મારે આ નિશ્ચય કરવાની જરૂર પડી છે. પૂર્વના પ્રારબ્ધ યોગે જેમો મળ્યો હોય સુંદર સ્ત્રી હોય, પુત્ર હોય, એટલે થઇ રહ્યું. આપણે જાણે સંસાર પાર ઉતર્યા, એમજ આજે મનાય છે. પણ એ પ્રારબ્ધનો ક્ષય થતાં જ્યારે સરીર ઉપર કાંઈ વાધીનો હુમલો થાય, વૈદ્ય ડોક્ટરના અનેક ઉપચારો કામ ન લાગે અને દરદ વધતુંજ હોય બ્યાપારમાં જાવધાનતા રાખવા છતાં અકસ્માતથી મોટી ખોટ આવે તો નરતજ તે મનુષ્યની આંખ ઉઘડે છે. પછીથી તેને એમ થાય છે કે આપણા કરતા અઢીઆતી સત્તા જે ઈશ્વરની છે તેને તો આપણે સમજી

વિસારી છે. હે રામ ? હું પ્રભુ ? હવે આપ મને સાર કરો
એ પ્રકારની પ્રાર્થના પછીથી થાય છે.

હારી માફીને છેવટે ઇશ્વરની પાસે જવા કરતાં પહેલેથીજ
ભેનનું રમરણ થતું રહે તો કેવું સાર ?

જગનના સામાન્ય વ્યવહારમાંજ રચી પચી રહેલા
મનુષ્યો ? તમારા નેત્રોને જરા ઉઘાડશો. છતાં નેત્રે અંધ ન
બનો. સારાસારનો વિચાર કરી અને જે કંઈ તમારા આત્માની
ઉન્નતિ સાધી શકે તેવું સાધન હોય તેને સાધવા પ્રયત્ન કરો.
આત્મોન્નતિ સિવાય વ્યવહારની ઉન્નતિ કદી પણ
થઈ શકવાની નથી વ્યવહાર જેના બળ વડે ભાસમાન
થાય છે. અર્થાત્ નિર્ગમન થાય છે તે આત્મશક્તિનીજ જરા
જેટલી પ્રતિતિ છે. જગતમાં સાધનોનું બળ એજ સાચું બળ
છે. અને એ સાધનબળને તમે જેટલા પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત કર્યું
હશે તેટલા પ્રમાણમાં ઇચ્છિત કાર્યને કરી શકશો. જ મલ્લમાં
રહી તપ કરતાં એક ઋષિને શુઓ. તેનું સાધનબળ વધતા
વધતા છેક ઇંદ્રાસન ડાલાવવા પણ શક્તિમાન થાય છે. વિષ્ણુ-
ભગવાનને પણ એ સાધનબળના પ્રતાપથી સાધક યોગનિદ્રા-
માંથી જગાડી પેતાના પ્રતિ આકર્ષી શકે છે. અહાહા !
સાધનોનો કેવો પ્રભાવ. હું તો એટલે સુધી કહું છું કે જે
તમે યોગ્ય સાધનબળ પ્રાપ્ત કર્યું હશે તો તમારી સામે રહેલી
જડ જેવી જણાતી છબીને કહેશો કે અહો આવ તો તે
ભીંતથી નીકળીને તમારી પાસે આવીને પડશે માટે

પદ (દાષ્ટ્ય ચાતુરીનો કથ)

સાધો, સાધો સાધન કોઈ આજરે,
હો બંધુ ! ફરી ફરી નરદેહ નદિ મળેરે,
સાચું બળ રત્નું સાધનમાંજરે,
હો બંધુ ! સાધનથી જીવપદ ટળેરે. સાધો.

પૂર્વે જેણે મહત્તાને મેળવીરે,
તેણે સાધનમાં બુદ્ધિ હેળવીરે,
પામ્યા પદ ઉચ્ચ સાધને આજરે,
હો બંધુ ! સાધનથી જીવપદ ટળેરે. સાધો.

ગુણો તીર્થકર મહાવીર જૈનનારે,
કેવી પ્રખર સાધી નિજે સાધનારે,
એ બળથી યથા તે પ્રખ્યાતરે,
હો બંધુ ! સાધનથી. સાધો.

લઘુ વય પશુ ધ્રુવજીની સાધનારે,
કેવી સાધી મહા, સહી યાતનારે,
ધ્રુવ પદ મળ્યું તેના પ્રતાપરે,
હો બંધુ ! સાધનથી. સાધો.

બુદ્ધ સિદ્ધાર્થ નામ નથી નવુરે,
છોટી રાજ્ય સાધન બળ દાખવુરે,
પામ્યા અંતે એ પદ નિર્વાણરે,
હો બંધુ ! સાધનથી. સાધો.

શિશુવયમાં મૃત્યુ પાછું વાળીયુંરે,
 માર્કડરે તે સાધને ટાળીયુંરે,
 પ્રસન્ન પોતે કરી ત્રિપુરારે,
 હો બધું ! સાધનથી૦ સાધો૦

પ્રાણુ મતાં સુધી રત સાધનેરે,
 રહો અવર પ્રવત્નોને સાગીનેરે,
 તો તો મળશે નક્કી ભગવાનરે,
 હો બધું ! સાધનથી૦ સાધો૦

તમે વ્યવહારને મોટા બાણુતારે,
 આવે કામ તો પ્રભુને વિસારતારે,
 કહો કેમ કરી રીઝતા રામરે;
 હો બધું ! સાધનથી૦ સાધો૦

પ્રભુ ખોટા સાધને ન રીઝતારે;
 એ તો ડોળ પાછું પર ખિન્નતારે,
 થાય ચત્નો અફળ તમામરે;
 હો બધું ! સાધનથી૦ સાધો૦

ખરા હૃદયથી કરી પ્રભુ પ્રાર્થનારે,
 હેતુ સર્વ છોડો નિજ સ્વાર્થનારે;
 તો તો સફળ થશે સહ કાબરે,
 હો બધું ! સાધનથી૦ સાધો૦

હવે આ લઘુ પુસ્તકનો આપણે ઉપસંહાર કરીએ.

જપતું સ્વરૂપ સદિવેકી વાંચકોને તેમના અધિકારના પ્રમાણમાં સમગ્રયુગ દર્શાવે. તેમાં જે જે સિદ્ધાંતો પ્રતિપાદન થયા છે તેની નોટ કરતા જાંઘ આચારમાં મૂકતા જવા એજ કર્તવ્ય છે. આ સ્થળે વિચાર એ થાય છે કે સાધન પહેલું કે સાધ્ય ? વિચાર કરીને જોતાં તો સાધનથીજ સાધ્ય મળે છે. જો સાધનો ન હોય તો સાધ્ય શી રીતે મેળવી શકાય. અને તેથી આ લઘુ પુસ્તકમાં પણ સાધનો સંબંધીજ વારંવાર આગ્રહથી લખાયલું જણાશે. સાધ્ય મેળવ્યા પછી સાધનની કંઈ જરૂરત નથી પણ જ્યાં સુધી તે નથી મેળવ્યું ત્યાં સુધી તો તેની પ્રધાનપણે જરૂર છેજ.

જપના સાધનથી આ લાભ થાય છે અને તે થાય છે તેવા પ્રલોભનો પણ ઠેર ઠેર જણાશે તેને બદલે જપના સાધનોનોજ જો પ્રયોગ આપ્યો હોત તો ઠીક થાત એવો અભિપ્રાય પણ ફેટલાક સમજનો ધરાવતા હશે. પરંતુ આ પ્રમાણે જપના સાધનથી થતા લાભો જણાવવાનું પ્રયોજન એ છે કે જો તે જાણવામાં આવ્યાં હોય તોજ તે સાધન સાધવાની સાધકને ઇચ્છા થાય. અને આ પુસ્તક જપ માર્ગમાં આગળ વધેલા અનુભવીઓને માટે નહિ પણ શરૂઆતના અભ્યાસકોને માટે લખાયલું હોવાથી

તેમાં સાધનોના લાભ વિશેષે વર્ણવેલા છે. લેખકના અનુ-
ભવમાં ધણે રથને આલ્યું છે કે હાલતો વાતાવરણ એવુંજ
થઈ ગયું છે કે સેકડે ૭૫ ટકા મનુષ્યો તો આત્મ તત્વ શું
છે અને આધ્યાત્મિક વિદ્યા શું તે પણ સમજતા નથી. અને
તેઓહું જીવન ચંત્ર વત.

ખાવા પીવામાં ઉધવામાં વ્યર્થ વાતોમાં તથા
હરવા વિષે, ફરવા વિષે, રમવા વિષે દિનગાળતા,

(આ પ્રમાણે નિર્ગમન થાય છે)

(પણ) આ વિધિ અમન ચમને બલે સો વપ રહીએ જીવતા,
પણ જીવન એ નથી મૃત્યુ છે. સદ્વિવેકી જન ગણજીતા.

તેજ જીવેછે, તેજ જીવેછે, મધે સદા જે હિચ્ચ થવા,
સદ્ગુણ થાય કે નિષ્કુળ થાએ તો એ તે જીવતા મણવા.

માટે જીવો—અનંત કાળ જીવો, પણ તે હિચ્ચ ચવાને
માટે જીવો. એક પાપાણના જેવી સુપુત્રિ અવરથા ધારણ
કરીને તેની તે સ્થિતિમાં પડ્યા રહી જીવન જીવવું તે કાંઈ
અર્થ જીવન નથી. એનાથી તો મૃત્યુ સારું.

તેજ જીવન જીવવા યોગ્ય છે કે જે હમેશા હિચ્ચાશયી હોયછે.
તેજ જીવન જીવવા યોગ્ય છે કે જે આત્મતત્વમાં નિમગ્ન હોયછે.
તેજ જીવન જીવવા યોગ્ય છે કે જે આનંદ સ્વરૂપ પ્રસન્ન હોયછે.
તેજ જીવન જીવવા યોગ્ય છે કે જે શુભદર્શી હોય છે.
તેજ જીવન જીવવા યોગ્ય છે કે જે ઉત્સાહની મૂર્તિ હોયછે.

જેમાં તેમાં દોષને જોનારં જીવન, આત્મતત્વનો વિચાર
પણ ન કરનારં જીવન, મેનો તોખરો ચઢાવી હાસ્યને નવ-
ગજના નમસ્કાર કરનારં ક્લેશી જીવન, જ્યાં ત્યાં અશુભનીજ
કલ્પના કરનારં જીવન, અને જેમાં તેમાં નિષ્ફળતાનેજ
નિહાળતું રડકણુ જીવન એ જીવન નથી પણ મૃત્યુ છે. આવા
જીવનમાથી બહાર આવો અને સાચું જીવન ગણો. કેમકે
તે હમેશા સુખદાઇ હોય છે.

* * * *

સાધનમાં બેઠા પછી તમારે ધણા ધણાં કસોટીના
પ્રસંગ આવશે. તેનાથી સાદજ પણ અંતઃકરણની વ્યગ્ર
સ્થિતિ કરશે નહિ. મનુષ્યે કોઇ પણ સંજોગોમાં અને કોઇ
પણ વખતે અંતઃકરણની શાંતિને ગુમાવવાની નથી. આ
લખતું તો સહેલું છે પણ વર્તન મુશ્કેલ છે. એને જે
આત્મારમાં મૂકે છે તે ખરેખરો મહાપુરુષ છે.

આગળ વધવા માટે અમુક અમુક નિયમ રાખો. જેવા
કે તમે દેવસેવાના કામમાં બેઠા છો તે વખત નિશ્ચય કરોકે
તેટલાં વખત કોઇની સાથે નજ બોલવું. પછી ગમે તેવો
પ્રસંગ આવે તો પણ એ વખત ન બોલવાના અભ્યાસને
રાખવો. આ પ્રમાણે ક્રમે ક્રમે વધારતા જવાથી અવ્યુદય
માર્ગમાં તિવ્રતાથી ગતિ કરવાનું બળ પ્રકટે છે.

તમે પાંચ અથવા દશ વર્ષથી સાધનોને સાધતા હો
છતાં ફળ જણાતું ન હોય તો પણ નિરાશ થશો નહિ. તમારે

તો ફળની આશા રાખવાનીજ નથી. નિસ્પૃહી થઇ સાધનરૂપ કર્મમાંજ આગળ વધવાનું છે. હા, સાધનો સાધવા માંડતા પહેલાં તેની યોગ્યયોગ્યતાનો નિર્ણય કરી લેજો કેમકે કેટલીક વખત એવું જોઈ છે કે આપણે પૂર્વમાં જવું હોય છે અને ગતિ પશ્ચિમ તરફ થતી હોય છે. તો આ રીતે કોઇ કાળે પણ આપણે પૂર્વમાં જઈ શકવાના નહિ. માટે પ્રથમ ચોક્કસાઇ કરીને પછી જો ધડક રીતે તેમાં આગળને આગળ ધપ્યા જવાનું હોય છે.

તમારા મનની ચૈતન્ય શક્તિને કદી શિથિલ થવા દેશો નહિ. ધણી વખત એમ પણ જોવામાં આવે છે કે ગુરૂ તરફથી મળેલા મંત્રને શિષ્ય સરસ્વાતમાં તો આગ્રહપૂર્વક જપે છે પણ પછી વખતના વિતવા સાથે તે જપમાં મંદતા આવે છે. જે જપ અંતઃકરણમાં અધિક અધિક ઉડો ઉતરવો જોઇએ તેને જાહેર ઉડી જાય છે. આ પ્રમાણેની સ્થિતિ આપણને ‘આરંભશૂરા’ ની ઉપમાને યોગ્ય કરાવે છે. એક કાર્ય હાથ લીધું તો પછી તેને ગમે તે ભોગે પાર પાડવું એજ આપણને જરૂરનું છે. કાર્ય સાધયાર્મિ વા દેહં પાતયાર્મિ એ વચન મુજબ કયાં તો હું કાર્ય સાધીશ વા દેહ પાડીશ એ સૂત્ર દરેક સાધકનું હોવું ઘટે છે. સાધનો—વિદિત સાધનોનું પુણ્ય મળ્યા વગર રહેતુંજ નથી એ મુખ્યવાતને સ્મરણ પટ ઉપર રાખી તે માર્ગમાં ગતિ કયાં કરવી એજ આપણે માટે ઇષ્ટ છે.

એવરેષ્ટ જે હિમાલયનું મોટામાં મોટું અને ઉચ્ચ શિખર છે તે ઉપર જવાને માટે પ્રાધ્યાત્યવાસીઓ તરફથી

કંઈ કેટલા પ્રયત્ન થાય છે. ત્યાં જવામાં નિષ્ફળતા ઘણી મળી કંઈ કેટલાના જાન ગયા તો પણ એ સાહસિક પ્રજા પોતાના પ્રયત્નને છોડતી નથી. તેમાં તેમને સફળતા મળશે કે કેમ તે તો હાલ કહી શકાતું નથી પરંતુ તેમના અવિરલ પ્રયત્ન માટે તો અભિનંદન આપ્યા વિના ચાલશે નહિ.

ખરેખરે તો તેજ સાધક છે કે જે પોતાના સાધનમાં નિષ્ફળતાને મળતી જુએ છતાં પણ સાધન પ્રતિના પ્રેમને છોડતો નથી. અને સાધનોમાં નિષ્ફળતા એ 'તો સફળતાને માટેજ છે. તમારી મંત્ર શક્તિને કોઈ દિવસ પણ દીલી થવા ન દેશો. મંત્ર શક્તિ જે અંતઃકરણમાં ખરેખરી જામત છે તેની તો ખલિહારી છે.

નદી મૂળ આગળથી નીકળે છે ત્યાં તો ઘણી નાની હોય છે. પણ ત્યાંથી જેમ જેમ વહેતી જાય છે તેમ તેમ તેનામાં અધિક વેગ આવે છે. જપ કરનાર સાધકે પણ એનોજ દાખલો હૃદયમાં લેવો જોઈએ. અમુક એક મંત્ર જપવાનો સર કર્યા પછી જ્યારે તેમાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ ન થાય ત્યારે તે મંત્રની દીક્ષા લીધેલી એ કેવળ નકામીજ થઈ પડે છે. અને આજકાલ તો આવોજ પ્રકાર ચાલી રહેલો જોવામાં આવે છે. જ્યાં જપનો અખંડનાદ ચાલતો હોવો જોઈએ ત્યાં જરા પ્રતિકુળ થયેલું જોતાં મન ફૂટી ઉઠે છે. વિવિધ વાસનાઓ હૃદય પામે છે. અને કેટલીક વખત તો એ જપ ખિલકુલ યાદ પણ આવતા નથી આવી સ્થિતિ ખેદજનક છે. જપના વેગને અખંડ વધારતા જાઓ.

હવે સાધકને માટે જપનું સ્થુત્ત સ્વરૂપ આલેખિએ.

તમે ગમે તે સંપ્રદાયના હો તેની ચિંતા નહિ. જપનું સાધન એવું છે કે તે ગમે તે કરી શકે. માટે તમારા જે ઇષ્ટ દેવતા હોય તેના જપ તમારે શરૂ કરવા. દૃષ્ટાંત તરીકે બ્રહ્મણે પોતાની માતા સમાન ગાયત્રી દેવીના જપ કરવા. તો વૈષ્ણવે શ્રી કૃષ્ણ શરણમમના જપ કરવા. તો શંકરના ઉપાસકે નમઃ શિવાય મંત્ર જપવે.

આ પ્રમાણે ગુરુનો આપેલો અથવા પોતાના સંપ્રદાયનો ઇષ્ટ મંત્ર લઈ તેના જપ કરવા. પ્રથમ વૈષ્ણવી વાણ્ણીથી તે જપવા. અને પછી તેને મધ્યમા, પરા તેમ પરમંતિમાં લઈ જવા

જપતો ધ્વનિ જેમ અંતઃકરણના ઉડાણનો હોય છે તેમ તે અધિક બલવત્તર હોય છે. માટે જપમાં ખેસનાર સાધકે બહારના સંધળા વિચારોને છોડી દેવા. એક પછી બીજું મંત્રનું ઉચ્ચારણ થતાં મનની એકાગ્રતા વધારવી. અને પ્રત્યેક ઉચ્ચાર વખતે તેમાં રસ પ્રકટાવવો. અંતઃકરણને પુરે પુરું જપમય કરવું. એનાથી જપનું ચેતનતત્ત્વ ઝળકી ઉઠશે. સૂક્ષ્મ વાસનાઓ છૂટતી જશે અને જપના દેવતાની ધ્યેય મૂર્તિ અધિક અધિક પાસે ખેંચાતી આવશે. હુંકામાં હુંકું નિયત કરેલું જપનું સ્વરૂપ આજ છે. હવે સંયમનું સ્વરૂપ વર્ણવીએ.

સંયમ ! સામર્થ્ય પ્રાપ્તિનું અત્યંત સમર્થ સાધન ! નિર્ધનનાં પશુ એ અમાપ ધન છે. ઝીજ્યા છુટા સુતરના તંતુઓ એકઠા થતાં જેમ બલવાન દોરડું બને છે, તેમ સંયમ કરતી વખતે મનુષ્યમાંથી વહી જતું સર્વ પ્રકારનું બળ સ્તંભીને

એક સ્થાનમાં એકત્રિત થાય છે. તેથી શક્તિઓ, વૃત્તિઓ, મન, બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિયો-વગેરે સર્વ છુટાં ન રહેતાં એકમાં પડેલાં છે. આમ થવાને લીધે સંયમ એ અસાધારણ બલ પ્રકટાવનાર સાધન છે. સંયમ છુટા પડી ગયેલા-વિખરાઈ ગયેલા-ચંત્રના અવયવોને એકઠા કરી તેમને જોડીને આપું ચંત્ર બનાવી તેને ચલાવી શકે છે. સંયમને અસાધ્ય કશું નથી. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રમાં, ભૌતિક વિદ્યામાં, અભ્યાસિક વિદ્યામાં અને સર્વમાં સંયમથીજ અનુબ્ય વૃદ્ધિગત થાય છે. શાસ્ત્ર સંયમનાં ઉપદેશક છે, સમર્થ પુરૂષો સંયમના ઉપાસક છે. પ્રયત્ન સંયમથીજ સાધ્ય થાય છે.

સંયમ એ શું છે ? પ્રતિકૂલ ચિંતનના નિરોધપૂર્વક અનુકૂલ વસ્તુનું સતત ચિંતન એ પણ સંયમ છે, તેમ ચિત્તવૃત્તિના શમનપૂર્વક મનની કેવલ નિરુદ્ધ દશા એ પણ સંયમ છે. આપણા સ્થૂલ સૂક્ષ્મ સ્મર્ય કરણોને પોતપોતાના સ્વતંત્ર કાર્યમાંથી ઉપગમ પમાડી કોઈ એકજ વસ્તુમાં અથવા જે કાર્ય સિદ્ધ કરવું હોય તે કાર્યના અંગભૂત સાધનોમાંજ એકત્ર કરેલાં રાખવાં એ પણ સંયમ છે.

કોઈ પણ કાર્યને અર્થે તે કાર્યને અનુકૂળ ચિંતન તથા સાધનોમાં એકાગ્રતા કરવી એ વ્યાવહારિક સંયમ છે, જ્યારે કેવલ આત્મતત્ત્વ અથવા ધ્યેયમાંજ આપણા સમગ્ર અંશનો નિરોધ કરવો એ પારમાર્થિક સંયમ છે. વ્યાવહારિક સંયમ વ્યાવહારિક સિદ્ધિને આપે છે. આત્મામાં કરેલો સંયમ આધ્યાત્મિક સિદ્ધિને આપે છે.

સંયમ મનુષ્યના પ્રાપ્તિબળનો ક્ષય કર્યા વિના તેનામાં નવીન બળ પ્રકટાવે છે. યથાર્થ સંયમ, બળના એક એવા દારને ખોલે છે કે જેમાંથી બળનો અખંડ પ્રવાહ બ્યારે જોઈએ ત્યારે મનુષ્યને મળી શકે છે.

સંયમમાં બળ વાપરવાનું હોતું નથી, સંયમમાં સંરંજન-તાબું હોય છે. શુદ્ધ સંયમમાં જેટલા પુરૂષનું સમગ્ર શરીર અત્રિકલ રહે છે. નેત્ર કે મુખાકૃતિ વિકૃત થતી નથી. અંદર પશુ કશોજ ક્ષોભ પમાડવાનો હોતો નથી. શરીરના સર્વ અવયવોની અત્યંત શિથિલતા, મનની પશુ તંગરહિત અવસ્થા એ સંયમને યોગ્ય રિયતિ છે.

સંયમને સાધવામાં આરંભમાં મંત્રની અત્યંત અગત્ય છે. મંત્રથી વૃત્તિનું ગમે તે પ્રકારનું ચિંતન અટકે છે, અને મંત્રના ઉચ્ચાર સાથે મન ગમે તે વિષયના સંબંધવાળું થતું અટકે છે. અને મૂળ વસ્તુ સાથે ફરી ફરીને સંબંધવાળું થાય છે. તન્મયતાપૂર્વક કરેલું મંત્રોચ્ચારણ સંયમમાં અત્યંત સહાયક છે.

દિવસમાં થોડો થોડો કાલ પશુ વૃત્તિને અંતમુંખ કરી તેને હૃદયબળોત્તિમાં સંયમિત કરતા રહો. સંયમ, થોડી ક્ષણનો પશુ સંયમ, વૃત્તિની વિષયાકારવારનો ઉચ્છેદ કરે છે. અને જોડો કાલ વૃત્તિ વિષયચિંતનથી વેગળી રહે છે તેટલો કાળ તે ખરી વિશ્રાંતિનો અનુભવ કરે છે. સંયમ એ મનની હૃત્તમ વિશ્રાંતિ છે. માટે.

સંયમને સદ્યુક્તિથી, હરબડી હરબડી સાથે
સંયમની સિદ્ધિ થતાં, રહે કશું ન અસંધ્ય.

(૧૨)

મંત્ર એ આધ્યાત્મશાસ્ત્રનું રહસ્ય છે. મંત્ર એ મનુષ્યનું આત્મપ્રતિસૂક્ષ્ણ જીવન છે. મંત્ર એ આધ્યાત્મિક સાધનનો આત્મા છે. મંત્રજિના ઉપાસ્યદેહ પ્રસન્ન થતા નથી. મંત્રનું યથાર્થ અનુજ્ઞાન મનુષ્યનું તારણ કરે છે અને ઉપાસ્યસાથે તેની એકતા કરાવે છે. મંત્ર ચિત્તની શુદ્ધિ કરે છે, શુદ્ધ સત્ત્વગુણની વૃદ્ધિ કરે છે, અવિધાનો અગ્નિભવ કરે છે, જીવત્વનો હાસ કરે છે તથા વૃત્તિને પ્રતિકૂલતામાં સમર્થ આલમ્બનરૂપ થઈ રહે છે.

કેટલાક મંત્રો અમુક પ્રકારની તાત્કાલિક સિદ્ધિ આપનાર હોય છે, કેટલાક મંત્રો અમુક પ્રકારની કામમની સિદ્ધિ આપનાર હોય છે. એ પ્રકારના મંત્રો, મનુષ્યે જે પ્રકારની સિદ્ધિ મેળવવી ધારી હોય તે પ્રકારના સાર્વિક, રાજસ તથા તામસ હોય છે. રજ્જેશુભી વા તમોશુભી ઉપાસ્ય વા આરેક્ષો ઉદ્દેશ હોય તો તે મંત્રોમાંથી રજ્જેશુ વા તમોશુભ્યનું સત્વ પ્રકટે છે. એ મંત્રો કેવલ શાંતિપૂર્વક ચિત્તપ્રસાદને પ્રકટાવનારા નથી હોતા. એ સર્વની અપેક્ષાએ અંતઃકરણની શુદ્ધિપૂર્વક પરમાત્મતત્ત્વ વા શુદ્ધસત્ત્વરૂપ ધ્યેયની સાથે વૃત્તિને સંલગ્ન કરનાર જે મંત્રો શુદ્ધસ્ત્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરૂથી દીક્ષિત હોય તે સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ, શુદ્ધસત્ત્વશુભી, જીવનાં પરમ હિતસાધક અને પરમ અર્થની સિદ્ધિ કરનાર મંત્રો જાણવા.

મંત્રના અક્ષરે અક્ષર સાથે સંબંધવાળા રહેજો. તેના પ્રત્યેક અક્ષરનો સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર કરજો. એ ઉચ્ચાર તમારી માત્ર વાણી ન કરે પરંતુ તમારા અણુઅણુ એનો ઉચ્ચાર કરતાં

હોય અને તમે જાણી તેનું કેવલ અવલુભાત્ર કરતા હો. તેવી રીતે જોડેલો કાલ મંત્ર જપાય તેટલો જપજો.

દુર્બલ થઇને મંત્રનો જપ ન કરશો, અકળાઇ અકળાઇને ન કરશો, જેમ કોઇ કંગાલ બીબ માગતો હોય એવી રીતે મંત્રોચ્ચાર ન કરશો. મંત્રોચ્ચારમાં તમારા અંતરના ઉદ્ઘાણનું જોવું પ્રખર બળ હોય છે તેનું શીઘ્ર તેનું ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. મંત્રનો પ્રત્યેક અક્ષર કોઇને કોઇ સામર્થ્યવાળો હોય છે. એ મંત્રનું મથન કરવાથી તેમાંનું સામાર્થ્ય પ્રલક્ષ થાય છે. મંત્રનું મથન દુર્બળપણે કરેલા ઉચ્ચારથી, બ્યમતાવાળા કરેલા ચિત્તથી, અને સંશયયુક્ત રહીને કરવાથી થતું નથી. અને મથન કર્યા વિના મંત્રનું ફળ પ્રકટનું નથી. સમુદ્રમથન એ દિવ્યમંત્રના અનુષ્ઠાનના મથનનુંજ રૂપક છે.

જ્યાં સુધી મંત્ર જપતી વખતે મંત્રમયતા નથી થઇ હોતી ત્યાં સુધી મંત્ર અને મંત્રનો ઉચ્ચાર કરનાર આપણે, એ બેનો તેલ અને પાણી જેવો સંબંધ રહે છે. આપણામાં મંત્ર જોતપ્રોત થઇ રહે અને મંત્રમાં-મંત્રભાવમાં આપણે તદ્દરૂપ બની શકીએ તોજ તે મંત્રનું મથન થાય છે, અને મથન થાય છે ત્યારેજ યોગગિ, યાનાગિ કે એશ્વર્યપ્રકાશ પ્રકટે છે.

જેવી રીતે બલવાન કુંભકયુક્ત પ્રાણાવાયમાં મેરુદંડમાં રહેલા સંસ્કારકોષને દગ્ધ કરતી કુંડલિની જાગતુ થઇને મૂર્ધમાં પ્રવેશ કરે છે, તેવી રીતે મંત્રનું પ્રખર અનુષ્ઠાન થતાં પ્રકટેલો મંત્રગ્નિ પશુ પોતાના આ તપવડે કુંડલિનીને જાગતુ કરી દે છે, અને તેનું મૂર્ધમાં પ્રયાણ સધાવે છે.

માયત્રી મંત્ર અને તેના ઉપાસ્ય સૂર્ય : એ ભાવના મંત્રસાક્ષી તથા મંત્રાનુષ્ઠાન પદ્ધતિ ઉપર કેવો અદ્ભુત અને રહસ્યરંગીટક પ્રકાશ નાંખનાર છે ? મંત્રસાધનથી ઉપદેશાયેલો મનુષ્ય તેના રહસ્યને સમજી શકે છે.

મંત્રમાટે સરસ અને સુગમ કર્તવ્ય એકજ છે કે આરંભમાં જોમ અને તેમ અધિક મંત્રનો જપ કરવો, અને જપના અવધિએ એ જપને ક્રમે ક્રમે આપણામાં શમાવવો.

જીવ અને શિવમધ્યનો, વચ્ચે તાંતુ મંત્ર;
તે પર અઢતારો ચતો, જીવ શિવરૂપ સ્વતંત્ર.

સદુપદેશ મેળવી પર

સાધનનો સરળક્રમ

મનુષ્ય હંમેશા પોતાનું ધારેલું પ્રાપ્ત થી રીતે થઈ શકે તે વિચારમાં તલ્લિન રહે છે. પોતાની ધ્યેય વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવાને માટે તેના પ્રયત્નો રાત્રિ દિવસ ચાલતા હોય છે. અને તે ઉપરથી એ વિચાર ઉદ્ભવે છે કે મનુષ્ય શું પોતાનું ધારેલું પ્રાપ્ત કરી શકે છે ? અમે કહીએ છીએ કે હા. એટલુંજ નહિ પણ સકળ શાસ્ત્રો શ્રુતિઓ અને મહાપુરુષો પોત્તાર પાડી પાડીને કહે છે કે પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાને ધારેલું પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

એવી કોઈ પણ વસ્તુથી કે જે મનુષ્ય મેળવી ન શકે ?

એવું કોઈ પણ સામર્થ્ય નથી કે જે મનુષ્યને પ્રાપ્ત ન થાય.

એવો કોઈ પણ પદાર્થ નથી કે જે મનુષ્યને અસંભવ રહે ?

ભારે આમ છે સારે જગતમાં દુઃખી મનુષ્યો કેમ જોવામાં આવે છે ? દુઃખનું કારણ પ્રયત્નની નિષ્ફળતા છે. સુખને પ્રાપ્ત કરવાના અને ધારેલું મેળવવાના પ્રયત્નો મનુષ્ય કરે છે તે કંઈ પણ હંમ ધકા વિનાના અને તિન દહાડે અહીં કાશની અતિ જોવા મંદ વેગી હોય છે હવે આવા પ્રયત્નો કેમ કરીને સુખના માર્ગ પ્રતિ મનુષ્યને આકર્ષિ શકે ? તેજ મનુષ્ય ધાર્યું મેળવી શકે છે કે જોને પોતાના ધ્યેયની પ્રાપ્તિને પ્રયત્ન અવિરલ છે. જે પ્રયત્નથી અટકતો નથી. નદીના જળની માફક વાંકા ચૂંકા કઠણ માર્ગે યદને એટલે દુઃખના માર્ગમાં યદને પણ આગળ વધ્યો જાય છે તેજ સુખ શ્રી સંપાદન કરે છે.

મનુષ્ય પોતાનું ધારેલું પ્રાપ્ત કરી શકે છે એ જાણ્યા પછી શું કરવાનું હોય છે ? જે માર્ગે તે પ્રાપ્ત થઈ શકે તે માર્ગને અનુસરવું એજ તેને કતવ્યમાં રહે છે. આ કતવ્ય તે કયું ? સાધન માર્ગનું. મનુષ્યનો મનની ત્રણ સાખા છે. ૧ એક આપણું રાજનું વિચાર કરવું બાહ્યમન. બીજું તેમાં અંતર ગત સ્વાપ્નાવસ્થા વાળું મન. અને ત્રીજું તેનાથી ઉંડું દિવ્ય મન.

આ દિવ્યમનમાં સાધનોના સંસ્કાર નાંખવા એ સુખના માર્ગને પોતાના પ્રતિ ખેંચવાનો સુગમ ઉપાય છે. હરતીનાપુરને બળબઠે પોતાના હળના સામર્થ્યથી ખેંચી નીચું નમાવ્યું હતું તેમ સાધનોના દિવ્યમનમાં નાંખેલા સંસ્કાર સુખને ખેંચીજ લાવે છે. તાત્કાળિક પરિણામ પ્રકટાવી શકાય છે. દુઃખના મધ્યમાં ઉભેલા મનુષ્ય સુખના શિખરે વિરાજતો થાય છે.

હરેરોજ એ વખત તમારે અડધો કલાક સંજ્ઞમાં બેસવું. એકજ સ્થાનમાં એકજ આસને. અને એકજ વખતે સમાન શીર ગ્રીવા અને પીઠ રાખી બેસવું. માથાને બરાબર સીધું અને સહજ આગળ નમતી મુદ્રાવાળું રાખવું. પૃષ્ઠભાગને જશ્ય સમતોલ રાખવો. અને નેત્રને બંધ રાખવાં. જ્યાં સુધી તમે અત્યંત વેગથી વિચાર 'કરવાની શક્તિ મેળવી ન શકો ત્યાં સુધી નીચેના વાક્યો સાત વખત અત્યંત ધીરે ધીરે ઉચ્ચારજો સાત વખત દિર્ઘશ્વાસ લઇ શરીર ને રેચક પ્રાણાયામ દ્વારા સર્વાંગે સિધ્ધિ કરી ઉચ્ચાર કરજો.

હું સમરસ જીવનથી બરાબરી શક્તિના સમુદ્રમાં તરું છું

આ શક્તિ મારા દેહના પ્રત્યેક ભાગમાં તગતમે છે. સમુદ્રની મધ્યમાં જળ વિના જેમ અન્ય કાંઈ જણાતું જ નથી તેમ મને પણ આ જીવન શક્તિ સિવાય અન્ય કાંઈ જણાતું નથી.

હું આ શક્તિનો અવરોધ કરતો નથી. પણ તેનો વિસર્ગ થવા દઉં છું.

આ વાક્યોના ઉચ્ચાર પછી તમે ધંધાંજ શાંત થશો. કોઈ પણ વિચારને મનમાં તે વખત પ્રવેશાવવો એ આ જીવનશક્તિનો અવરોધ કર્યા બરાબર છે. માટે વિચારને અટકાવજો. અને તમે કોઈ ખાણમાં ઉતરતા હો એવી ભાવના કરી તમારી હૃદયે મુઠામાં ઉતરજો.

આ ક્રમમાં અધિક સરળતા ખાતર અને સામાન્ય શર-
આતના અભ્યાસકની સુગમતા અર્થે વિવેચન કરીએ તો તે
અસ્થાને નહિ ગણાય.

તમારા જે ઇષ્ટદેવ હોય તેની પ્રતિમા સામે રાખો. જો
રાખશો તો પશુ ચાલશે. પછી એ પ્રતિમા સામે એકી નજરે
જોઈ રહેા. આંખમાંથી પાણી નીકળે ત્યાંસુધી જુઓ. પછી
નેત્રા બંધ કરો. તમે જે પ્રતિમા તમારી આંખની સામે જોતા
હતા તે હવે જે આંખની વચ્ચે ભૂમધ્યના પ્રદેશમાં જુઓ.
પુલ્લી આંખે જણાતી એ મૂર્તિ બંધ આંખે તમારા એ
ભૂમધ્યના પ્રદેશમાં જણાતી થાય ત્યારે જાણુજો કે તમે એક
ડગલું આગળ વધ્યા છો. હવે એ આગળ વધેલા ડગલામાં
સ્થિર થતાં શિખો જે અભ્યાસક તેમ ન કરતાં આગળ વધ-
વાનુંજ ચાલુ રાખે છે તે નક્કી પડે છે. જેટલું આગળ વધવું
જરૂરતું છે તેટલુંજ એ વધેલા માર્ગમાં સ્થિર થવું પશુ
જરૂરતું છે.

તમારો આત્મા એમ કપુલ કરે કે તમે સ્થિર થયા છો
તો પછી આગળ વધશો. જે મૂર્તિને તમે ભૂમધ્યના પ્રદેશમાં
જોતા આવ્યા છો તેને નીચે ઉતારજો. ભૂમધ્યમાંથી તમારા
કંઠસ્થ પ્રદેશને બેઢીને એ મૂર્તિ જણે તમારા હૃદય પ્રદેશમાં
ઉતરતી હોય તેમ ધારજો. આકાશમાંથી ખરેશે તારો જેમ
સરસર કરીને જમીન ઉપર આવી પડે છે તેમ તમારા
ભૂમધ્યની વચ્ચે રહેલી એ મૂર્તિ હૃદયપ્રદેશમાં આવીને ઠરતી
હોય એવી પ્રવળ કલ્પના કરજો. સાથે થાક રાખજો કે આ

ખોટી કલ્પના નથી પણ ખરી છે. અને એ સત્ય કલ્પનાના બળે તો તમે તમારી ધ્યેય મૂર્તિને પ્રસક્ત પણ કરી શકો છો. કલ્પનાનું બળ મજબુત હોય તો એ ધ્યેય મૂર્તિની તાકાત નથી કે એ તમારી પાસે આવીને ઉભી ન રહે. પ્રહલાદની કલ્પનાએ સ્યુલ સરખા સ્થંભમાંથી પણ બગવાનને પ્રકટ થવું પડ્યું હતું. કલ્પનારૂપી દૈવી પાંખ મનુષ્યને પ્રાપ્ત છે તેનાથી તે મગનવિહારી પણ થઈ શકે અને તેનાથી તે એક ગાઢ સુષુપ્ત અવસ્થાને પામેલ પથર પણ થઈ શકે. જૈતમઝવિની કલ્પના (શાપ)થી અહલ્યાને પથર થવું પડ્યું હતું એ પુરાણ પ્રસિદ્ધ વાત છે.

આપણે સહજ આડા ઉત્પર્ગ, ભૂમધ્ય પ્રદેશથી ઉતરી આવેલી એ ઇષ્ટ મૂર્તિ હૃદય પ્રદેશ સુધી આણી તો ખરી હવે ત્યાં શું છે ? અનુભવી પુરૂષો જણાવે છે કે એ હૃદય ગ્રહાનો પ્રદેશ કે જ્યાં પ્રાણુતત્ત્વ ધખમરા મારી પોતાની દિવ્ય શક્તિની પ્રતિતિ કરાવી રહ્યું છે. ત્યાં એક સિંહાસન છે. સિંહાસનનું મૂળ નાભિપ્રદેશ આગળ આવેલા મણિપુરવ્યક આગળથી છે. સિંહાસનની બેઠક અષ્ટદલ પદ્મ તુલ્ય છે. અર્થાત જેમ કમળ પુષ્પ ખીલી રહ્યું હોય અને તેની પાંખડીઓ શોભા આપે તેમ આ અષ્ટદલ પદ્મ પણ શોભા આપે છે. તેનું એકે એક દલ રત્નની પેઠે ચમકારા મારે છે. આ દિવ્ય સિંહાસન ઉપર તમારી ઇષ્ટ મૂર્તિને બેસાડો. અને પછી તેના ધ્યાનમાં એકાગ્રતા પૂર્વક ચિત્ત થઈ જાઓ. તમારી તન્મયતા જેમ જેમ વધતી જશે તેમ તેમ તમને લાગશે,

હવે આગળ ચાલીએ. ઇષ્ટના ધ્યાનમાં તન્મય થએલો સાધક આજે કોઈ અપૂર્વ ચમત્કારને પોતાનામાં સિદ્ધ થએલો અનુભવે છે. તેને આશ્ચર્ય થાય છે કે આ શું હશે ? જેમ જેમ વિચાર કરે છે તેમ તેમ તેને સહતા સમજાય છે. અને સહસા બોલે છે કે હે પ્રભુ ? શી તારી અકળ લીલા.

સાધકના આશ્ચર્યનું કારણ અમે અમારા વાંચકોને તરતજ સમજાવીશું. ઇશ્વર કૃપાથી તેની નોંધ પોથી અમારી પાસે આવી છે. અને તે પ્રકટ કરવા પરવાનગી મેળવી છે. આજના દિવસનું વર્ણન તે પોતાની નોંધ પોથીમાં લખે છે કે.

માધ શુકલ ૧ રવિવાર.

નિત્યના નિયમે આજે પૂજનમાં બેઠો. મારા પ્રભુની મૂર્તિ હૃદયમાં જેઈ જોતાં તન્મય બન્યો. ધ્યાનને દહાવ્યું. પશુ થોડી ક્ષણમાં તો મારી વૃત્તિ મારામાં ગુપ્ત રીતે ચાલી રહેલા શ્વાસ પ્રશ્વાસની ગતિના ધબકારા પ્રતિ ગઈ. શ્વાસ પ્રશ્વાસ દ્વારા ગુપ્ત જિવ્યાર થતો હતો કે હંસ સોહં હંસ સોહં આ હંસ સોહં તે શું ? મૂર્તિમાં તેનો શબ્દાર્થ સ્પર્ધો. હંસ સોહં જીવ પરમાત્મા પોતે. શું હું પોતે પરમાત્મ સ્વરૂપજ છું. જો તેમ ન હોય તો આ શ્વાસ પ્રશ્વાસની ક્રિયા દ્વારા હંસ સોહં શા માટે થયા કરે. આનું પૂર્ણ રહસ્ય જાણવા મારા પ્રભુની મૂર્તિ સામે જોયું. અઢાઢા ? શું દિવ્ય તેજ. આજનું પ્રભુનું ઝળકારા મારતું સ્વરૂપ અને તેની રશ્મિઓ મારા શરીરના અણુએ અણુમાં પ્રવેશી ગઈ હતી. અને કોઈ એ આવી ગુપ્ત

રીતે કહ્યું કે બાઈ પરમેશ્વર તુંજ છે. પરમેશ્વર તુંજ છે. પરમેશ્વર તુંજ છે. પરમેશ્વરનો શ્વર તારા ઠાંરાએજ શબ્દ કાઢીને બોલે છે. જ્યારે જ્યારે તું એ તારા પરમેશ્વરમાં તારા મિથ્યા અહંપણાને વિસારીને સાતુજ્ય ભાવથી હુમે છે ત્યારે ત્યારે પરમેશ્વર તારામાં પૂર્ણ રીતે પોતાના સામર્થ્યનો આરિષ્કાર કરે છે.

હે જીવ ? તું શાંત થા. શાંત થા. અને જાણ કે હું પરમેશ્વર છું.

અનાદિ કાળથી વેદ શ્રુતિ પુરાણ ઉપપુરાણ મનુષ્યને એજ પ્રભોધે છે કે બાઈ તમે મનુષ્ય નથી. પણ પરમાત્મ-સ્વરૂપજ છો. જીવબ્રહ્મની એક્યતાના અનેક વાક્યો મળી આવે છે. નદીની અંદરથી એક લોટા ભરીને જળ લાવવામાં આવે અને એક ગાગર ભરીને જળ લવાય તેથી કાંઈ એ જળ જુદાં જુદાં છે એમ કહી શકાય નહિ જુદાઈ માત્ર પાત્રની છે અંદર તો એકજ જળ ભરેલું છે તેજ પ્રભાણે મનુષ્યરૂપી પાત્રોમાં એકજ પરમાત્માનું ચૈતન્ય ઝગઝગી રહ્યું છે.

અનુભવને અંતે પણ આ નિશ્ચયને સ્વીકાર્યા વગર કોઈનો છટકો નથી. સત્યને તો આખરે સત્ય તરીકે સ્વીકારવું પડે છે. મનુષ્ય જ્યાં સુધી પરમાત્માને પોતાનાથી દૂરને દૂર માને છે ત્યાં સુધી પરમાત્મા તેનાથી દૂરને દૂરજ રહે છે. અત્યંત નિકટતમ રહેલા પરમાત્માને દૂર શોધવા એ મૂર્ખાઈ નહિ તો બીજું શું છે.

સંસારના તાપથી બળેલા બળેલા, સંસારના દુઃખોથી
 ગ્રાસેલા, અને દુનિયામાં દુઃખ વગર બીજું કંઈ છેજ નહિ
 એવું મનથી માની બેઠેલા હે બંધુઓ ? અને ભગિનીઓ,
 આવો, સુખપૂર્વક આવો, તમારી દુઃખ નિવૃત્તિનો સાચો માર્ગ
 આજ હું તમને જણાવું છું. આ માર્ગે ગતિ કરશો તો સહજમાં
 દુઃખ મુક્ત થઈ જશો. પણ ક્યાં આવીએ ? અમારી દુઃખ
 નિવૃત્તિનો સાચો માર્ગ ક્યાં છે ? ભવાટવિમાં જુલા પડેલા
 અધને દોરનાર નેતા ક્યાં છે ? આ પ્રકારનો આવૃત્ત હૃદયનો
 પોકાર હું સાંભળું છું. પણ ભાઈઓ જરા તો શાંત થાઓ
 જુઓ આ સુખનું ડીંડીમ વાગી રહ્યું છે. તે સાથે હૃદયપ્રદેશમાંથી
 દિવ્ય શરણાધનો મધુર નાદ નીકળે છે. આવો, આવો, આવો.
 આ નાદ ઉપર જરા તો ધ્યાન આપો. તમારા દુઃખના ધોંધાટમાં
 આ નાદ તમને સાંભળી શકતો નથી, ખરું છે. પણ ધીમર
 શાંત થાઓ. શાંતિમાંજ એ નાદ સંભળાશે. એક પાંચ
 મીનીટની પણ ખરી શાંતિ તમને સ્વાસ્થ્ય સુખ અપાવશે.
 જીવનભરના સુખને માટે એવી એક પાંચ મીનીટ પણ તમે
 ન કાઢી શકો એવું બને ખરું કે ? દુઃખ, ચિંતા, શોક, બય
 ધસાદિ તમારા ઉપજવી કાઢેલા વિચારો કે જેને તમે જન્મ-
 ભરના સગી માનો છો તેને પાંચ મીનીટ ન સેવશો તો તેમાં
 તમારું શું ઓછું થઈ જવાનું છે ? આટલું બધું ખાર મૂકીને
 લખવાનું કારણ એકજ છે અને તે ફક્ત શાંતિ. જે કંઈ
 ગુહ્યતમ રહસ્ય મોટા મોટા વિજ્ઞાનવિદોને સ્પર્ધુ છે તે આ
 અંતઃકરણની શાંત અવસ્થામાંજ સ્પર્ધુ છે. જે ફોનોમાફ

સાંભળી તમે અત્યારે ખુશ થાઓ છો, તે ફોનોગ્રાફની જડ
જોવી પ્લેટમાં મનુષ્યનો આબાહ સ્વર ઉતારવાની શોધ તેના
તેના શોધક એડિસને ૭૨ કલાકની શાંતિ પછીજ શોધી હતી.
અંતઃકરણની કેવળ શાંતિ તેજ ખરી સમાધિ. કેટલાક આળસને
પશુ શાંતિનું અંગ મધ્યાવશે. પશુ આળસ એ શાંતિનું અંગ
નથી. અંતઃકરણની કેવળ શાંતિ એ જડવત નથી પણ
ચેતનવત છે. જે જડવત સ્થિતિનેજ શાંતિની ઉપમા અપાતી
હોત તો પથ્થરની શાંતિ પણ ખરેખરીજ મધુ સક્રત.

અંતઃકરણની શાંતિને પ્રકટાવો. તે ન પ્રકટી શકતી
હોય તો તેને માટે યત્ન કરો. ધડીબર તમારા દુઃખોથી તમે
અલગ થઈ જાઓ. તેના ઉપર મધુર હાસ્ય કરો. અંતઃકરણની
શાંતિ અને આનંદ એ બે સગાં બાધ અને બહેન છે. તેનો
આશ્રય લો. અને હૃદય પ્રદેશમાં ઉપર જણાવ્યા મુજબની
યુક્તિથી ઉતરો. સંસારના તાપ અંહિ નથી. અંહિ તો સુખ
કહી પણ નાશ ન પામે તેવું અખંડ સુખ ભરેલું છે. તેમાં
તન્મય થઈ જાઓ. તે સાથે ભાવના કરો.

૧ હું સદૃશ છું.

૨ હું પૂર્ણ છું.

૩ હું પૂર્ણ જીવનરૂપ છું.

૪ હું પૂર્ણ આરોગ્યરૂપ છું.

૫ હું પૂર્ણ સુખસ્વરૂપ છું.

૬ હું પૂર્ણ વિજયી છું.

૭ હું જે કશું તેને સિદ્ધ કરી શકે છે.

ઉન્નતિના સોપાન પર ચઢવાની આ સાત પગથીયાંની દિવ્ય સરણી છે. એક એક પગથીયું ચઢતા જાઓ. અને સુખના શિખરે વિરાજમાન થાઓ.

આ ભાવના જેમ અધિક કરશો તેમ તમને લાભ છે. ગાદા, થઈ ગએલા જીવત્વનો સંસ્કારો તોડવાને કાંઈ સામાન્ય ચત્તની જરૂર નહિ પણ મહાન ચત્તની જરૂર પડે છે. એક વખત આ નિશ્ચયોને સ્વીકાર્યા પછી તેને દૃઢતર કરજો. નિત્ય સવારે સાંજ અડધો અડધો કલાક આ ભાવનામાં તન્મય થવાનું તો તમારે રાખવુંજ સ્વરૂપનો લાભ મહા સાદસ વૃત્તિ વડેજ થાય છે.

સ્વરૂપ લાભ થયા પછી એકી વખતે આપણા સદ્-ભાવનું અભિમાન સર્વવૃત્તિઓમાં સાથે પેસે છે. સૂર્યનો ઉદય થતાં જેમ અંધકાર નાસવા માડે છે તે પ્રમાણે આ જને જાય છે.

હું શિવ છું. હું બ્રહ્મ છું એ પ્રકારની વૃત્તિનો ઉદય થયા પછી તે વૃત્તિમાં રાગ દ્વેષ ઉદ્ભવતાં નથી. મહા-શૂન્યતા પ્રકટી ચિદાકાશમાં પ્રવેશ થાય છે. ચિદાકાશમાં અભિમાનીનો પ્રવેશ થયા પછી જોડકાંને* આસ થાય છે.

*જોડકાનું સ્વરૂપ ગંધ અને ધરાનું જોડકું એટલે પાયુ અને ઘ્રાણુ. જળ અને રસનું જોડકું ઉપરથ અને રસના. તેજ અને રૂપનું જોડકું એટલે નેત્ર અને પગના તળીયાં. વાયુ અને સ્પર્શનું જોડકું એટલે ત્વક અને હાથના ટેન્ડાં. આકાશ અને શબ્દનું જોડકું વાક અને સ્વોત્ત.

અને અખંડ જ્ઞાન નિષ્કા બંધાય છે. આ જોડકાના ઉપર પ્રાણ
વૃત્તિનો સંયમ જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને કર્મેન્દ્રિયો ઉપર પણ અંકુશ
મૂકે છે. આ સંપૂર્ણમાં રહેલું ચિદાકાશ જોડકાના ઓંસ વડે
કરીને ખંડિત જણાવું નથી પણ અખંડિત અનુભવોય છે.

મનુષ્યની જેમ જેમ આત્મતત્ત્વમાં પ્રીતિ જાગે છે તેમ
તેમ તેની દરેક બાબતમાં પ્રગતિ ચાલી જાય છે. અંક અને
ધંધા ભેદનું સંયોગીકરણ થતા જન્મત શિવ રૂપે અનુભવાય
છે. જો ક્રીડા છે તે બધી જાહાનીજ ચમત્કૃતિ છે એવા સત્ય
જ્ઞાનની જ્યોતિ અંતઃકરણમાં ઝગડી રહે છે. દ્રવ્ય દ્રશ્ય રૂપે
જેવાની ટેવ પડે છે. અને તે મુક્તાત્માના ભાવ જન્મ જૂઠ
જન્મ અને મૃત્યુ જન્મ બધો દુટ્ટે છે. અનિરવચનિય શિવ-
પદમાં અભિગ્નની સ્થિત થાય છે.

આ ખરેખરી જીવન મુક્તની સ્થિતિ છે. તે પ્રાપ્ત
કરનાર સાચો મહાપુરુષ છે, તેનું મન સદા સર્વદા સંકલ્પ
વિકલ્પ રહિત અને આનંદ પૂર્ણ હોય છે. પોતાને દુઃખ
દેવા આવનાર મનુષ્યની ઉપર પણ તે તો પ્રેમજ કરે છે
એટલું જ નહિ પણ તેના અગાનીપણા ઉપર દયા ખાય છે.

આ બાબતના દાખલા શોધવા જવા પડે તેમ નથી.
વિશ્વામિત્રને વસિષ્ઠ સાથે તેઓ તેમને રાજપિ કહેતા હોવાથી
ધણ વૈર હતું. એ વૈરથી પ્રેરાઈને એક વખત રાત્રિના સમયે
તેઓ વસિષ્ઠને મારી નાંખવાના ઉદ્દેશથી ત્યાં મયા. આશ્રમની
પાછળ ઋષિ તથા તેમના ધર્મપત્ની બેઠાં હતાં. પત્નીએ પ્રશ્ન

પૂછ્યો કે સ્વામીન ! પૂર્ણિમાના તેજના જેવું શુભ તપ ક્યા
ભાગ્યવાનનું હતું ? વસિષ્ઠ તરતજ બોલ્યા. વિશ્વામિત્રનું. વસિષ્ઠને
ખબર ન હતી કે વિશ્વામિત્ર મારવા આવ્યા છે અને પાછળજ
ઉભા છે. તેમણે તો અનાયાસ આ વાક્ય ઉચાર્યું હતું.
વિશ્વામિત્રે તે સાંભળ્યું અને તરતજ ક્ષોભ થયો. અને
અંતઃકરણમાં એવો ભાવ ઉદ્ભવ્યો કે અહાહા હું જેને મારી
નાંખવા આવ્યો છું તે તો પાછળથી મારા વખાણ કરે છે.
હાથમાંનું હથિયાર ફેડું પડી ગયું અને પાહિમામ પાહિમામ
કરી વસિષ્ઠના ચરણ આગળ પડ્યા. આજ પ્રમાણે બીજે
દાયકોએ ખ્રિસ્તીઓના પ્રભુ ઇસુના સંબંધમાં છે. તેને માથે
ભારે કાંટાની ટોપી પહેરાવવામાં આવી અને તેને લઈ રૂધિરની
ધારા માથા ઉપરથી થઈ મુખ ઉપર વહી જાય છે અને વધ
સ્થંભ આગળ જતા છતાંયે તેમણે પોતાના દુશ્મનો પ્રતિ
જરાએ ક્રોધભાવ દર્શાવ્યો નથી. અને પ્રસન્ન ચિત્તે શિક્ષાનો
સ્વીકાર કર્યો છે. ક્યાથી ? ઇસુનું ચિત્ત દયાથી ભરપૂર હતું
તે અન્યના ઉપર ક્રોધ કેવી રીતે દર્શાવી શકે ? તેમને તો
ક્રોધ દુશ્મનજ ન હતા પણ એ પ્રતિપક્ષીઓ ઇસુને દુશ્મનરૂપ
બણાતા હતા અને તેમની એ અમાનતા ઉપર એ દયાની
મૃતિએ તો બ્યારે ત્યારે દયાજ દર્શાવી છે.

સંબંધના ક્રમને સાધતો સાધતો સાધક જેમ જેમ આમળ
વધતો જાય છે તેમ તેમ બ્રહ્માનુભવની સ્થિતિને પામતો જાય
છે. તેની પ્રજ્ઞાવાણીનો રચકો અદ્ભુત હોય છે. અને તે
આર્નહાનુભવ સંબંધારા એ બહાર પાડી શકતો નથી. કાંઈ

દક્ષીણે તેનું વર્ણન કરવા જતાં ચલો વાણી નિર્વર્તતે
અગ્રાવ્ય મનસા સહ જે વચનની પેઠે વાણી અને મન
પાછાં પડે છે. પરા ઈદિ અને અંહ જે એક રસ ચર્ચા હોય
તેવો આ અનુભવ છે. આ રસની અંદર જેમ વટ ખીજ વત
ઝીણું કણિ હોય છે અને એક ખીજ ખીજ અનંત વટને
ઉપમ કરે તેવા સામર્થ્યને ધરાવે છે તેમ આ અનુભવકાળે
એક અનાહત નાદ જાગે છે અને અનેક વર્ણ રૂપી ઝીણું
કણિને ઉપજાવે છે. અર્થાત્ત પર્વતના ખીજકોનો અનુભવ
તે પ્રકટ કરે છે. આ વાણીનું નામ પર્યાંતિ (દેખતી) છે.

મધ્યમાં વાણી સાધકના અનુભવને સાધકની અંદરજ
સંગ્રહી રાખે છે. અને જ્યારે વૈખરી વાણીનો ઉપયોગ થાય
છે, ત્યારે તે એ સંગ્રહીત શબ્દોને એક પછી એક મોતીના
દાણાની પેઠે ખેરવતી જાય છે. મસીનગન આલુ કરવાની હોય
તો તેમાં પ્રથમ જાળાઓને એક પછી એક અતુકમે ગોઠવી
રાખવામાં આવે છે. તે પ્રમાણે મધ્યમાં વાણી આપણા
શબ્દોને વ્યવસ્થિતરૂપમાં પ્રકટ કરે છે;

ત્રણ પ્રકારના ત્રણ સ્થાનમાંથી આપણને શિવરૂપનો
રસ ઉત્પન્ન થાય છે. તે અનુભવના સ્થાનો ૧ મુળાધાર જ્યાં
બેદાબેદની પ્રતિતિ છે એવી જૂનિકામાં થાય છે. ખીજું
અનુભવ સ્થાન અનાહતચક્ર (પરોધર સ્થાન) છે, અને
સાધક ત્યાં સ્થિતિક્રમના અનુભવને પામે છે. ત્રીજું અનુભવ
સ્થાન હ્રાદ્યાંત મુર્ધાની નીચે હોય છે. એને સહજાદ્ય અને
હ્રાદ્ય સંપુટ મુળાધાર પણ કહે છે.

સજ્જિઓ જોડવાથી આને દાદશાંતમાં સહારક ક્રમનો અભેદવાળો રસ અનુભવ થાય છે. આ અનુભવ ક્રિપણ થયા પછી ક્ષય પ્રકારના બધા વિનાશ પરબલભાવ થોડા પદમાં અનુભવાતું અનિચ્છાએ છલકાઈને બહાર આવે છે.

અહાત્વના અનુભવકાળે સાધકને મનની સંકલ્પ સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થનારી શક્તિ બાહ્ય દેવીરૂપ હોય તેમ તેની આગળને આગળ આગળે રહે છે. આ અહાત્વ પુરવ જેની ધ્રુવ કરે તે આવીને તેને પ્રાપ્ત થાય છે. સૂચ્ય જેમ બાર માસના ક્રમથી જન્મી જીવે તે પોતાના કિરણો વડે પ્રકાશિત કરે તેમ આ મહાપુરવ પાંચ ચાનેન્દ્રિયો પાંચ કર્મેન્દ્રિયો અને મન બુદ્ધિ એવા બાર ચૈતન્યના પ્રવાહની નાડી વડે વિશ્વને ચૈતન્યનો પ્રકાશ આવે છે.

મનન, વિહારી એ સંત પુરુષ આ જન્મક્રમમાં ફરતો છતાં તેનાથી પર હોય છે. ક્રમકે તેનો આત્મા પરમાત્માની સાથે ઐક્યાત્મકભાવને પ્રાપ્તો હોય છે. તેની બહિર્ગમ એટલા નીચે પ્રમાણે હોય છે.

મનન, મંડળમાં ઉડતા પક્ષીની માફક તે કોઈના આધાર વિનાનો અનાગ્રિત હોય એવો સ્વેચ્છાથી ચિદરે છે. ચિદાસ એ જુનું વિદરણ સ્થાન છે.

અવધૂત સરખી રિપતિ પ્રાપ્ત કરેલી હોય છે. સર્વત્ર વિહાર કરવાની દૃષ્ટિને શક્તિ ઉપરાંત સર્વ દુષ્કર્મ પદાર્થને કાઢી વડે મારી જવાતું બળ પશુ તેનામાં હોય છે.

પ્રસંગે ઉન્મત્ત જોવો તે જાણાય છે. દૃષ્ય અને દૃષ્ટા જોનો સંબંધ પોતે જાણ્યતા છતાં જાણ્યો નથી અને કહેવા માગતો નથી એમ તે લાગે છે.

સંસ્કાર માત્રને તે એકરસ કરે છે.

આ એકત્ર કરેલા રસને સર્વ પદાર્થમાં ફેલાવવાને તે સમર્થ થાય છે એટલે એ રસ પૈદા જોને જે રસની અપેક્ષા હોય તેટલા તેજ રસની છાંટને આપી શકે છે. આ સ્થિતિને સર્વવ્યાપિકા સ્થિતિ કહે છે, તે પછી એ નિસ્તરંગ અવસ્થામાં રહી શકે છે.

મહાયાનના આવેશથી રંગામલા એ પુરુષને સંસારની બુઝિકાના પુષ્પ પાપનો સંબંધ રહેતો નથી. રામ અને દેવથી તેનું અંતઃકરણ પર હોય છે.

જપ ફળદાયી ક્યારે થશે ?

તેજ જપ ફળદાયી થાય છે કે જે રસ અને ભાવ પૂર્વક જપામલા હોય.

તેજ જપ ફળદાયી થાય છે કે જે જપતાં અવર ચિંતનો મનમાં આવ્યાં ન હોય.

તેજ જપ ફળદાયી થાય છે કે જે જપના દેવતાના સ્વરૂપને મતિમાં આરદ્ર રાખે.

તેજ જપ ફળદાયી થાય છે કે જે હૃદ્ય દેવતા સાથે તન્મયતા જમાડે.

તેજ જપ ફળદાયી થાય છે કે જે હૃદયના ઉદ્ધારથી ઉચ્ચારાયે હોય.

જપની વધારે સંખ્યા જપાયાથી મોહ પામશો નહિ. મને ત્યાં વિચાર બટકવા દઇ હાથમાં માળા બધી એક હળાર જપ કરવા તેના કરતા જરાબર શાંત રીતે ફક્ત પાંચજ જપ કરેલા વધુ ફળદાયી હોય છે.

હવે આ વિષયને આગળ ચલાવતાં પહેલાં આપણે મંત્ર શક્તિના સંબંધમાં કંઈક વિવેચન કરીશું. આ પુસ્તકમાં ઠેકાણે ઠેકાણે પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે કે મંત્ર શક્તિ બધી અદ્ભુત છે. તો તે કયા કારણને લઇ અદ્ભુત છે. છાપાખાનાની સુસ્વભાવતા થવાથી મંત્રો કાંઇ શુભ રહ્યા નથી. ઠેરઠેર તે છપાયેલા જોવામાં આવે છે. અને ઉપરની દ્રષ્ટિથી જોતાં કાગળ ઉપરના તે છાપેલા મંત્રોમાં કાંઈ શક્તિ પ્રતિન થતી નથી. આપણે જો મંત્રનો ઉચ્ચાર કરીએ છીએ તો તેથી કાંઈ હાજરા હજુર દેવ આવીને ઉભા રહેતા નથી. તો મંત્ર શક્તિને આટલું બધું મહત્વ આપવાનું પ્રયોજન શું ? આ વિચાર નાસ્તિક મતવાદીઓનો છે.

અમે જણાવીએ છીએ કે મંત્રની પ્રચંડ શક્તિ છેજ. મંત્રાધન દેવતા એ કહેવત કાંઈ ખોટી નથી. પણ તેમાં ફક્ત હૃદયનો ભાવ-અર્થ જોઇએ અર્થ વિનાના અંતઃકરણે ફક્ત પરિક્ષા જોવાના ઉદ્દેશથી કરેલા મંત્ર જપથી તે મંત્ર દેવતા તેને દર્શન આપવાને માટે કાંઈ નવરા બેઠા નથી. શક્તિઓને શ્રમ

રાખવામાં ન આવે અને અનધિકારીના હાથમાં જાય તો અંગરક્ષક વાનરને રાખવાથી રાજાનું જેમ મૃત્યુ થયું હતું * તેમ વિપરિત પરિણામ આવે, મંત્ર શક્તિના રહસ્ય સંબંધમાં હવે અમે થોડું વિવેચન કરીશું.

લસકરી સીપાઇઓ રસ્તેથી આજ્ઞા જતાં જેના જેવામાં આજ્ઞા હશે તેમને તો ખાત્રા થઈ હશે કે તેમના એકી વખતે સાથેજ પગ ઉપાડીને ચૂકવાના ફૂલને લઈ એક પ્રકારના ધ્વનાત્મક આદોલનો ઉત્પન્ન થાય છે. બ્યવસ્થિત રૂપમાં આ આદોલનો ઉત્પન્ન થયલાં હોવાથી આપણને તેની બબ્બતા લાગે છે. આજ પ્રમાણે સંગીતના આદોલનોના સંબંધમાં પણ છે. વાજાંત્રમાંથી નીકળતા કશ્ચારસ અને વીરરસના સ્વરો સાંભળવાથી આપણને કશ્ચારસ અથવા વીરરસ ઉત્પન્ન કરે છે. આદોલનોની શક્તિનો પ્રભાવ કાંઈ જેવો તેવો નથી. મ્હોટા મ્હોટા પુત્રોના પુત્રો તે ઉરાડી ચૂકે છે. અથવા કંપાવે છે.

---

* આ કથાનક એવું છે કે એક રાજાએ વાનરને પાલ્યો. તે રાજાની સાથે ઘણો હળી મયો હતો. રાજાએ તેને પોતાનો અંગરક્ષક બનાવ્યો. એક દિવસ રાજા સુતો હતો. અને વાનર હાથમાં ઉઘાડી તરવારે રાજાનું રક્ષણ કરતો પહેરો બરતો હતો. તેવામાં રાજાના શરીર ઉપર એક માંખી બેઠી વાનરે પ્રથમ તેને ઉરાડી. પણ માંખી ફરીથી થોડીવાર રહીને ત્યાં બેઠી. વાનરને આથી ક્રોધ થઈયો અને માંખીને મારી નાંખવા તરવાર મારી. માંખી તો હડી મઠ અને તરવારના ધાથી રાજાનું મૃત્યુ થયું.

યુરોપમાં આથી સરકરી સીપાઇઓને વ્યવસ્થિત રૂપમાં પુલ ઉપરથી પસાર થવા દેવામાં આવતા નથી. વાચરભેસ ટેલીગ્રાફ તે પણ એક આંદોલનોનું પ્રભાવ છે.

આ પ્રમાણે મંત્રની અંદર તેના ક્ષુદ્રોદારા ને આંદોલનો સમાવવામાં આવ્યા છે તેની મહત્તા અને પ્રભાવ મંત્રનો ઉચ્ચાર વ્યવસ્થિત અને શુદ્ધ ચાલુ રાખવાથીજ જણાય છે. હવે ખીજી રીતે જણાવીએ તો આજકાલ દરેક વસ્તુઓના એકરદ્રેટ (સત્વ) કાઢવાની પદ્ધતિ બહુ વધી ગઇ છે. પરંતુ આ પદ્ધતિનું મૂળ શોધન તો આપણી મંત્ર વિદ્યા ઉપરથીજ થયું હશે. ને ને શબ્દો મંત્રમાં યોજવામાં આવ્યા છે તે અબજ શક્તિ અને પ્રભાવવાળા છે. અને તેના વ્યવસ્થિત ઉચ્ચારણની સાથે તે શબ્દ સુરતાને જગાડે છે.

શબ્દમાત્રની તમારી તનમાત્રાઓ તમે બૂલ જગતમ પેસાડી શકો છો.

શબ્દને વિચાર પ્રકટ કરવાનું સામર્થ્ય છે. અને વિચાર આચાર પ્રકટ કરે છે. મંત્ર ખીજક છે. આ ખીજ અપક હેમ તો ધારેલા પરિણામને પ્રકટ કરતું નથી. આપણે ગાયત્રી મંત્રનો દાખલો લઇએ. ઉપરથી તો આપણને આ મં સામાન્ય સરખો લાગે છે પણ તેમાં ત્રણ પ્રકારના અક્ષો રહેલાં છે

૧ અક્ષરદંડ (જેનું પાલાસ દંડ એ પ્રતિક છે)

૨ અક્ષ શિરસ (જેનું બોડીયા કલારનો કડકો એ પ્રતિક છે)

૩ અક્ષાન્ત (જેનું ચોવીસ ફળ કમળ એ પ્રતિક છે)

ગાયત્રિ મંત્ર ચોવીશ અક્ષરનો છે. અને તેના ઉચ્ચારણની સાથે ૨૪ પાંખડીનો ક્ષોભ થાય છે. આ ક્ષોભ વતુલાકારે થાય છે. ગાયત્રિ મંત્રના દરેક શબ્દમાંથી એક જ્યોતિ નીકળે છે. ગાયત્રિ આપણા મૂળાધારમાંથી ઉદ્ભવી હાંડની માફક કંઈસ્થાન સુધી પહોંચે છે. અને ત્યાંથી:—

- ૧ વાણીદારા બહાર પ્રકટ થાય છે.
  - ૨ જૂતમાત્રામાં જાય છે. ત્યાંથી અગ્નિની વેદી ઉપર આવે છે.
  - ૩ અગ્નિ મંડળમાં પ્રવેશ કરે છે.
  - ૪ ત્યાંથી પૃથ્વીની કુખમાં પ્રવેશે છે.
  - ૫ આસનસ્થ મંત્રોચ્ચાર તથા અનુષ્ઠાન કરનાર મંત્રવિદના ચરણમાંથી તેના શરીરમંડળમાં પેસે છે.
  - ૬ હૃદયમાં જાય છે. ત્યાંથી પ્રાણશક્તિરૂપે પ્રાણમંડળમાં ફેરેડે.
- આવી રીતે છ કુખોમાં ફરીને પ્રાણ મંડળમાં આવેલી ગાયત્રિને મંત્રશાસ્ત્રમાં જૂલેદી કહી છે.

જેમ લોહને તૃપ્ત કરીને પાણીમાં ઝોળી ફરી તૃપ્ત કરવામાં આવે એટલે તે પોલાદના ગુણને—ખરાપણને ધારણ કરે છે તેમ આ જૂલેદી યયલા મંત્રને હૃદયાકાશમાં સુસ્થિર કરવો એજ અભ્યાસકર્તું કર્તવ્ય છે.

શબ્દશ્રવણને જાણવા પછી અતરિક્ષ મંડળમાં આપણે ભુવરબેદ કરવો. આપણા અંતરની જ્યોતિર્તુ મંડળ અંતર પ્રહાંડના સૂર્યમંડળથી બીજકુલ દૂર નથી. નિમિષ માત્રમાં હૃદયગુહામાં કુત્રકી મારનાર સૂર્યમંડળના હિરણ્યગર્ભર્મિત્રમાં પહોંચી જાય છે. આકાશગામી પ્રહાંને એક પર્વતની ટોચ

રથી બીજી પર જતાં વખત લાગતો નથી તે સહજવારમાં
 ને પહોંચી જાય છે તેમ આ અનુસ્તવ પશ્ચુ તદતજ બને
 જેવી રીતે આપણા અતરના જ્યોતિ મંડળમાં રમનાર
 માંડના સૂર્યમંડળ સાથે ક્ષણમાં સંલગ્ન થઈ શકે છે તેવી
 ને ગાયત્રિનું ચોવીશ અક્ષરાત્મિકા ચક્ર જે રીતે બૃભેદ અને
 ભેદ કરે છે તે રીતે સ્વરભેદ પશ્ચુ કરે છે. કોઈ પૂછશે કે
 વી સ્વરભેદ કરેલી ગાયત્રિ પૃથ્વીપર બતાવો. તો શાસ્ત્ર

છે કે ય ણ્વ પરોરજા સ્તપતિ આજે સૂર્યનારાયણ
 ાશે છે તે ત્રિજુવન ભેદ કરેલી ગાયત્રિનું પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ છે
 પત્રિને ત્રિજુવન ભેદી કરી ઉચે ચઢાવી શકાય છે. અને
 ન્દ્ર બ્રહ્માત્મિક દિવ્ય સામર્થ્ય જે મૂર્ધ પ્રદેશના સૂર્યમંડળમાં
 હું છે. તેને નીચે પશ્ચુ ઉતારી શકાય છે. પરંતુ તે ક્યાં ?
 અમારા ચક્ષુઓ ઉપર. હે ગાયત્રિ તું ચિન્મયી છે. માટે
 મારા ચક્ષુઓમાં આવ.

અધ્યાત્મવિત પુરૂષે આ જ્યોતિર્મયચક્ર યોતામાં કઈ
 તે ઉતારવું. ક્યાં ઉતારવું ચક્ષુ ઇન્દ્રિયમાં ઉતારવું. સ્વરભેદમાંથી
 યુ છ ચક્રોમાં થઈ તે ઉતરે છે.

૧ સ્વરલોક. ૨ પરોરજા (સૂર્યમંડલ). ૩ ચક્ષુ-
 દલ, ૪ સત્યલોક. (સહસ્રદલ કમલ). ૫ તપલોક.
 જનલોક. (જ્યાં નવું પ્રકટ કરી શકાય છે તે કલ્પનાસૃષ્ટિ)

ઉપર જણાવ્યા મુજબ છ કુખોમાંથી પસાર થઈ
 દયાકાશમાં બીજવેલી સ્થિર કરેલી ગાયત્રિને સ્વરભેદમાંથી
 ૬ ચક્રોમાં થઈ ઉતારેલા જ્યોતિર્મય ચક્ર સાથે ધ્યાનયોગબદે

જોડાણ કરવાથી તે ગાયત્રિના મંત્રોચ્ચારમાંથી સાચું બ્રહ્માત્મ પ્રાપ્ત થાય છે.

ધર્મ શુદ્ધિ વિના ગાયત્રિનું સ્વરૂપ સમજાવું નથી. ગાયત્રિનું હૃદય ધર્મોચ્ચરણમાં છે. એને સમજ્યા વગર અવિહિત માર્ગોમાં રત રહી ગાયત્રિ જપ કરવામાં આવે તો તે કાંઈ ફળને આપતા નથી. જનકરાજાએ એક વખત એક બ્રાહ્મણને કહેલું કે ગજો મૂલ્લા ગાયત્રિ વહતી. અર્થાત્ આ એક ગાયત્રિરૂપી બારનું વહન કરનાર હતી છે. આ પ્રમાણે કહેવાનું કારણ એટલુંજ હતું કે તે બ્રાહ્મણ ગાયત્રિનું હૃદય સમજી ન હતો. ફક્ત આમોદોનતી પ્લેટ માફક એકસો મંત્ર બોલી જાયતો હતો.

સાચી બ્રહ્મભાવના પ્રતિત થાય સર્વ જ્ઞલિવદ્ વક્ષા સર્વ સ્થળે બ્રહ્મ સ્વરૂપનું દર્શન થયા કરે તે અથે આપણું ભગવન સૂર્ય નારાયણની પ્રાર્થના કરીએ કે

હે પરમ જ્યોતિ સ્વરૂપ ! ભગવન સૂર્ય નારાયણ ? તમે અમારા હૃદયમાં ઉતરી તમારા મિત્ર નામને સાર્થક્ય કરો. અમારા સાચા મિત્ર થાઓ. અમને તમારા સ્વરૂપનું બળ પ્રાપ્ત કરાવો. સર્વ જૂત પ્રાણી માત્ર પ્રતિ દયા, કરુણા, કૃપા ભાવ ટકાવી ગાયત્રિનું સાચું બ્રહ્માત્મ પ્રાપ્ત કરાવો.

જે પુરુષો આત્મ સાચું બ્રહ્માત્મ પ્રાપ્ત કરી જાણે છે તે પુરુષો બીજા બે અસો નારાયણાત્મ તથા પાશુપતાત્મ પ્રાપ્ત કરવાના અધિકારી થાય છે. ગાયત્રિ મંત્રના રહસ્યને સમજીને

તેના જપના ઉચ્ચારણની સાથે આત્મ બ્રહ્માત્મ પ્રાપ્ત થાય છે. સામર્થ્ય વિનાતું બ્રહ્મ હોય તો શૂન્યમાં અને બ્રહ્મમાં ફેરશે. શંકરના જીવનનું રહસ્ય શૂન્ય વૈરાગ્યમાં નથી. પણ જ્ઞાન ગર્ભ વૈરાગ્યમાં છે.

ચિતિ સ્વતંત્રતા વિશ્વસિદ્ધિ દેવ.

સ્વેચ્છા વિહારી, સ્વતંત્ર ઇશ્વરભાવ સાથે સંબંધવાળું
તમારું ચિત્ત આત્મા એવી શુભ ભાવના પૂર્વક

ૐ શાંતિ શાંતિ શાંતિ:

મહાશંકર નરભેરામ વ્યાસ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલાં

❀ વાંચવા લાયક પુસ્તકો ❀

૧ મૂલ્યવાન રત્નો	૦-૦-૬
૨ સદ્બોધ સ્તવન માળા	૦-૨-૦
૩ કાવ્ય કુસુમ	૦-૮-૦
૪ પ્રાણ્યામ ભાગ ૧લો (ખીજી આવૃત્તિ)	૦-૧૨-૦
૫ એક સુધાકર	૧-૦-૦
૬ મુક્તિ મણિમાળા	૦-૦-૦
૭ આધ્યાત્મિક માર્ગ પ્રકાશ... ..	૦-૮-૦
૮ સુલતાન બહાદુરની ચિતોડપર ચઢાઇ	૧-૦-૦
૯ સંસાર દર્પણ	૧-૦-૦
૧૦ ગૃહસ્થાશ્રમ (ખીજી આવૃત્તિ)	૨-૮-૦
૧૧ આરોગ્ય (સચિત્ર)	૦-૧૦-૦
૧૨ પ્રાણચિકિત્સા (ખીજી આવૃત્તિ) ..	૦-૪-૦
૧૩ રક્ષા જાળાલોપનિષદ	૦-૬-૦
૧૪ અસુબોધ વાર્તામાળા	૦-૮-૦
૧૫ સુખનો મહામંત્ર (ખીજી આવૃત્તિ)... ..	૦-૪-૦
૧૬ સત સંહતા	૨-૦-૦
૧૭ પ્રાણ્યામ ભાગ ૨જો (ખીજી આવૃત્તિ)	૧-૪-૦
૧૮ યોગના અભ્યાસ પાઠો	૧-૦-૦
૧૯ મનઃકામના પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ	૨-૦-૦
૨૦ સુબોધક વાર્તા સંગ્રહ	૦-૨-૦
૨૧ આંતર સરિતા... ..	૦-૪-૦
૨૨ ઇશ્વરને મળવાનો માર્ગ	૧-૦-૦

પોસ્ટેજ દરેકનું જુદું. વિગતવાર લીધે મંગાવે

વિદ્યેશ્વરભાઈ કાર્યાલય, અમરજી-સુરત.

મનઃકામના પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ.

ગુજરાતી ભાષામાં નવીન શૈલીથી લખાયેલું આ એક અદ્ભુત પુસ્તક છે. કલ્પવૃક્ષની નીચે બેસી આપણે જે વસ્તુની ઇચ્છા કરીએ છીએ તે તરત આવી મળે છે. તેમ આ પુસ્તકનું વાંચન અને તેનો અભ્યાસ મનુષ્યને જોઈતા સુખને અપાવે છે. પાંચ ને પાંચનો સરવાળો જેમ હશ થયા વગર રહેતો નથી તેમ આ પુસ્તકના નિયમોને આચારમાં મુકનાર મનુષ્ય પોતાની મનઃકામના પૂર્ણ કર્યા વિના રહેતોજ નથી. નિયમો તમારાથી ન બની શકે તેવા નહિ પણ સ્ત્રી પુરુષ, બાળક, સુવાન કે વૃદ્ધ સર્વ તેને ઘર બેઠાંજ સાધી શકે તેવા સરળ છે. ગમે તેવા દુઃખી જીવનવાળા મનુષ્યને તે સાચા સુખનો રસ્તો બતાવે છે. તમે તેની એક નકલ તમારા ઘરમાં રાખશો તો જરૂર સંતોષ પામશો. સુખ સંપત્તિ જ્ઞાન આદિઓ જે પ્રકારના વિષય તમે માંગશો તે તમને તેમાં મળશે પુસ્તકનું મૂલ્ય ફક્ત રૂ. ૧૦ રાખવામાં આવ્યું છે.

વ્યવસ્થાપક વિશ્વજ્યોતિ

અડાજણ-સુરત.

ગુજરાતી ભાષામાં સરળ રીતે લખાતું માસિક

❧ વિશ્વજ્યોતિ ❧

આ માસિક પત્રમાં શારીરિક, વ્યાવહારિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિના ઉપાયો, પ્રાશ્નાત્મ્ય પ્રશ્નમાં ચાલતી નવીન શોધો, તથા આપણા આર્યતત્ત્વજ્ઞાનના વિષયો ચર્ચવામાં આવે છે. વિદ્યાર્થી અને સ્ત્રીઉપયોગી લેખ, ચાલુ વાર્તા વગેરે ઉપયોગી વિષયો તેમાં પ્રતિમાસે પ્રકટ થાય છે.

એક વખત આ માસિકના ચાહક થવા તમને આગ્રહપૂર્વક બલામણુ કરવામાં આવે છે. તમે તેના ચાહક થશો તો તમને તમારી ઉન્નતિના ઘણા ઘણા ઉપાયો બાણુવામાં આવશે, વાર્ષિક લવાજમ માત્ર સવાત્રણ રૂપિયા.

❧ પ્રાણાયામ ❧

પ્રાણાયામ સંબંધી સંપૂર્ણ માહિતી સરળમાં સરળ રીતે આપનાર આના જેવું બીજું પુસ્તક તમને મળશે નહિ. હુંક સમયમાંજ તેની બપ્પે આવૃત્તિઓ પ્રકટ થઈ છે.

રાજ્યયોગની એકે એક પ્રક્રિયાઓ. આસનથી માંડીને સમાધિ પર્યંતની રીતીઓ આ પુસ્તક તમને ચિખવશે. મૂલ્ય પ્રથમ ભાગના ૦-૧૨-૦.

બીજા ભાગના ૧-૪-૦

વિશ્વજ્યોતિ કાર્યાલય અડાજણ-સુરત.

સામ્રાજ્ય ધર્મ અને વેદાંત શાસ્ત્રના સર્વોચ્ચ
સંગ્રહરૂપ અત્યુત્તમ ગ્રંથ.

સૂતસંહિતા.

પ્રગતિ મંદિર તરફથી બહાર પડેલાં તમામ પુસ્તકોમાં આ પુસ્તક પ્રથમ પદે વિરાજવા યોગ્ય છે. વેદાંત, ધર્મ, તત્ત્વવિચાર, જ્ઞાન, બકિત, વગેરેના સાધનો તથા તેના પ્રકારોનું તેમાં યુક્તિ, પ્રયુક્તિથી ઝોલી સરળ રીતે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે કે તે વાંચતા અંતઃકરણમાં ખરા રહસ્યનું જ્ઞાન થઈ સાચી પ્રસન્નતા પ્રકટે છે. મનુષ્યોને જ્ઞાતવ્ય, પ્રાપ્તવ્ય, અને કર્તવ્યની દિશાનું જ્ઞાન કરાવનાર પુસ્તકો આજના સમયમાં અનંત પ્રકટે છે. અને તે સર્વ વાંચતા થાકી જવાય છે. આ પુસ્તક બધાના સાર રૂપ છે. તેના ઝોકનાજ વાંચનથી જાણવાનું અને પ્રાપ્ત કરવાનું સધળું મળે છે. આ પુસ્તકનાં ચાર ખંડ છે. ૧ શિવ માહાત્મ્ય ખંડ, ૨ જ્ઞાનયોગ ખંડ, ૩ સુકિત ખંડ, ૪ ચરણ વૈભવ ખંડ. આ ચાર ખંડ થઈને તેમાં અનેક બાબતો આવી જાય છે. રાજયોગ સંબંધી પ્રાણુયામ ધ્યાન ધારણા આસન વગેરેની બાબતો પણ તેમાં સંપૂર્ણ વિસ્તારથી આવી છે. ટુંકમાં ઝોલી કોઈ બાબત નથી કે જે આ પુસ્તકમાં રહી જવા પામી હોય. કેમકે આ પેજ ભગભગ પચાસ ઉપરાંત ફોર્મના આ પાકા પુસ્તકના પુસ્તકની કિંમત ફક્ત રૂ. બે રાખવામાં આવી છે. પોષ્ટેજ આના ચાર ગુણ.

વિશ્વજ્યોતિ કાર્યાલય. અમજનજી, મુરત.

ધોગ સંબંધી સરળ માહિતી આપનાર પુસ્તક.

શ્રી પાતાંજલ યોગસૂત્ર.

યોગનો સર્વોપરી અંશ ભગવાન પાતાંજલિકૃત પ્રત્યેક સૂત્ર અને તેની દરેકને સમજ પડે તેવી વિસ્તાર યુક્ત ગુજરાતી ટીકા સાથે આ પુસ્તક હાલમાંજ બહાર પડ્યું છે. આ પુસ્તકમાં વિશેષ કરીને વર્તમાન સાયન્સ-વેદ શાસ્ત્રપુરાણ અને પદાર્થ વિદ્યા તથા ભૌતિક દ્રષ્ટાંતો વીગેરે આપી તેની ભૌતિકપ્રિયતા વધારી છે. સંતપ્ત આગત મનને દુઃખ સાગરમાંથી શાંત અને વીર આદી રસથી પૂર્ણ કરી સુખના અભિધમાં પહોંચાડે છે. આ ગ્રંથ ધર્મજ્ઞાનસુખો, શાંતિના ઉપાસકો, તથા કોલેજના વિદ્યાર્થીઓએ વાંચવા યોગ્ય છે. અને હાલકુલ તથા લાયબ્રેરીમાં, રાખવા લાયક છે. મૂલ્ય રૂ. એક ટપાલ ખર્ચ બુદ્ધ.

રૂદ્રાધ્યાય ક્લીષ્ટ અને તુટક અર્થ નહિ કરતાં રસમય રૂદ્રાં દર્શન કરાવી વસ્તુસાક્ષાત્કાર કરાવનાર અને અનુષ્ઠાન કરવાની પદ્ધતિ દર્શાવી મનવાંચિત રૂળ આપનાર સરળ આધારમાં જ્ઞાન અને કાવ્ય તેમ ગદ્ય સહિત આનંદ આપનાર અદ્ભુત પુસ્તક.

કિંમત રૂ. દોઢ

કાવ્યાનંદનિધિ સુખ્યત્વે શાંત અને વીર રસના કાવ્યો અને યુરોપીય પ્રચંડ યુદ્ધ આદીના કાવ્યોથી આ ગ્રંથ ભરપૂર છે. કાવ્યના શોખીનોએ જરૂર ખરીદ કરવા લાયક છે.

મૂલ્ય રૂ. એક

બ્રહ્મસૂત્ર શુદ્ધ અને નિરસ વેદાંતને સરળ અને રસમય કરી સહેલથી બ્રહ્મજ્ઞાન રૂએ જીવી રીતે લખાયું છે.

ઇન્દ્રિયાનંદ લલિતાનંદ પંડિત. નાગર રૂળીઆ-મુરત.

વિધિબદ્ધ કાર્યાલય, અમદાવાદ, મુરત.

❀ નવીન શોધ. ❀

જો તમારા બચ્ચાંઓને ધાવણુનો:—

—: ટાંચો પકતો હોય તો એકદમ

ડોક્ટર જી. એન. મુલતાનીનું

❀ માતા-પૃથ-વર્ધક ❀

વાપરો,

કે જેથી માતાના દુધમાં એકદમ વધારો થઈ

❀ બચ્ચું પોષાય છે ❀

કોમલ શીશી ૧ નો રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ભુલું.

બનાવનાર,

ડોક્ટર જી. એન. મુલતાની એન્ડ સન્સ.

બાલાજીરોડ-સુરત.

જરીકામનું વિશ્વાસુ મથક

જુનામાં જુનું પ્રમાણીકપણા માટે જાણીતું, સારામાં સારો માલ કીફાયત કીમતથી, વાચકાસર પુરો પાડનારું સ્થળ.

હમારે ત્યાં ચોખી ચાંદીની બનાવટના મનપસંદ ડીઝાઇનના બસ્ત્રના સાદીન તથા મખમલના પોશાકાં, ટોપીના પાટ, સાડી, ઝમણાં તેમજ બાદલા તથા રેશમ વીગેરેનું બધી જાતનું કામ હર વખત નવી નવી ડીઝાઇનમાં અમે આપેદુબ બનાવીએ છીએ.

ચોખી ચાંદીની ઝીક, કસબ, ઝાલર, ચંપો, લેશ ઇસ્તમ-બોલ, વગેરે જાતિ દેખરેખથી અમારા પોતાના કારખાનામાં તૈયાર કરાવીએ છીએ.

દરેક કામને બસ્તુ તેમજ કાઠીયાવાડ. સીંધ, દક્ષિણ, પંજાબ, બેંગાલ, આફ્રીકા, અરબસ્તાન, જાવા, દરેક દેશના બસ્તુ કામ હંમેશાં તૈયાર રહે છે.

સુરતની બનાવટનો કોઇ પણ માલ કમીશનથી અપાવીશું અને મોકલી આપીશું.

અમારા કામની ઉત્તમતા માટે સુરત તથા પુના એકઝીબીશનમાંથી સોનાનો ચાંદ અને પ્રમાણપત્ર મળ્યાં છે એક ઉત્તમ સમગ્ર કોઈપણ જાતનો અમારી બનાવટના માલનો જાવ વધુ પડે અગર પસંદ ન પડે તો ડીલીવરી થયા પછી પંદર દિવસમાં પાછો લેવામાં આવશે.

તારકસ ગોવિંદભાઈ દુલ્લભભાઈ

મોટી ચોરી બલેમંડી-સુરત.

—:તાવનો કટ્ટો દુશ્મન:—

“દલાલનુ ઝોગ્યુ [મક્ષયર]”

એ હવાથી ટાલીઓ, જંગલી અગર મેલેરીઆ
ઈન્ફ્લુએન્સા વીગેરે હરેક જાતનો તાવ એકદમ
ઉતારી દરદીને તરત આરામ આપે છે.

કૌંમત ખાટલી ૧ના આના દશ.

હવા લેવાનું પ્રમાણ ખાટલી ઉપર છે.

“પેનરીલીવર”

હરેક જાતનો પેટનો દુઃખાવો, ઠેલેરા, ઝાઝો,
ઉલટી વગેરે ઉપરનો અકસીર ધલાજ એક વખત
વાપરી ખાત્રો કરો.

મલવાનું ઠેકાણું:—સુરતમાં જુની અને જાણીતી
હવાની દુકાન

“મેસર્સ દલાલ બ્રદર્સ”

૬૦ મચનપુરી બામેળ-સુરત.

